BESCHRIJVING DER ONDERAFDEELING REDJANG. ¹

DOOR

J. L. M. SWAAB.
Controleur dier Afdeeling.

I. INLEIDING.

De onderafdeeling Redjang is eene der vier onderafdeelingen der afdeeling Lebong van de residentie Benkoelen.

Zij is gelegen tusschen 3° 20' en 3° 50' Zuiderbreedte en 102° 15' en 102° 50' Oosterlengte van Greenwich en wordt begrensd:

ten Noorden door de onderafdeeling Lebong,

ten Oosten door de onderafdeelingen Moesi-Oeloe en Tebing Tinggi,

ten Zuiden door de onderafdeeling Tebing Tinggi en de afdeeling Seloema,

ten Westen door de afdeeling Benkoelen en de onderafdeeling Lais.

De onderafdeeling wordt door bergruggen verdeeld in drie geheel van elkaar gescheiden streken, nl. de Redjang-, Sindang- en de rondom Toba Penandjoeng gelegen Benkoelen margas.

De samenstelling dezer landschappen is als volgt (Staatsblad 1911 n° 341):

Redjang margas:

Bermani Ilir	groot	572.9	KM ²	
Merigi	»	259.6	»	
Seloepoe Redjang	»	233.5	»	
Bermani Oeloe	»	221.4	»	en de
pasars Kepahiang en Tjoeroep.	»	2.—	»	
		1289.4	KM ²	

Sindang margas

Sindang Klingi	groot	365.4	KM ²	
Sindang Bliti	»	258.6	»	
Soekoe Tengah Kepoengoet	»	193.6	»	en de
pasar Padang Oelak Tanding	»	1.—	»	
		818.6	KM ²	

¹ Ontleend aan eene beschrijving van de onderafdeeling Redjang, door schrijver in December 1913 aan de Regeering ingediend. Het aardrijkskundige gedeelte dezer beschrijving is reeds opgenomen in Tijdschr. Kon. Ned. Aandr. Gen. 2° Serie, deel 32 (1916), bl. 57 vgg.

en de Benkoelen margas

Djoeroekalang en Merigi Poendjoeng	groot	177.7	KM ²	
Merigi Kelindang	»	46.9	»	
Seloepoe Baroe en Semidang Kota Nioer	»	166.7	»	en de
pasar Taba Penandjoeng.	»	1.—	»	
				392.3 KM ²

De totale oppervlakte van de Redjang bedraagt aldus ± 2500 KM².

De onderafdeeling wordt bestuurd door een controleur, gevestigd te Kepahiang.

II. BEVOLKING.

a. Afkomst, stam- en klassenindeeling.

De bevolking behoort tot het Maleisch-Polynesische ras en bestaat uit drie geheel verschillende groepen:

1. de Redjangers,
2. de Sindangers (orang lembak),
3. de Serawaiers.

In dit ressort zijn de Serawaiers zeer in de minderheid. Alleen de thans opgeheven marga Semidang Kotta Nioer is met Serawaiers bevolkt. Deze zijn eigenlijk kolonisten uit de Pasoemah.

De naam dezer onderafdeeling wijst er op, dat de bevolking in hoofdzaak uit Redjangers bestaat. Het geheele landschap Redjang en ook de bij dit ressort gevoegde Benkoelen margas, met uitzondering van Semidang Kotta Nioer, zijn met Redjangers bevolkt.

Een bepaald regelmatig verhaal betreffende de geschiedenis der Redjangsche bevolking bestaat, voor zooverre mij bekend is, niet.

De verschillende dikwerf zeer tegenstrijdige overleveringen geven daaromtrent ongeveer het navolgende beeld.

In de allereerste tijden heerschte over het land Benkoelen Ratoe Agoeng, die een afstammeling was van het vorstenhuis van Mâdjâpahit en tevens halfgod van de goenoeng Boengkoek.¹

¹ Een zeer grillig gevormde berg, gelegen in de Benkoelen marga en uit zee zichtbaar.

Het volk waarover hij regeerde, stond bekend als de «orang sawah»; deze lieden waren grooter van gestalte dan de gewone menschen en onderscheidten zich bovendien door eene uitgroeiing van het staartbeen ter lengte van een vinger. Daarom werden deze lieden ook wel genoemd «orang sawah berikoer.»

Toen ter tijde heette de gewestelijke hoofdplaats Benkoelen nog Soengai Seroet. Het paleis van Ratoe Agoeng was op den hooger en rechteroever, ietwat stroomopwaarts van de monding der Soengai Seroet (thans Benkoelen-rivier) gelegen.

Deze vorst had zeven kinderen, waaronder een meisje dat Poetri Gading Tjempaka heette.

Na den dood van Ratoe Agoeng werd het land door zijne zeven kinderen gezamenlijk bestuurd. Toen geviel het, dat een Atjehsche vorstentelg met vele volgelingen ter reede van Soengai Seroet verscheen en Poetri Gading Tjempaka ten huwelijk vroeg. Daar hare broeders tegen dit huwelijk vele bezwaren maakten en ten slotte niet genegen bleken Poetri Gading Tjempaka uit te huwelijken, verklaarden de Atjehers hun den oorlog.¹

Een langdurige krijg verwoestte daarop het land. Overal stapelden zich de lijken der vele gedooden op en een ondragelijke lijkenlucht verspreidde zich door de gansche streek. De toestand werd daardoor zoo onhoudbaar, dat de zeven vorstentelgen de vlucht namen naar de goenoeng Boengkoek, terwijl ook een groot gedeelte van de orang sawah naar de binnenlanden en in de bergen de wijk nam en daar bleef wonen.

De achtergebleven Atjehers vestigden zich in de stad Soengai Seroet waaraan zij den naam Ampang Kahoeloe gaven, wyl het tijdens hun komst vloed was en zij tot hunne groote verbazing al het vuil en de in de Soengai Seroet drijvende voorwerpen stroomopwaarts zagen drijven. Deze naam Ampang Kahoeloe werd verbasterd tot Bangkahoeloe (Benkoelen).²

Later trokken ook de Atjehers naar hun land terug.

De zeven vorstentelgen daalden echter niet meer van de goenoeng Boengkoek neder, zoodat de orang sawah, geheel aan

¹ Invallen van Atjehers tijdens het bestuur van Iskandar moeda, Sultan van Atjeh (1607—1636)?

² Volgens andere personen beteekent Bengkoelen Bangkoelon d.i. Westkust en werd deze naam het eerst voor deze streken gebezigd toen de suprematie van het Sultanaat van Bantam alhier gehuldigd werd. Zij werd aldus genoemd ten opzichte van hare ligging onder het Bantamsch Sultanaat.

hun lot overgelaten, zeer verwilderden en ten slotte overal de grootste anarchie heerschte.

In de Lebong woonden vier aanverwante onafhankelijke stammen.

De sage omtrent de afkomst dezer vier stammen luidt als volgt:

Vier zonen van de vorstin Ratoe Kentjana Oenggoet van Mâdjâpahit, genaamd Bikoe Bembah, Bikoe Djenggo, Bikoe Sepandjang djiwa en Bikoe Bermana moesten hun land tengevolge van vadermoord verlaten.

Na vele omzwervingen kwamen zij te Palembang, van waaruit zij zich naar het binnenland begaven en ten slotte besloten zich in het landschap Lebong te vestigen. Uit deze vier stamhoofden (ampat petolai) zouden zich later de vier Redjangstammen hebben gevormd. Op deze vage overlevering grondt de Redjanger het feit zijner afkomst van Mâdjâpahit.

Nadat de hoofden dezer vier stammen waren ingelicht over de groote wanorde, die onder de orang sawah heerschte, namen zij het besluit deze lieden te onderwerpen en zich in het veroverde land te vestigen.

Bij het binnendringen van de vier Lebong-stammen namen de geheel aan zich zelve overgelaten, zeer verwilderde orang sawah, zonder noemenswaardigen tegenstand te bieden, de vlucht en kregen daarom den naam van «orang meladjeng sawah», d. w. z. de weggeloopte orang sawah [meladjoe, meladjeng (Javaansch) beteekent hard weggelopen]. Het veroverde land werd dienovereenkomstig genoemd negeri sawah meladjeng, d. i. het land van de weggeloopte orang sawah. Deze naam verbasterde in sawah (meradjeng) meredjang en sawah redjang. De nieuw gekomen bevolking werd daarnaar genoemd orang Redjang.

De tegenwoordige bevolking beweert, dat vele der orang meladjeng sawah rudimentaire staarten hadden. Volgens den pasirah der marga Bermari Ilir is door den controleur D. G. Hooyer indertijd naar deze staartmensen een onderzoek ingesteld.

Daarop is bij hem gebracht de thans niet meer in leven zijnde inlander Moeksin van de doesoen Embong Idjoek (marga Bermari Ilir), die inderdaad eene uitgroeiing van het staartbeen moet hebben gehad.

Door een toeval werd ook door steller dezes iets dergelijks geconstateerd. Tijdens een autorit van Kepahiang naar Taba

Penandjoeng zag hij ter hoogte van $\pm$ paal 29 op den bergweg een inlandsche vrouw met een zeer duidelijk waarneembare rudimentaire staart. Genoemde vrouw was bezig zich met een klein kindje in een van de vele «pantjoerans» langs den weg te baden en had de, plotseling om een hoek van den weg gekomen, auto eerst bemerkt toen de wagen reeds zeer nabij was. Zij hurkte toen dadelijk neer, met het gelaat van de auto afgewend, zoodat de uitgroeiing van het staartbeen duidelijk zichtbaar was.

Een gedeelte der orang meladjeng sawah moet zich in de marga Lima Boeah Bada der afdeeling Seloema gevestigd hebben.

Volgens het dorps hoofd van Embong Idjoek zouden sporen eener oude verlaten nederzetting van de orang meladjeng sawah nabij zijn doesoen nog zijn aan te wijzen. Deze nederzetting heette Tebo Remas. De plaats der nederzetting is nu wel geheel met bosch bedekt, doch het oude dorpsplein is nog herkenbaar door eene kringvormige haag van bamboe aoer, die vroeger om de nederzetting moet zijn geplant.

De z.g. Redjangers waren verdeeld in vier families. Deze zijn:

I. Seloepoe.

II. Bermari.

III. Merigi.

IV. Djoeroekalang.

De tegenwoordige margas hebben zich uit deze vier stamfamilies ontwikkeld. Oorspronkelijk was het ledental der familie zeer beperkt. Deze bewoonden met het familiehoofd één doesoen. Bij toename van het ledental vormden zich grootere doesoens. Door onderlinge oneenigheden, of wel wegens gebrek aan voldoende ladanggronden, verlieten eenige dorpsgenooten met hunne naaste familieleden de moeder doesoen, om elders een aparte nederzetting (soesoekan) te stichten. Langzamerhand groeiden deze nederzettingen aan tot doesoens, waaruit op dezelfde wijze nieuwe nederzettingen werden gevormd. Op deze manier ontstonden ettelijke dorpen, behoorende tot dezelfde familie. Deze sloten zich bij elkaar aan en vormden bonden, margas geheeten. Bleef de moederdoesoen met de uit haar gevormde nederzettingen nauwe betrekkingen onderhouden, dan bleef zij met deze één geheel uitmaken; was dit niet het geval, waren de nieuwe vestigingen zeer ver van de moederdoesoen verwijderd, dan vormden zich nieuwe margas. Het kwam ook voor, dat

nederzettingen van twee verschillende stam-families zich naast elkaar ontwikkelden, of ook wel dat later leden uit verschillende stam-families in één doesoen gingen wonen. De margas die zich uit dergelijke combinaties vormden, werden genoemd naar de familie die zich aldaar het eerste vestigde, of wel die den meesten invloed had.

Uit de namen van de verschillende margas kan men thans nog afleiden tot welke der vier Redjang families zij hebben behoord. Zoo heeft men in deze onderafdeeling de margas: Bermani oeloe, Bermani ilir, Seloepoe Redjang, Marigi, Seloepoe Baroe, Djoeroekalang, Merigi Klindang en in de onderafdeeling Lebong de margas: Seloepoe Lebong, Bermani Lebong, en Djoeroekalang. De naam Merigi komt echter in de Lebong, het stamland der Redjangers, niet voor. Waar echter boven is gezegd, dat de tegenwoordige bevolking uit Lebong naar deze streken is uitgezwermd, kan het niet anders of de stam Merigi moet ook in de Lebong vertegenwoordigd zijn. Zulks blijkt inderdaad zoo te zijn. De ingezetenen der hier aanwezige marga Merigi zijn van Toebai, in de marga Soekoe 8 (Lebong) afkomstig. Dit is nu nog te constateeren in het feit, dat maagden en jongelieden van Toebai (Lebong) en die der marga Merigi (Redjang), niet met elkander mogen dansen. Het is namelijk verboden dat jongelingen en maagden uit een zelfden stam (marga) met elkander dansen (adat menari) ¹.

De eerste nederzetting in de Redjang van lieden behorende tot den stam Merigi was die te Pelangkian. Het verhaal wil dat een gedeelte van den stam Merigi naar Mâdjâpahit verhuisde en later eenige hunner weder naar hun geboorteland terugkeerden om de oude stamgenooten op te zoeken. Het samentreffen was bij de thans nog bestaande doesoen Pelangkian, de eigenlijke moederdoesoen der marga Merigi. Nadat nieuwe betrekkingen waren aangeknoopt keerden de landverhuizers weder terug zeggende: «Poelang kian» (poelang doeloe). Vandaar dat deze oudste nederzetting Pelangkian werd genoemd.

¹ Deze gewoonte is zeer begrijpelijk, wanneer men in het oog houdt dat de vier Redjang margas oorspronkelijk vier families zijn geweest, die gaandeweg zijn uitgegroeid tot vier stammen. Ter versterking van het ledental der familie en mogelijk ook ter voorkoming van endogamie, werd waarschijnlijk het met elkaar dansen van familieleden verboden. Bloedschande (soembang) wordt dan ook met zeer zware boeten gestraft.

Dit uitzwermen der Redjangers uit Lebong bleef niet alleen tot het landschap Redjang beperkt. Zij daalden ook van de hooge bergen af naar de lage kuststreken en stichtten ook daar hunne vestigingen. Bijna de geheele onderafdeeling Lais en een groot gedeelte van de Benkoelen margas — v.n.l. de margas meer in het binnenland, dus niet die aan de kust — zijn overwegend Redjangsch. Ook in de afdeeling Seloema bevinden zich eenige vestigingen. Deze zijn echter de uiterste vertakkingen, meer zuidelijk in Manna, Kauer en Kroë, of noordelijk in Mokko², hebben zich geen Redjangers gevestigd.

De Redjangstammen hebben niet altijd in pais en vrede met elkaar geleefd. De onderlinge verstandhouding liet dikwijls zeer veel te wenschen over. Deden zich onoplosbare geschillen voor, dan geraakten zij in groote moeilijkheden. Er was geen vorst die het geschil in hoogste instantie kon beslechten, en het was hierom dat de pasirahs der vier stammen hun blik wendden naar de Minangkabau.

Het verhaal wil dat de oneenigheden dikwijls aanleiding gaven tot onderlinge veeten en twisten die zoo hoog liepen, dat daaruit oorlogen ontstonden. Ten tijde dat de Redjangstammen met elkaar in onmin leefden, verschenen vijftien vreemdelingen in het land. Zij hadden zeer voorname manieren en hunne houding wees op vorstelijke afstamming. Deze vreemdelingen werden geleid door een hunner, die door zijne groote wijsheid en vorstelijke manier van doen boven alle anderen uitblonk. Hij nam geen deel aan den krijg, doch bepaalde zich tot het onderzoeken en oplossen van de vele twistpunten, die tot den bitteren strijd hadden geleid.

Dank zij zijn groote wondermacht wist hij de geschillen te beslechten, zoodat er weer vrede in het land heerschte.

Door zijne groote rechtvaardigheid getroffen en dankbaar voor zijne weldaden, noodigden de vier Redjang stamhoofden hem in hunne doesoens, slachtten daar te zijner eere een karbouw, en richtten er een groot feestmaal aan.

Nadat een ieder had gegeten en gedronken, deden de stamhoofden hem het verzoek hen te willen inlichten hoe hij heette en van waar hij gekomen was. Zijn antwoord luidde:

«Mijn naam is Baginda Marahadja Sakti, het land van waar ik gekomen ben is de negeri Soegai Tarab en ik ben hierheen

«gereisd met vier mantri's, 9 onderdanen en 1 lijfknecht. Ik «ben een onderdaan van den vorst van Pager Oejoeng en heb «van hem de opdracht gekregen om alle bochten en inhammen «van het eiland Pertja in te varen, ten einde te onderzoeken, «welke volken alzoo dit eiland bewonen, want het is met Gods «raadsbesluit, dat alles wat op dit eiland leeft, onderworpen zal zijn aan den vorst van Pager Oejoeng».

Nadat de stamhoofden dit alles hadden vernomen, waren zij zeer verheugd en brachten hulde aan Baginda Maharadja Sakti en den vorst van Pager Oejoeng, welken laatste zij verzochten Baginda Maharadja Sakti in hun land als zijn vertegenwoordiger te willen aanstellen. De vorst van Pager Oejoeng was met dit verzoek zeer ingenomen; Baginda Maharadja Sakti werd als zijn gemachtigde aangesteld en kreeg den last, zich te vestigen aan den mond van de rivier, die haar oorsprong aan de goenoeng Boengkoek heeft (de air Lemau).

Deze afgezant, waarvan de tegenwoordige pasirah van Semitoel (onderafdeeling Lais) nog een afstammeling beweert te zijn, had betrekkelijk weinig macht. De vorsten bleven een soort van havenkoning.

Hunne rechten, plichten en bevoegdheden waren in een contract van den navolgenden inhoud omschreven.

1. Zij zouden zich in de pasisir (aan de kust) vestigen, terwijl de pasirahs en proatins in de oeloe (het binnenland) zouden wonen.

2. Zij hadden de verplichting op zich genomen, het volk der binnenlanden te beveiligen tegen de invallen van zeeroovers, daarentegen hadden de pasirahs en proatins te waken tegen invallen van den vijand uit de bergen (van de Palembang-zijde Ampat Lawang en Pasoemah?).

3. Zij kregen een ontginningsrecht voor zich en hunne onderdanen over gronden die aan de margas toebehoorden. Bovendien hadden zij het recht om boschproducten in te zamelen en met goedvinden van de adathoofden daartoe aan vreemdelingen vergunning te verleen.

4. Zij hadden recht op eene verplichte leverantie in natura van de inheemsche bevolking. Zoo moest elk huisgezin van den oogst opbrengen een koelak gepelde rijst, 1 kip en 1 klappernoot.

5. Tijdens dienstreizen in de binnenlanden hadden zij recht op vrije voeding en de noodige antarans.

6. Zij hadden het monopolie van het zout en de «kains». Een koelak zout of $1\frac{1}{2}$ vadem geweven zwarte stof, moest door de bevolking worden ingeruild tegen 10 koelak beras.

7. Zij hadden het recht, met uitsluiting van anderen, ten eigen bate havengelden en -rechten te heffen. Goederen toebehoorende aan de pasirahs en proatins waren aan geene rechten onderhevig.

8. In kleine zaken spraken de eigen landshoofden recht. In groote zaken gebeurde dit door den vorst, in overleg met de pasirahs.

9. Bij het overlijden van den vorst moest zijn opvolger door de pasirahs worden aangewezen. Bij openvallen van het ambt van pasirah moest de vorst zijn opvolger aanwijzen.

In hoeverre de inhoud dezer overleveringen als betrouwbaar moet worden beschouwd, kan ik niet nagaan; in elk geval zal de invloed dezer gemachtigden over de veraf wonende bevolking vrij gering zijn geweest. De Redjangers in de bergstreken (Redjang en Lebong) bleven vrijwel onafhankelijk.

Volgens Mohamad Arip, pangeran der marga Bermari oeloe, waren de namen der vier Redjang stamhoofden (empat petoelai):

1. Bikoe Bembah, stamhoofd van de marga Djoeroekalang, gevestigd in doesoen Tapoes (onderafdeeling Lebong) en gehuwd met poetri Djinggan sah alam, eene dochter van het stamhoofd van Bermari.

2. Bikoe Djenggo, stamhoofd van de marga Seloepoe en gevestigd in doesoen Atas Tebing (onderafdeeling Lebong).

3. Bikoe Sepandjang Djiwa, stamhoofd van de marga Merigi (Toebai) en gevestigd in doesoen Semalako (onderafdeeling Lebong).

4. Bikoe Bermana, stamhoofd der marga Bermari, gevestigd in doesoen Roekam (marga Bermari Lebong onderafdeeling Lebong), gehuwd met poetri Singgang Alam, die eene dochter was van Radja Imbang Djajo van Indrapoera.

Uit dit laatste huwelijk werden drie kinderen geboren t.w.:

1. poetri Djinggan sah Alam, die met het stamhoofd der marga Djoeroekalang huwde; 2. Rantai Sembilan, die kinderloos stierf en 3. Tachta Toenggal tergoeling Sakti.

Laatstgenoemde had negen zonen n.l.

1. gadja Meran (vestigde zich te Teis — onderafdeeling Lebong).

2. gadja Gemergen (vestigde zich te Loboek Blimbing — onderafdeeling Redjang).

3. gadja Beniting (vestigde zich te Taba Tembilan — onderafdeeling Lais).
4. gadja Pekih (vestigde zich te Permoe — onderafdeeling Redjang).
5. gadja Rimboen (vestigde zich te Tjinta Mandi — onderafdeeling Redjang).
6. gadja Repah (vestigde zich te Oedjan Panas — onderafdeeling Lebong).
7. gadja Rajo (vestigde zich te Oedjoeng Galoe — afdeeling Seloema).
8. gadja Biring (vestigde zich te Moeara Santan — onderafdeeling Lais).
9. gadja Merik (vestigde zich te Aoer Gading — onderafdeeling Lais).

Deze laatste had een zoon genaamd Rijo Melano. Deze kreeg ook een zoon met name Depati Djoengdjoengan Radjo, die de stamvader is van de Bermari stam, gevestigd in de bovenstreken der marga Palik en Bermari Perbo (onderafdeeling Lais). Zijne afstammelingen vestigden zich te Penjangkah, Kota Lekat, Aoer Gading, Perbo etc. Hierop maakte een uitzondering Rijo Tirauw, een der vier zonen van evengenoemden Depati Djoengdjoengan Radjo. Deze zoon trok zich in het bergland terug en vestigde zich aan de andere zijde van de Barisan in het dal der Moesi. Zijn zoon Moening Aloes wordt algemeen beschouwd als de stichter der marga Bermari Oeloe.

Van Moening Aloes tot het tegenwoordig functioneerend margahoofd zijn er 7 «geler» (7 opeenvolgende geslachten) geweest, zoodat van Bikoe Bermari, de stamvader van den heelen Bermari stam, tot den thans in leven zijnden Redjanger, 13 «geler» zijn verlopen.

In de margas onderscheidt men de navolgende standen:

1. de marga- en ondermarga-hoofden.
2. de doesoen- en onderdoesoen-hoofden.
3. de marga- en doesoen-geestelijken.
4. de vrije ingezetenen.

Personen, die op grond van afstamming meerdere rechten en privilegiën genieten boven andere standgenooten, komen niet voor. Alle hebben dezelfde rechten en plichten, alleen de hoofden en geestelijken, die de bevolking uit haar midden kiest en dus niets anders zijn dan volksleiders, genieten uit

hoofde hunner functiën eenige voorrechten bij wijze van schadeloosstelling voor hunne diensten (z.g. adatinkomsten.)

b. Sterkte der bevolking.

De sterkte van de bevolking bedroeg volgens de op ultimo 1912 gehouden telling 32160 zielen, waarvan: 10279 mannen, 8938 vrouwen en 12943 kinderen.

Deze is over de verschillende margas en pasars als volgt verdeeld:

Seloepoe Baroe	479	48	143	490	83	121	453	390	2207
Merigi Klindang	181	38	83	190	43	68	213	158	974
Djoeroekalang	466	51	168	480	119	134	476	431	2325
Bermani lli	1130	84	564	1152	183	320	1183	957	5573
Kepahiang	156	29	78	158	17	34	121	90	683
Taba Penandjoeng	63	7	24	65	12	14	54	64	303
Merigi	617	61	332	631	62	148	686	598	3135
Bermani Oeloe	479	45	182	503	20	70	559	503	2361
Seloepoe Redjang	690	51	239	726	59	175	686	678	3304
Sindang Klingi	678	87	437	660	82	189	613	805	3551
Sindang Bliti	1012	74	460	1016	34	113	987	996	4692
Tjoeroep	161	9	124	168	10	34	100	99	705
S. Tengal Kepoengoet	385	57	150	389	33	20	484	449	1967
P. Oelak Tanding	81	12	64	76	5	32	71	39	380
Totaal	6578	653	3018	6704	762	1472	6686	6257	32160

Uit een door schrijver samengesteld vergelijkend overzicht van het zielental der bevolking over de laatste 15 jaren, is gebleken, dat de bevolkingsaanwas zeer onbeduidend is geweest, toe te schrijven aan:

a. ziekten onder volwassenen en kinderen.

Behalve besmettelijke ziekten, als pokken en cholera, die in vroegere jaren van tijd tot tijd offers eischten, werden en worden nog heden ten dage vele sterfgevallen door koortsen veroorzaakt; ook hartziekten (tjoetjoekan) en longziekten (sesak napas) eischen geregeld slachtoffers. Een der hoofdoorzaken der geringe toeneming moet worden gezocht in de groote sterfte, waaraan de kinderen tot hun zevende levensjaar onderhevig zijn. Volgens de inlandsche hoofden zou slechts de helft der geboren kinderen het zevende levensjaar halen.

De sterfte wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door totaal gemis van obstetrischen bijstand bij bevallingen en weinig deskundige

behandeling der jonge kinderen; verder koortsen, buikziekten en de z.g. penjakit ketangkap of terkedjoet (stuipen), welke laatste ziekte vooral vele kinderen ten grave moet sleepen. Krijgt een kind de z.g. penjakit terkedjoet, dan is geene genezing meer mogelijk. De zieke sterft binnen een dag tijds en het lichaam kleurt zich na den dood blauw.

b. de inlandsche vrouw; bevalling en vruchtbaarheid.

De behandeling van de vrouw tijdens de bevalling laat zeer te wenschen over. De meeste vrouwen staan 2 dagen na den kraam en vaak veel eerder op, om de verschillende huishoudelijke bezigheden als water halen, koken enz. te bezorgen.

In het binnenland (oeloe) moet het dikwijls voorkomen dat de vrouw direct na de bevalling aan het werk gaat; vooral wanneer er geen oudere kinderen zijn, die haar het werk zoo lang uit de handen kunnen nemen. Ook het zware ladangwerk, waaraan de vrouw geregeld deelneemt, oefent een ongunstigen invloed op haar fysiek uit. Men ziet dan ook algemeen de vrouw na het huwelijk spoedig vermageren en verouderen.

Volgens inlichtingen van de inlandsche hoofden blijft eene inlandsche vrouw, in doorsnee tot haar 35^{ste} of 40^{ste} jaar in staat te prognerereen.

Het huwelijk wordt meestal op 15 of 16 jarigen leeftijd, doch soms wat later, gesloten. Tijdens een huwelijk worden in den regel 4 of 5 kinderen geboren. Een inlander met 6 kinderen wordt als bijzonder rijk gezegend beschouwd.

In den regel huwen alle meisjes. Zeer oude maagden (gadis) zooals in de Lebong, waar de djoedjoer bijzonder hoog is, komen hier bijna niet voor. Steriliteit onder de vrouwen moet overal in zeer geringe mate voorkomen. In elke doesoen zijn immer eenige kinderlooze huwelijken aan te wijzen. Vruchtafdrijving gedurende het huwelijk komt weinig voor. De groote opofferingen die ouders in Europeesche landen zich voor de opvoeding hunner kinderen moeten getroosten, bestaan in de Inlandsche maatschappij niet; integendeel, al spoedig kan het kind de ouders in het huishouden en bij de werkzaamheden op het veld een handje helpen.

c. de voeding.

Deze laat zeer veel te wenschen over en bestaat in den regel

uit zout en gekookte bladgroenten. Dikwijls wordt daarbij een half gaar gepoft vischje genuttigd.

De bevolkingsdichtheid van de onderafdeeling Redjang bedraagt circa 12,9 zielen per K.M.². Zij is dus grooter dan het cijfer voor de geheele residentie (± 8 per K.M.²) doch zinkt in het niet bij eene vergelijking met Java en Madoera, alwaar 238 zielen per K.M.² wonen.

De nederzettingen hebben zich in hoofdzaak langs de groote wegen gevormd. Het binnenland ingaande, vindt men in de Sindang een vrij dichte bevolking op de voor koffie bij uitstek geschikte oostelijke hellingen van de boekit Kaba en boekit Besar.

Margagewijze berekend vindt men de navolgende bevolkingsterkte.

Seloepoe Redjang	13,8	per K.M. ²
Bermani Oeloe	10,4	» »
Merigi	17,7	» »
Bermani Ilir	9.—	» »
Soeka Tengah Kepoengoet	10.—	» »
Sindang Bliti	17.—	» »
Sindang Kling	12,7	» »
Seloepoe Baroe	26,7	» »
Merigi Kelindang	20,5	» »
Djoeroekalang	12,1	» »

Behalve de inheemsche bevolking, wonen in de onderafdeeling Redjang nog 29 Europeanen, 311 Chineezen (118 mannen, 79 vrouwen, 114 kinderen) 904 contractanten (Chineezen, Javanen en Soendaneezen), en 667 Soendaneesche en Javaansche emigranten.

Emigratie proeven.

Bestonden oorspronkelijk plannen om in de onderafdeeling Lebong proeven te nemen met het overbrengen van Javaansche huisgezinnen naar deze streek, bij schrijven van den resident van Benkoelen werd den aspirant-controleur van Lebong Donok medegedeeld, dat de voorgenomen proef tot emigratie van Javaansche huisgezinnen uit de residentie Kedoe, naar terreinen in de nabijheid van het in de afdeeling Redjang en Lebong ge-

legen concessie terrein der Mijnbouw onderneming Redjang en Lebong, geen voortgang zoude hebben. Aanleiding hiertoe vond de Regeering in de correspondentie daaromtrent gevoerd tusschen den resident van Benkoelen en den assistent-resident H. G. Heyting, uit welke correspondentie genoegzaam bleek, dat tusschen bovengenoemde ambtenaren geen overeenstemming kon worden verkregen, in zake de voorwaarden waarop de Javaansche huisgezinnen zouden emigreeren.

Het feit dat overigens alle voorwaarden tot het slagen van emigratie proeven aanwezig waren, deed den toenmaligen controleur van Redjang en Lebong, D. G. Hooyer, besluiten op deze aangelegenheid terug te komen. Door voornoemden bestuursambtenaar werd gewezen op de gunstige resultaten van een inmiddels onder zijne leiding, met margagelden, genomen kleine emigratie proef van Soendaneesche huisgezinnen naar terreinen gelegen nabij Kepahiang. Berekend werd, dat de kosten van een emigreerend gezin bestaande uit man, vrouw en twee kinderen zouden komen te staan op. f 200, welk bedrag als volgt werd toegelicht:

Overtochtskosten.	f 40
Onderhoud 6 maanden	» 120
Voorschot	» 15
Onvoorziene uitgaven	» 25
Totaal	f 200.

Voor een 50 tal gezinnen zou dit bedrag dus zijn te stellen op f 10.000. Het een en ander gaf den resident van Benkoelen aanleiding der Regeering voor te stellen, f 10.000 beschikbaar te stellen tot het nemen eener proef tot kolonisatie met Soendaneesche gezinnen in de afdeeling Redjang en Lebong, onder leiding van den controleur dier afdeeling.

Deze voorstellen bleven zonder resultaat, wjl er bij den toenmaligen minister van koloniën overwegende bezwaren bestonden tegen het nemen van bovenbedoelde proeven. In de indische voorstellen toch, bleek te veel nadruk te zijn gelegd op de omstandigheid, dat de emigranten te Kepahiang in de gelegenheid zouden zijn, spoedig in hun levensonderhoud te voorzien door het planten van gewassen ten behoeve van europeesche cultuurondernemingen aldaar. Hierdoor kreeg de

minister den indruk, dat hoofdzakelijk beoogd werd het met bestuurshulp tot stand brengen eener nederzetting van Soendanezen, bestemd tot het planten van tabak voor de naamlooze vennootschap Algemeene Tabak Maatschappij, en om in de tabakschuren dier maatschappij of van andere opkoopters te werken, terwijl toch hoofddoel moest zijn, het scheppen van nieuwe vestigingen van vrije landbouwers, ten eigen bate hun bedrijf uitoefenende op gronden in hun bezit.

Dit oogenschijnlijk diepgaand meningsverschil gaf aanleiding tot eene omstandige correspondentie, waarin werd aangetoond, dat zoowel door de betrokken bestuursambtenaren in het gewest Benkoelen als de indische regeering, in de eerste plaats beoogd werd het tot stand brengen van nederzettingen van geheel vrije lieden en het verschaffen aan hen van eigen erf en bouwgrond. Nadat ook nog uit een terzake door den raad van Nederlandsch-Indië uitgebracht advies bleek, dat er in werkelijkheid tusschen de indische regeering en den minister geen verschil van inzicht bestond, kon de juist opgetreden minister Idenburg zich met de emigratieplannen vereenigen en werden voor dit doel achtereenvolgens toegestaan f 20.000, f 5.000 en f 20.000 of in totaal f 45.000.¹

c. Godsdienst.

De bevolking beleeft den Mohammedaanschen godsdienst.

Als regel vindt men op de pasars een opgewekter godsdienstig leven dan in de binnenlanden.

De invloed van de hadji's op de bevolking is uitermate gering. Zij leggen zich, evenals de overige inboorlingen, toe op landbouw; waar zij op pasars zijn gevestigd, zijn het meest handelaren.

Fanatisme komt niet voor; evenmin bestaan er in deze onderafdeeling Mohammedaansche godsdienstscholen.

Omtrent het Mohammedaansch godsdienstonderwijs worden de navolgende voorschriften in acht genomen.

Voor het geven van dit onderwijs wordt eene schriftelijke

¹ Ten aanzien van de verdere tot standkoming dezer landbouwkolonie en de wijze waarop de gevoteerde gelden zijn aangewend, wordt verwezen naar de, als bijlage van het Koloniaal Verslag afgedrukte, jaarverslagen dezer emigratie-kolonie.

vergunning vereischt van den betrokken bestuursambtenaar. Deze vergunning moet den aard van het te geven onderwijs vermelden. De aanvrager moet te goeder naam en faam bekend staan; het door hem te geven onderwijs mag niet in strijd zijn met de openbare orde, of goede zeden. De godsdienstleeraar houdt een register aan van zijn leerlingen.

Het toezicht op het godsdienstonderwijs is opgedragen aan de marga- en doesoenhoofden.

De verleende vergunning aan den godsdienstleeraar kan wegens overtreding der voorschriften, wangedrag, en het plegen van ongeoorloofde praktijken ter beoordeeling van den besturenden ambtenaar, na advies van het betrokken marga (zelfstandig pasar)-hoofd, worden ingetrokken, ongeacht eene terechtstelling voor de Rapat, indien daartoe termen mochten bestaan.

Bovendien kan de intrekking van de vergunning te allen tijde op voorstel van den besturenden ambtenaar door den resident worden gelast.

Als leerling mogen niet worden aangenomen:

1. Lijders aan besmettelijke ziekten.
2. Zij die te slechter naam en faam, of als ijveraars dan wel woelgeesten bekend staan.

Het register der leerlingen, waarvan het model is voorgescreven, wordt elk kwartaal door het marga (zelfstandig pasar) hoofd aan den besturenden ambtenaar ter viseering aangeboden.

Ten aanzien van de godsdienst-beambten gelden de navolgende bepalingen.

Voor de z.g. geestelijke betrekkingen worden slechts personen in aanmerking genomen, die naar behooren kunnen schrijven en vertrouwd zijn met koranische voorschriften. Zij worden uit en door de bevolking gekozen en zijn verplicht te zorgen voor den dienst bij en het onderhoud van de bedehuizen.

In elke marga of zelfstandige pasar treft men een imam-marga aan.

In de doesoens, waar een langgar voorkomt, is een imam-doesoen gevestigd. In zeer enkele dorpen, waar masdjids voorkomen, treft men een imam-, chetib- en bilal-doesoen aan. Soms ook wel een garim, doch deze wordt door het bestuur niet erkend.

Formatiestaten van de z.g. geestelijken worden door de bestuursambtenaren aangehouden.

De imam-doesoen gaat de geloovigen voor in het gebed, verricht in de langgar. Voorts zorgt hij voor het onderwijs in het koran lezen (mengadji) en het wasschen van lijken, alsmede het doen van de daarbij vereischte gebeden. (Indien de overledene eene vrouw is, geschiedt de wassching van het lijk door eenige oude vrouwen der doesoen).

De imams-marga (pasar) zorgen voor het sluiten van huwelijken, het beredderen van boedels en zijn belast met het beëedigen van partijen en getuigen bij de rapat marga. Waar hun hulp daartoe wordt ingeroepen, geven zij ook onderwijs in het koran lezen.

Zij mogen zonder vergunning van het doesoenhoofd geen huwelijken sluiten.

Komt iemand te overlijden dan zijn zij verplicht zoo spoedig mogelijk in tegenwoordigheid van het betrokken hoofd de nalatenschap op te nemen en te inventariseeren.

De zorg voor de weezen en de nagelaten goederen is niet aan hen opgedragen, doch deze plicht rust op de naaste bloedverwanten van den overledene (Stbl. 1910 N° 659 is slechts toepasselijk op de hoofdplaats Benkoelen).

De inkomsten van de z.g. geestelijkheid zijn:

1. vrijstelling van de hoofdelijke belasting.
2. idem van heeren- en gemeentediensten.
3. «oeang nikah» voor het sluiten van huwelijken, meestentijds tot een bedrag van f 2.50 wanneer de bruid eene weduwe is en f 5 wanneer een maagd wordt uitgehuwelijkt.
4. «oeang mandi» voor de lijkwassching ad f 0.25 of f 0.50.
5. «oeang sedekah» voor het verrichten der gebeden (sembajang) ad f 0.50.
6. «pitrah» na afloop van de Poeasa (vastenmaand), die wordt opgebracht door degenen die daartoe bereid zijn en 5 kati rijst per gever bedraagt.
7. «djakat» na afloop van den oogst. Deze bedraagt $\frac{1}{10}$ van het beschot en wordt evenals de «pitrah» naar goedvinden opgebracht.
8. «oeang soempah» d. i. een bedrag van f 1 in Civiele gedingen aanhangig voor de groote of kleine rapat dan wel rapat-marga, te betalen door de partij die in het ongelijk wordt gesteld.

Evenals alle andere volksstammen van onzen archipel, is ook de Redjanger sterk animist. Zulks komt duidelijk aan den dag bij verschillende gewichtige gebeurtenissen als b.v. ziekte, eedsaflegging, het aanvangen en eindigen van den oogst, geboorte, huwelijk etc. etc.

Het bijgeloof speelt dan ook in de inlandsche maatschappij een belangrijke rol. Macht en invloed worden toegekend aan voorouders, goden (dewa), godinnen en geesten (hantoe). Lucht-, aarde-, water- en boschgeesten, goede zoowel als kwade, doch vooral de berggeesten, zijn van groot gewicht. Aan al deze goden en geesten wordt geofferd. Het offeren bestaat in de meeste gevallen uit het branden van benzoë (kemenjan) of wel het slachten van een kip, geit, of karbouw. Het eenen ander gaat gepaard met het aanroepen van goden en het opzeggen van verschillende formulieren. Bepaald daarvoor aangewezen priesters of offeraars bestaan niet. Een ieder die daartoe de noodige kennis en bekwaamheid bezit, kan als zoodanig optreden. Wel zijn er lieden, die in de kunst van offeren boven anderen uitmunten en daarom gewoonlijk als offeraar dienst doen.

Er zijn tal van gebeurtenissen die het brengen van offerandes eischen; de meest voorkomende zijn: geboorte, ziekte, de niet-Mohammedaansche eedsaflegging, het aanvangen en eindigen van den oogst, bij het doen van een gelofte bijv. bij ziekten, langdurige droogte, waarbij de betrokken persoon belooft om bij herstelling of na het wijken der droogte een geit, kip of karbouw te slachten, teneinde een dankmaal aan te richten. Ook wordt geofferd bij epidemieën als wanneer de djins te hulp worden geroepen om het gevaar af te weren.

Behalve de algemeene goden heeft elke persoon nog een eigen beschermgeest (akoean).

Omtrent het aantal zielen van den mensch bestaan verschillende voorstellingen. Volgens sommigen is het getal zielen slechts een, anderen daarentegen kennen den mensch vier zielen toe. Het geloof aan vier zielen is het meeste verspreid. Deze zijn:

1° de levensziel (rechan), die in het lichaam zetelt en zich tijdens het leven daaruit voor korten tijd kan verwijderen. De droom b.v. is een gevolg van zoo'n tijdelijke verwijdering. Na den dood van het lichaam wordt deze zetel teruggevoerd naar de z.g. dewa menating njawa, d.i. de godheid die haar heeft

uitgezonden. Is deze ziel tijdens het leven braaf geweest, dan staat de godheid toe dat zij zich in een pas geboren kind zetelt; in het omgekeerde geval moet zij langen tijd rusteloos rondzwerven, om eerst daarna in een lichaam te mogen terugkeeren. Deze zielsverhuizingen vinden zeven malen plaats; eerst na de zevende zielsverhuizing vindt de ziel voor goed rust bij de godheid die haar uitzond.

2° de gevoelsziel; deze verlaat het lichaam na den dood en zwerft dan als hantoe rond.

3° de semangat; deze zetelt buiten het lichaam in dier, plant of levenloos voorwerp; wanneer deze ziel zich van dat voorwerp verwijderd, ontstaat ziekte en kan de dood daarvan het gevolg zijn.

4° de levens- of zielsworm (gelong rajo) huist in het lichaam. Wanneer zij in het hoofd kruipt, ontstaat hoofdpijn; zet ze zich ergens in het menschelijk lichaam uit, dan ontstaan andere ziekten. Sterft de slang, dan sterft ook het menschelijk lichaam.

De navolgende niet-Mohammedaansche eeden komen in deze streken voor:

1. soempah Radja Soleiman
2. » diatas koeboeran
3. » kelamoean
4. » dipinggir air
5. » tanah boemi.

1. De soempah Radja Soleiman.

Degene die de eed afneemt, maakt aan het boveneinde van de doesoen (kepala of oedjoeng doesoen) met een stokje van bamboe of hout onderstaande figuur in den grond.

Hij, die de eed aflegt, roept nu de geesten zijner voorouders op, om getuige te zijn van zijne woorden en hem te straffen met allerlei kwaad zoo hij onwaarheid mocht spreken. Gewoonlijk

heeft het aanroepen van de voorouders van den eedsaflegger plaats door iemand die daartoe de formulieren kent. In den regel is deze persoon een bejaard man. Zijn de geesten aangeroepen, dan wordt de eed afgelegd; hierbij houdt de eedsaflegger zijn rechterhand boven de op den grond getrokken figuur.

2. Soempah diatas koeboeran.

Degene die de eed zal afnemen brengt wat kip, klaargemaakt in gele rijst, mede. Een gedeelte daarvan is bestemd om de geesten van den in het graf begravene gunstig te stemmen; het andere moet door den eedsafnemer, eedsaflegger en de daarbij aanwezige getuigen worden genuttigd. De eed wordt afgelegd op een graf, dat in een heiligen reuk staat. Er wordt kemenjan gebrand en de geest van den in het graf begravene alsmede die der voorouders van den eedsaflegger opgeroepen om getuige te zijn van diens woorden. Na de eedsaflegging wordt het offermaal genuttigd (kip en gele rijst). Gebeurt het nu, dat het tijdens of kort na de eedsaflegging bij helderen hemel gaat regenen, zoo wordt dit als een teeken aangemerkt, dat een valsche eed is afgelegd en zal de eedsaflegger onherroepelijk binnen het jaar overlijden.

3. Soempah kelamoean:

Onder barang kelamoean verstaat men een of ander oud wapen hetzij vuur-, steek- of slagwapen, waaraan een bijzondere kracht wordt toegekend. De beteekenis van dezen eed is, dat degene die valsch zweert, getroffen zal worden door een wapen van hetzelfde soort als de kelamoean, waarop de eed werd afgelegd. Ook hierbij wordt kemenjan gebrand en de geesten der voorouders van den eedsaflegger worden opgeroepen om getuige te zijn van zijne woorden en opdat hen verzocht kan worden, den eedsaflegger met allerlei plagen te straffen, bijaldien hij onwaarheid mocht spreken.

4. Soempah di pinggir air:

Men gaat naar de rivier, zoekt een platte steen uit en legt dien op den oeverrand, zoodanig dat de eene helft op het land, de andere helft in het water komt te liggen. De symbolische beteekenis hiervan is dat de eedsaflegger, zoo hij onwaarheid spreekt, te land noch te water voorspoed zal hebben.

Alsnu brandt de eedsafnemer een weinig kemenjan op dien steen. Daarmede wil hij de «djins» oproepen. Is er iemand bij tegenwoordig die zulks verstaat, dan worden door hem formulieren gepreveld. Daarna houdt de eedsaflegger zijn rechterhand boven den steen en legt de eed af. Ten slotte wordt de steen in het water geworpen. Dit beteekent, dat zoo de eedsaflegger onwaarheid heeft gesproken, hij op zijn levenspad geen geluk meer zal ontmoeten en dat alles wat hij onderneemt zal mislukken en verdwijnen als de steen in het water.

5. Soempah di tanah boemi:

Op den grond wordt een kruis geteekend, kemenjan gebrand en formulieren worden gepreveld om de geesten op te roepen. Is niemand deze kunst machtig, zoo kan met het maken van het kruis worden volstaan. De eedsaflegger houdt zijn rechterhand boven het kruis en legt de eed af. Spreekt hij onwaarheid zoo zal hij door ziekte worden getroffen, of binnen het jaar sterven.

d. Doesoens.

De tegenwoordige nederzettingen zijn in den regel ontstaan door een gunstige ligging voor het uitoefenen van den ladangbouw en het inzamelen van boschproducten. Vroeger kwam hier nog een derde factor bij. Bedreigd door allerlei invallen van kwaadwillige elementen, moesten de nederzettingen gemakkelijk en doelmatig tegen een binnendringenden vijand zijn te verdedigen. Daartoe werden de nederzettingen liefst op hooge bergtoppen gebouwd en omringd door een bamboe versperring. Zulks is nu nog bij ettelijke doesoens duidelijk zichtbaar. Na de invoering van het Europeesch bestuur in de onafhankelijke Redjang- en Lebongstreken in 1864, kwam aan de onveiligheid een einde en verviel deze derde factor.

De op palen gebouwde woningen staan meest in een kring, in het midden waarvan zich hier en daar een gemeente-huis (balai) en soms een moskee (masdjid) of bidhuis (langgar) bevindt. Een wachthuisje (gardoe) is echter overal aanwezig. Op het dorpsplein (laman doesoen), dat immer in zindelijken staat wordt gehouden en waarop geen grassprietje mag voor-

komen, zijn op min of meer regelmatige afstanden van 5 tot 7 Meter, klapperboomen geplant. Achter de huizen bevinden zich de stallen voor het vee. De geitenhokken staan op hooge staken van 3 à 4 Meter. Een zeer smal trapje waartegen deze dieren met gemak opklimmen, voert naar het kleine vierkante hokje, waarvan de toegang 's nachts wordt gesloten. Rondom de doesoen zijn klapper-, pinang- en andere vruchtboomen geplant.

Het kampongleven.

's Ochtens om 5 uur met het eerste hanengekraai staan de vrouwen op; de deuren worden geopend en ziet men ze, de sarong iets boven de borst dichtgeknoopt, zich naar de rivier begeven, beladen met manden en bamboekokers. Even later komen zij terug. De bamboekokers zijn met frisch, helder water gevuld en worden in de manden met een band over het voorhoofd op den rug naar huis gedragen. Intusschen zijn ook de mannen, die iets later opstaan, naar buiten gekomen. Enkelen brengen het vee uit de kralen, slijpen hun kapmes of brengen het vischtuig in orde. Anderen loopen het dorpsplein op en neer, of staan in groepjes bij elkaar een praatje te maken.

Terwijl de vrouwen aan het koken zijn, worden de heel kleine kinderen door vader of andere familieleden gedragen. De oudere zusjes en broertjes die nog niet in aanmerking komen om in het huishouden een handje te helpen, huppelen en spelen op het dorpsplein en om het huis.

Nadat het ontbijt, bestaande uit rijst met wat zout en sambel, genuttigd is, gaat een ieder aan den arbeid. De meesten begeven zich naar hun ladang, koffie- of tabakstuin; enkelen gaan uit visschen of boschproducten halen. De ouden van dagen blijven met de vrouwen en kleine kinderen achter om op het huis te passen. In den drukken tijd, wanneer de rijst moet worden geplant of geoogst, dan wel de ladang worden gewied, gaan ook de vrouwen mede naar het veld. De moeders nemen dan de zuigelingen mede, die achter op den rug in een doek worden medege dragen.

Kunnen de vrouwen op de ladang gemist worden, dan gaan zij hout of andere huishoudelijke benoodigdheden halen.

Wordt de geoogste tabak bereid, dan ziet men ze tegen 8

uur in den morgen, de in lange draden gekorven tabak op langwerpige, van bamboe gevlochten rekjes (*bidai*) uitspreiden en te drogen leggen.

Dicht bij het huis liggen matten, waarop de rijst voor den volgenden dag gedroogd wordt. Een opgeschoten knaap houdt de hongerige hoenders met een langen bamboestok op een behoorlijken afstand.

Hier en daar ziet men op dezelfde wijze de koffieboonen in de zon te drogen liggen. Deze worden eerst gedroogd en daarna in de rijstblokken van de hoornschil ontdaan.

Op het midden van den dag wordt het middagmaal genuttigd. Dit bestaat uit rijst, wat bladgroente, zout en sambel. Soms wordt daarbij een vischje of stuk vleesch gebruikt. De meeste mannen komen dan van het veld in de doesoen terug. Is dit niet mogelijk, is de ladang te veraf van de doesoen gelegen, dan wordt het middagmaal in de ladangpondok bereid en genuttigd.

Tegen vijf uur komen alle dorpsgenooten van lieverlede in de doesoen terug. De meesten begeven zich onmiddellijk naar de rivier om een bad te nemen. De vrouwen en meisjes halen het water en koken het avondmaal.

De mannen staan in groepjes bij elkaar en bespreken het nieuws van den dag. Enkelen brengen het vee uit de weideplaatsen naar de kralen en stallen. Een heel enkele maal vereenigen zij zich tot het kaats- of tjepak raga spel.

Tegen het vallen van den avond zoeken de vrienden en kennissen elkaar op. De jongelingen brengen de maagden een bezoek (*bertandang*) en amuseeren deze met liefdesgedichten (*pantoen*).

Voor al wanneer de maan schijnt en de schaduwbeelden van huizen en geboomte zich fantastisch op het lichte dorpsplein afteekenen, wordt er zeer druk getandangt. Dan ook hoort men voortdurend het gelijkmatig gestamp van de padi in de rijstblokken, afgewisseld door gejoel van de kinderen die buiten spelen.

Soms ook gaat het dorpshoofd rond om nieuwe orders van het bestuur over te brengen. Moet over de een of andere kwestie worden geraadpleegd, zoo vereenigen zich de mannen in zijne woning.

Langzamerhand zoekt een ieder weer zijn huis op. Het gejoel der kinderen en het gestamp der rijstblokken is reeds lang

verstomd. De lampen worden uitgedoofd, door nachtpitten (pelita) vervangen en allen hebben zich ter ruste begeven.

e. Woningen.

De huizen in de doesoens zijn alle op palen gebouwd; de meeste bestaan uit twee gedeelten, de eigenlijke woning en een daaraan, middels een overloop, vastgebouwd vierkant vertrek, de keuken.

De woningen zijn opgetrokken van hout, ingedekt met alang² of rimbio en hebben eene omwanding van plat geslagen bamboe (ploepoeh). Bij de meer gegoeden is de dakbedekking van gegalvaniseerd golfijzer of dakpannen, terwijl de omwanding geheel of gedeeltelijk van hout is. De daken zijn met lange doorlopende nokken.

In het midden van het front is een trap tegen een stoepje aangebracht. De trap opgaande, komt men in de voorgalerij (berando). Sommige woningen hebben geen voorgalerij, hierbij is de trap ter zijde van het huis aangebracht. Nabij de trap treft men in den regel eenige met water gevulde bamboe-kokers (gerigik) aan. Deze dienen om de voeten te wasschen.

In het midden van de voorgalerij bevindt zich de deur, die toegang verleent tot het ruimste vertrek der woning de z.g. tengah of woonkamer.

De vloer bestaat uit planken of gespleten bamboe, en is met een bamboe-, pandan- of rottanmat belegd. In de hoeken liggen fijne zitmatten, sommige met kleine matrassen er in, om als zit- of ligplaats te dienen. Deze zijn in den regel opgerold.

In de «oeloe» zijn de ramen der woningen meestal nog op ouderwetsche manier aangebracht. Het zijn langwerpige horizontale gaten en juist op die hoogte boven den vloer aangebracht, dat een met de beenen kruiselings zittend persoon daardoor kan kijken. Deze ramen kunnen door een schuifluik worden gesloten.

Een slecht onderhouden voor- of achterlader om de varkens uit de rijstvelden te houden, hangt aan den wand. Ook vischtuij, eenige lansen en parangs ontbreken zelden.

Vreemden logeeren in de z.g. «tengah». Achter de «tengah» bevinden zich in den regel twee kamers (bilik). Het zijn de slaapkamers der huisgenooten. Hier bevinden zich eenige, met

klamboes gesloten slaappleatsen (bale²). Onder de «bale²» worden in den regel de kleederen, sieraden en andere kostbaarheden in goed gesloten kisten weggeborgen. Alleen de slaapkamers zijn met eene zoldering dichtgedekt. In de «tengah» ziet men tegen het dak aan. Op de zoldering worden manden en korven van verschillende grootte opgeborgen. De groote, de z.g. «kidings» worden gebruikt om de padi van het veld te halen. Het bezit van een groot aantal kidings wijst als regel op een uitgestrekt rijstveld en een zekere mate van welstand.

Achter de slaapkamers bevindt zich een overloop, die toegang heeft tot de keuken. Deze is een klein, vierkant, vuil vertrek met een kookplaats, bestaande uit een groote houten bak met een laag van aarde of klei bedekt, waarop het vuur wordt aangelegd. Een schoorsteen ontbreekt, waardoor het vertrek en vooral het dak geheel zwart van roet ziet.

Onder het huis wordt het, behoorlijk aan blokjes gekloofd, brandhout netjes opgestapeld. Terzijde of achter het huis bevindt zich op eenigen afstand daarvan verwijderd de padischuur. De rijstblokken zijn in den regel naast de trap of terzijde van het huis onder een vooruitstekend dak geplaatst.

Elk huisgezin heeft een aparte woning. Soms woont er een getrouwde dochter bij de ouders in (semindo ambil anak huwelijk).

In de Benkoelen marga's is de huizenbouw een weinig verschillend van die in de Redjang en Sindang. Daar wordt de trap in den regel ter zijde van de woning aangebracht, terwijl de ingang zich eveneens ter zijde en aan den zelfden kant van de trap bevindt, zoodat ook de doorloop niet in het midden, doch op zijde van het huis is gebouwd.

f. Kleederdracht en sieraden.

De gewone kleederdracht van de bewoners in de binnenlanden is een boezeroen van wit katoen, met donker-blauwe of roode kraag en mouwen. Om de heupen wordt een lap van dezelfde stof geslagen. Deze lap reikt tot even onder de knie en wordt door een gordel om de lendenen opgehouden. In den gordel steekt gewoonlijk een sewar of pisau raoet. Het kapmes (parang) wordt in de hand gehouden. Rondom het hoofd is eveneens

een witte lap geslagen, die dient om dit lichaamsdeel tegen de hitte der zonnestralen te beschermen. Deze kleederdracht, de dagelijksche werkplunje, werd vroeger algemeen uit zelf geweven lijnwaad vervaardigd. Thans wordt het grove, zeer sterke, eigen geweven lijnwaad meer en meer door goedkoop en fabriekmatig vervaardigd katoen vervangen.

Gaan de mannen een feestje of andere plechtigheid bijwonen, dan wel is het marktdag, zoo ziet men hen in fraai gekleurde «saroengs», een mutsje (songko) van fijn gevlochten rottan op het hoofd en een baadje of jas van Europeeschen snit. In stede van de «songko» en de «saroeng» ziet men sommige lieden een hoofddoek (dètar) en een z.g. Atjehsche broek dragen. De jongelieden dekken het hoofd veelal met bont gekleurde fluweelen mutsjes.

De vrouwen dragen als werkpak, evenals de mannen, een lap om de heupen tot even over de knie reikend, terwijl een andere lap, die onder de armen doorlopend boven den boezem wordt vastgehecht, het bovenlijf bedekt. Schouders en armen blijven dus geheel naakt. De kleur der stoffen is meest donkerblauw. Zij loopen blootshoofds; gaan zij naar het veld, dan wordt een witte lap om het hoofd geslagen zoodanig, dat het haar daarin geheel wordt opgenomen.

Het haar is naar achter gestreken en op het achterhoofd met een breede lus opgenomen. De jonge meisjes versieren zich met zilveren arm- en halsbanden en groote oorknoppen. Soms dragen zij de armbanden tot bij den elleboog, doch dit gebruik is thans weinig meer in zwang. De armbanden worden na het huwelijk afgelegd.

Een heel enkele maal ziet men, dat de tanden geveild en zwart gemaakt zijn.

Gaan de vrouwen ter markt, dan dragen zij evenals de mannen fraaie, kleurige «saroengs», en lange gebloemde baadjes. Over de schouders wordt een «slendang» sierlijk geslagen. De meest geliefkoosde kleuren zijn groen met roode bloemen, of wel oud rood, welke zeer intensieve kleuren haar zeer goed staan en met het oostersch landschap in treffende harmonie zijn. De getrouwde vrouwen dragen veelal een lang, van voren opengesneden, baadje (badjoe Betawi).

De maagden hebben lange geheel gesloten baadjes die onder de hals zijn opengewerkt en met een knoop worden gesloten.

Vingerringen (tjintjin), oorknoppen (soembang), oorringen (anting-anting), halskettingen (mani²), haarspelden en gouden muntstukjes, bevestigd aan gouden kettingen, worden vrij algemeen gedragen.

Op het veld ziet men zoowel mannen als vrouwen met groote, ronde zonnehoeden aan het werk. Deze zijn van «bengkoeang» of «pandan» bladeren gevlochten.

g. Wapenen.

De wapens der inheemsche bevolking zijn de lans (koedjoer of toembak), de sewar, de rembi ajam (korte kromme dolk), het zwaard (roedoes), de pedang, de parang en de pisau raoet.

Bovendien hebben enkele personen ouderwetsche vuurwapenen, meestal een percussie geweer, waarvoor door het bestuur consenten worden verstrekt.

De inlandsche ambtenaren en hoofden zijn dikwijls in het bezit van moderne vuurwapens.

h. Volksgebruiken.

Huwelijks- en erfrecht:

Huwelijk.

Het uithuwelijken van een meisje of weduwe geschiedt door een mannelijken wali (voogd). Als wali fungeert haar vader, broeder, grootvader of neef.

Het huwelijk heeft plaats met onderling goedvinden van de gadis en den boedjang. Het sluiten van een huwelijk tegen den wil van de gadis is verboden, doch komt hier en daar in de Sindang wel voor.

Aan de totstandkoming van een huwelijk gaan eenige formaliteiten vooraf.

Wanneer de jongeling een meisje naar zijn wensch heeft gevonden maakt hij haar het hof. Deze vrijage heet berlendjang. Kunnen beiden het goed met elkaar vinden, zoo zal hij haar «vragen»; ten blijke dat hij zijn aanzoek ernstig meent, geeft hij haar vijf of tien gulden. Het meisje vraagt dan eenige

dagen bedenktijd, waarna de jongeling mag terugkomen, om haar antwoord te vernemen.

Evengenoemd bedrag wordt «tanda» of «wang gadai» en het daarbij gedane aanzoek «rasan moeda» genoemd.

Na het verstrijken van de door het meisje gestelde termijn, komt de jongeling zijn huwelijksaanzoek herhalen. Stemt het meisje toe, zoo zal hij zijn vorig pand vermeerderen tot een bedrag, overeenkomstig met den stand van het meisje.

In het Sindangsche mag dit bedrag niet meer dan f 50 zijn. In het Redjangsche bestaat de tanda of gadai uit een zilveren sirihdoos (selepah), een hoofddoek met gouden rand (ikat podjok) en f 8. Bij ontstentenis dier voorwerpen kan worden volstaan met een bedrag van f 24.

Bij de overreiking der tanda wordt afgesproken, wanneer de jongeling het meisje zal komen schaken. Zoowel deze afspraak, als het overgeven van de tanda of gadai, geschieden ten overstaan van de daartoe uitgenoodigde vrienden van den jongeling, de vriendinnen van het meisje en eene oude vrouw uit de doesoen van het meisje, echter zonder medeweten harer ouders.

Op den-bepaalden dag wordt het meisje door haar aanstaanden echtgenoot en diens vrienden naar zijne woning weggevoerd. Den dag na de ontvoering stuurt de vader van den jongeling iemand uit zijne doesoen naar de ouders van het meisje om hen met het gebeurde in kennis te stellen. Tevens wordt den ouders van het meisjes verzocht den dag te bepalen waarop hij, de vader van den jongeling, kan komen ter bespreking van het huwelijk tusschen de twee jongelieden.

Op den vastgestelden dag begeeft deze zich met zijn bloedverwanten en doensoengenooten naar de ouders van het meisje, medenemende de noodige rijst, klappers, kippen etc. voor een feestmaal.

Alvorens de verschillende gerechten in gereedheid worden gebracht, moet eerst besproken worden of het te sluiten huwelijk patriarchaal dan wel matriarchaal zal zijn. Nadat het een en ander is vastgesteld, wordt overgegaan tot het aanrichten van het feestmaal. De jongelieden zijn nu wettig met elkaar verloofd. De bovengenoemde bespreking wordt rasan toea genoemd.

Indien besloten is tot het sluiten van een djoedjoer (patriarchaal)-huwelijk, zoo zal de vader van den jongeling het

tijdstip bepalen, waarop het huwelijk gesloten moet worden. Geldt het een semendo (matriarchaal) huwelijk, zoo is de vader van het meisje daartoe bevoegd.

Het huwelijk wordt immer gesloten door den margageestelijke den z.g. imam-marga. Hier en daar in de oeloe gaat de oude wijze van huwelijksluiting daaraan vooraf.

De kinderen van twee broers mogen niet met elkaar huwen, evenmin de kinderen van broers en zusters, daarentegen wel de kinderen van zusters.

Zooals tevoren reeds gemeld is, worden huwelijken gesloten:

a. bij adat djoedjoer (patriarchaal huwelijk).

b. bij adat semendo (matriarchaal huwelijk).

De tweede soort van huwelijken is weder onderverdeeld in:

1. semendo radja-radja.

2. » beradat (berlapik).

3. » tida beradat (tiada berlapik).

Deze laatste huwelijksvorm wordt ook wel aangeduid met «nikah tangkap boeroeng terbang» of «nikah pindjam bapak ajam», namen die genoegzaam aanduiden, dat deze huwelijksvorm niet zeer populair is.

De huwelijken sub 2 en 3 worden ook genoemd perkawinan terambil anak katik plapik en perkawinan terambil anak tida katik plapik.

Djoedjoer.

Een huwelijk bij adat djoedjoer, wordt aangegaan door aan de ouders van het meisje de djoedjoer of koopschat te betalen.

In de Sindangstreken varieert de djoedjoer tusschen f 60 en f 250, naar gelang van den stand van het meisje.

In het Redjangsche bedraagt de djoedjoer 80 realen of f 160, onverschillig uit welken stand het meisje ook is. Behalve dit bedrag zijn de ouders van den jongeling nog verplicht aan die van het meisje te geven:

een keris, genti semangat gadis genaamd, of f 8.

een keris met zilveren scheede, keris lengkap geheeten, of f 24.

een piek met zilveren scheede, of f 24.

een sewar met zilveren scheede, of f 24.

een deken, of f 2.50.

De wapens zijn bestemd voor den vader, de deken voor de moeder van de bruid.

Verder moet de vader van den jongeling nog de navolgende geschenken geven:

1° aan het hoofd der marga waar het meisje thuis hoort f 10, de z.g. «oepah toean»;

2° aan de vriendinnen van zijn schoondochter in spe f 2, de z.g. «oeang sarak behoendang»;

3° aan dengene die de eerste kennismaking van den jongeling met het meisje bewerkstelligde f 0.50, «emas perampasan» of wel «emas boenga koekoe» geheeten;

4° aan de personen die voor de ouders van het meisje de onderhandelingen hebben gevoerd f 3, de z.g. «emas penempak» en een kip of f 1.50, «ajam tjenkingan», of ook wel «ajam pandjang soeara» geheeten;

5° aan het hoofd en de bewoners der doesoen van het meisje f 17, «emas moetoeng» genaamd;

6° aan de familieleden van het meisje, speciaal opdat ze niet bij de a. s. jonggehuwden zullen te gast komen f 8, «oeang penoelak mendah», of «oeang penoengkoelan» geheeten;

7° aan de moeder van het meisje een gouden ring of f 2.50, «oeang ganti perawan gadis» genoemd;

8° aan de ouders van het meisje een sabel of f 4, «oeang pemantjoeng ramboe» geheeten, doch dit laatste geschenk alleen dan wanneer het meisje nog een ongetrouwde zuster heeft.

In het Redjangsche hebben aldus de ouders van den jongeling bij een djoedjoer huwelijk in totaal te voldoen: $f\ 24 + f\ 160 + f\ 8 + f\ 24 + f\ 24 + f\ 24 + f\ 2.50 + f\ 10 + f\ 2 + f\ 0.50 + f\ 3 + f\ 1.50 + f\ 17 + f\ 8 + f\ 2.50 = f\ 311$.¹

Wat de djoedjoer ad f 160 betreft, deze behoeft niet in eens afbetaald te worden, doch kan bij gedeelten worden voldaan.

Tegenover deze hooge bedragen staat, dat de bruid meestal sieraden en goederen, de z.g. «penjalam djoedjoer» mede ten huwelijk brengt, welke ongeveer dezelfde waarde vertegenwoordigen.

Semendo radja-radja.

De eerste vorm van het matriarchale huwelijk is de semendo

¹ Omtrent de som bij djoedjoer huwelijken te betalen, bestaan verschillende gewestelijke regelingen, welke echter steeds worden ontdoken. Men vertrouwt op elkaars eerlijkheid.

radja-radja. Bij een dergelijk huwelijk zendt de bruidegom een bruidsschat of «antaran» aan de ouders van de bruid, dienende tot dekking van de huwelijkskosten: beide echtgenooten staan op voet van gelijkheid tot elkander, en het hangt geheel van hen af, of zij bij de ouders van den man of bij die van de vrouw zullen inwonen, dan wel een eigen huis betrekken.

De antaran varieert in de Sindang tusschen f 50 en f 100, in de Redjang tusschen f 50 en f 300 en bedraagt in de Benkoelen margas dezer onderafdeeling f 40.

Semendo beradat.

De tweede vorm van het matriarchale huwelijk is de semendo beradat of semendo katik pelapik.

Bij een dergelijk huwelijk is de bruidegom verplicht aan de bruid een geschenk te geven, «pelapik semendo» geheeten. Deze bestaat in de Sindang uit f 30 en een geit, in de Redjang f 30 en in de Benkoelen margas f 24, een geit, 12 klappers, 12 kati beras en 12 taboeng arensuiker. Thans echter komt deze huwelijksvorm in de Benkoelen margas niet meer voor.

De man zal bij dit huwelijk zijn intrek nemen bij de ouders van de vrouw.

Semendo tida beradat.

De derde vorm van het matriarchale huwelijk is de semendo tida beradat of semendo tida katik pelapik.

Bij een huwelijk aldus gesloten, treedt de man geheel uit zijne familie en gaat over tot de familie van de vrouw; de kinderen zijn haar eigendom, en behooren tot haar geslacht. Vandaar de minder vleiende benamingen «nikah pindjam bapak ajam», «tangkap boeroeng terbang», «menoempang hidoep». De man geeft de vrouw niets ten geschenke, hij neemt slechts een stel kleeren mede.

Adat anggau.

Een andere, nog niet besproken, huwelijksvorm is de «nikah adat anggau». Deze spruit voort uit de djoedjoer. Bij het djoedjoer huwelijk toch, wordt de vrouw het eigendom van den man en behoort derhalve bij zijn overlijden tot zijne nalatenschap.

Volgens het vigeerend erfrecht gaat zij over op een der bloedverwanten, als regel den jongsten broeder van den over-

ledene en bij diens afwezen het naaste mannelijke familielid, den neef.

Adat ganti tikar.

Een soortgelijke huwelijksvorm als bovengenoemd, is de «nikah adat ganti tikar». Deze komt voor bij het djoedjoer, semendo radja-radja en semendo beradat huwelijk. Bij overlijden van de vrouw vervangt haar jongste zuster haar om den band tusschen de beide familieleden niet te verbreken. Er wordt geen nieuwe djoedjoer (bij djoedjoer huwelijk), antaran (bij semendo radja-radja huwelijk) of pelapik semendo (bij semendo beradat huwelijk) uitgekeerd.

Het bedrag van de djoedjoer, antaran of semendo pelapik bij een huwelijk, gesloten met eene weduwe of gescheiden vrouw, bedraagt de helft van hetgeen wordt voldaan bij een huwelijk met een maagd (gadis). Geschenken als omschreven bij het djoedjoer huwelijk blijven achterwege, terwijl ook de mas kawin wordt gehalveerd (in stede van f 5 krijgt de huwelijksluiters slechts f 2.50).

Nikah salah of nikah ngeloep wordt gesloten wanneer eene maagd, weduwe of gescheiden vrouw zwanger wordt en zij de persoon aanwijst, die hare zwangerschap veroorzaakt heeft. Is zij daartoe niet bereid, zoo wordt zulks beschouwd als een bewijs, dat een familielid daaraan debet is. Haar vader wordt alsdan beboet met f 30, en moet een geit slachten om de doesoen van alle schande te reinigen (tjoetji). Het meisje is verplicht bij den pasirah te gaan inwonen, doch zij kan door hare ouders weder worden vrijgekocht. In den regel laten de meisjes het niet zoo ver komen.

Echtscheiding.

Het huwelijk wordt op tweeërlei wijze ontbonden n.l. door den dood of door echtscheiding.

Wordt het huwelijk door den dood ontbonden, dan duurt de «iddah» d. i. de termijn gedurende welke de weduwe geen nieuw huwelijk mag aangaan, 4 maanden en 10 dagen.

De echtscheiding heeft op wettige wijze plaats door het uitspreken van de «talak» (verstooting) door den man, in bijzijn

van twee getuigen. Zoolang de iddah duurt, d. i. 108 dagen, is de talak herroepbaar. Heeft geen herroeping binnen dien termijn plaats gehad, zoo is de echtscheiding wettig tot stand gekomen. Voor eene zwangere vrouw duurt de iddah tot na afloop van hare bevalling.

Wordt de talak drie malen uitgesproken, zoo is het huwelijk onmiddellijk ontbonden (mendjatoehkan talak tiga).

De z.g. «soeroet» of «roedjoek» d. i. het herroepen van de eenmaal uitgesproken talak, komt onder de inheemsche bevolking dezer onderafdeeling zeer zelden voor. Ook de z.g. «tjinna boeta» is in deze streken niet bekend.

De vrouw is bevoegd om voor den rechter (rapat) een eisch tot echtscheiding in te stellen, indien de man haar verwaarloost, b.v. door niet te zorgen voor haar levensonderhoud, het bezoeken van andere vrouwen etc. Wordt haar eisch toegewezen, zoo is zij verplicht aan haar man uit te keeren de z.g. «teboes talak» varieerende van f 5 tot f 40, al naar gelang van haar stand, en aan den rechter te voldoen een scheidingsgeld bedragende f 5, «oeang penjarak» geheeten.

Djoedjoer.

Bij een huwelijk gesloten bij adat djoedjoer, is het niet gebruikelijk, dat de djoedjoer wordt terugbetaald. Daar bij een dergelijk huwelijk de kinderen het eigendom van den man zijn, blijven zij bij echtscheiding bij hem. Met goedvinden van den man, mag de vrouw de goederen ten huwelijk medegebracht, de z.g. harta pengadisan, behouden.

Semendo radja radja en semendo beradat.

Bij echtscheiding van huwelijken bij adat semendo radja radja en semendo beradat aangegaan, geldt de regel, dat de ten huwelijk medegebrachte goederen — de z.g. «harta poesaka, harta pemboedjangan of pengadisan» — worden teruggegeven aan den man of vrouw, die ze heeft medegebracht. Daartegen worden in tweeën verdeeld, en aan ieder der echtgenooten een gelijk aandeel uitgekeerd, de z.g. «harta pentjarian», ook wel genoemd «harta pesarangan». Dit zijn goederen staande huwelijk, door gezamenlijken arbeid verworven.

Zoo de roerende en onroerende goederen niet voor verdeling vatbaar zijn, wordt de waarde daarvan getaxeerd, een der

partijen behoudt de goederen en keert aan de andere de helft der getaxeerde waarde in contanten uit. Wat de kinderen betreft, deze zijn bij echtscheiding van een huwelijk, gesloten bij adat semendo radja radja, gerechtigd naar verkiezing den vader of de moeder te volgen. De kinderen worden in dit geval «mardika» genoemd.

Bij echtscheiding van een huwelijk, gesloten bij adat semendo beradat, krijgt de man slechts één kind. Hij heeft het recht te kiezen, onverschillig of het een meisje of jongen is; dit kind noemt men «balikan djoeraï bapaknja».

Is uit het huwelijk slechts één kind gesproten, dan blijft dit bij de vrouw.

Als algemeene regel geldt voorts, dat de man nimmer een kind mag opeischen zoolang het de moederzorg behoeft.

Semendo tida beradat.

Bij dit soort huwelijk blijven alle goederen (harta pentjarian) bij de vrouw. Harta poesaka en pemboedjangan komen hierbij niet voor; immers de man heeft niets anders ten huwelijk medegebracht dan een stel kleeren. De kinderen blijven eveneens bij de vrouw. Zij zijn haar eigendom en behooren tot haar geslacht.

Erfrecht.

Bij de verdeeling der nalatenschappen heeft men drie soorten goederen te onderscheiden:

1°. «harta poesaka», d. z. erfstukken welke door den man bij het huwelijk worden medegebracht.

2°. «harta pemboedjangan» of «pengadisan», d. z. goederen door de echtgenooten medegebracht.

3°. «harta pentjarian» of «pesarangan», d. z. goederen staande huwelijk verworven.

De verdeeling der erfgoederen heeft eerst plaats, wanneer de kinderen meerderjarig zijn. Zijn zij dit niet, dan is de overblijvende echtgenoot of anders de naaste bloedverwant t. w. de grootvader, broeder, neef etc. van vaderszijde met het beheer der nagelaten goederen en de opvoeding der kinderen belast. Is er een meerderjarige zoon, zoo neemt hij het beheer der goederen en de opvoeding zijner minderjarige broers en zusters op zich. De beheerders hebben het vruchtgebruik der goederen,

en behooren later van hun beheer rekening en verantwoording te doen.

Djoedjoer huwelijk.

Komt bij een djoedjoer huwelijk de man te overlijden zonder kinderen na te laten, dan wordt de weduwe bij adat anggau aan een der broeders van den overledene, meestal den jongste, uitgehuwelijkt en komen de nagelaten bezittingen aan den nieuwen echtgenoot; wil geen der broeders met de weduwe huwen, hetgeen slechts zeer zelden voorkomt, dan wordt zij aan een der naaste bloedverwanten (neven) uitgehuwelijkt; de kinderen die in dezen tweeden echt verwekt worden, zijn de rechtmatige erfgenamen der nagelaten goederen. Worden geen kinderen gebaard, dan vallen de bezittingen bij overlijden van de vrouw aan haar tweeden echtgenoot toe.

Somtijds komt het voor, dat de weduwe niet uitgehuwelijkt wordt n.l. zoo de overledene man geen broeders of neven heeft; in dat geval heeft zij het recht van vruchtgebruik van de goederen van wijlen haar echtgenoot. Op haar rust echter de verplichting, om de nagelaten goederen behoorlijk te onderhouden, de sawahs te bewerken, en het huis te bewonen. Dit wordt «menjembalau» genoemd. Komt zij te overlijden dan vervallen de goederen aan de familieleden van den man.

Overlijdt de man bij aanwezigheid van kinderen, dan zijn deze zijne erfgenamen. Bij aanwezigheid van meerderjarige kinderen, krijgt de oudste zoon de harta poesaka; de andere goederen worden in dier voege onder de zoons verdeeld, dat het aandeel van een ouderen zoon steeds het dubbele bedraagt van dat, aan een jongere toe te wijzen.

Vertegenwoordigen de erfgoederen zoowel roerende als onroerende, eene geringe waarde, dan gaan zij alle op den oudsten zoon over; deze neemt daardoor ook de verplichting op zich om zijne broers en zusters bij zich aan huis te houden en hen te onderhouden.

De dochters mogen in geen geval van hare ouders erven. Zijn er geen zoons aanwezig en is ook de moeder overleden, dan komen de erfgoederen bij den dood van den vader aan den naasten mannelijken bloedverwant t.w. den grootvader, bij diens ontstentenis den broeder, bij diens ontstentenis den neef en bij diens ontstentenis de kleinzoons van den overledene.

De nagelaten goederen van boedjangs vervallen aan hunne ouders en zoo deze overleden zijn, aan de naaste bloedverwanten, d. z. de ooms, en bij ontstentenis van deze de neven.

Overlijdt de vrouw bij djoedjoer huwelijk, dan komen hare z. g. harta pengadisan aan den man, c. q. de kinderen.

Semendo radja-radja.

Wanneer een der echtgenooten bij een huwelijk, gesloten bij adat semendo radja-radja, kinderloos komt te overlijden, dan vervallen de harta pentjarian aan de(n) overblijvende(n) echtgenoot(e), mits deze op zich neemt, de begrafeniskosten te dragen en de schulden van de(n) overledene te voldoen. De harta poesaka en pemboedjangan komen aan de erfgenamen van den overleden man of aan die der overleden vrouw, d. z. de grootvader, bij diens ontstentenis de vader, bij diens ontstentenis de broers etc.

Bij aanwezigheid van kinderen vervallen de nagelaten goederen aan hen; de verdeeling heeft gelijkelijk plaats, uitgezonderd de harta poesaka, die immer aan den oudsten zoon wordt toegewezen. Dochters deelen nooit in de erfenis; zij worden door de broers onderhouden en uitgehuwelijkt. In de Benkoelen margas blijft de harta poesaka bij de(n)gene die het ouderlijk huis niet verlaat («jang tida toeroen semendo») onverschillig of het een zoon of dochter is.

Semendo beradat.

Komt bij een huwelijk, aangegaan bij adat semendo beradat, een der echtgenooten kinderloos te overlijden, dan gelden ten aanzien van het erfrecht dezelfde bepalingen, als boven omschreven bij huwelijken gesloten bij adat semendo radja-radja.

Bij aanwezigheid van een kind krijgt dit de nagelaten goederen.

Sterft de man bij aanwezigheid van meerdere kinderen, dan vervalt een der kinderen aan de erfgenamen van den vader («balikan djoerai bapak»). Het kind waarop de vader of diens erfgenaam aanspraak heeft, deelt nooit in de erfenis, onverschillig of zijn vader of zijne moeder sterft; het heeft alleen aanspraak op het aandeel van den vader in de erfenis van diens ouders. Ten aanzien van de verdeeling en grootte van ieders aandeel, vergelijkte men hetgeen onder adat semendo radja-radja is vermeld. De harta poesaka komt aan den oudsten aanwezigen zoon.

Semendo tida beradat.

Komt de man bij een huwelijk, gesloten bij adat semendo tida beradat, kinderloos te overlijden, zoo vervallen zijn harta pentjarian aan de weduwe. Bij aanwezigheid van kinderen erven deze.

Sterft de vrouw kinderloos, dan heeft de man alleen recht op de nagelaten erfgoederen, indien hij bij zijne schoonouders blijft inwonen. Doet hij dit niet, of komt hij te overlijden, dan vervallen de goederen aan de erfgenamen van de vrouw. Bij aanwezigheid van kinderen worden hun de goederen toegewezen.

De verdeeling der erfenis onder de kinderen heeft gelijkelijk plaats. Jongens en meisjes erven gelijk op.

Met goedvinden van de vrouw kan de man een zijner kinderen verkrijgen, door dit van de vrouw af te koopen voor een bedrag van f 30 en het slachten van een geit; deze formaliteit heet «membeli djoeraï».

Adoptie, komt voor, indien er geen kinderen aanwezig zijn. Het adopteeren geschiedt ten overstaan van het hoofd en de bewoners der doesoen. Bij deze gelegenheid wordt de z.g. «nasi serawai» d. i. ketanrijst met suiker en gekookte klappermelk genuttigd.

Het geadopteerde kind erft niets, tenzij bij testament (soerat oemanat).

Huwelijkssluiting volgens de oude adat.

Op den huwelijksdag vereenigen de notabelen (de z.g. «orang toea-toea»), de boedjang en gadis zich ten huize van den bruidegom of de bruid, alwaar de huwelijksplechtigheid zal plaats hebben. Een geit, soms karbouw, wordt geslacht. Om 12 uur 's middags worden bruid en bruidegom door hunne respectievelijke ouders, vergezeld van de orang toea-toea, boedjang en gadis naar de rivier geleid, alwaar zij worden gebaad (pergi ka air bekasai) en daarna mooi uitgedost. Na afloop dezer formaliteit, keert het bruidspaar naar de doesoen terug. Aan den rand van het dorpsplein aangekomen, brengen zij aan alle dorpelingen hulde. Een oude vrouw de z.g. «indoek inang», die alle ceremoniën regelt, roept bij deze gelegenheid met luider stemme tot de bewoners van het dorp: «Het bruidspaar brengt hulde aan alle ingezetenen van dit dorp!» Onmiddellijk hierna worden bruid

en bruidegom naar de woning, waar het huwelijksfeest zal plaats hebben, geleid. Daar aangekomen, moeten zij onder aan de trap stil houden om besprenkeld te worden met een mengsel van «sadingin» (een soort gras), pinang moeda, sirihbladeren waaraan de stengels nog zijn bevestigd en water («ditepoeng setawar»); dit mengsel wordt te voren in een kom van wit aardewerk gereed gehouden. Het besprenkelen geschiedt door een daarin bedreven mannelijken doekoen, die formulieren prevelt en ten behoeve van het jonge paar de gunst en bescherming inroept van de «dewa langit jang ketoedjoe, dewa semambang koening» (deze zetelt in den hemel), «dewa pinang sekampoeng» (deze zetelt in klapper- of pinangboomen en is de beschermgeest van de doesoen), «dewa senawar» (deze zetelt op de kramat die zich te Lebong bevindt, terzijde van het kantoor der mijnbouw onderneming Redjang Lebong; heet ook wel «dewa beringin» naar de beringin koening boom, die het graf beschaduwet), en «dewa salebar pajoeng» (deze is een zeer belangrijke godheid, die bij alle mogelijke gelegenheden wordt aangeropen en op den legendarischen berg, de goenoeng Boengkoek zetelt).

Na afloop hiervan wordt het bruidspaar met geel gekleurde rijst (nasi koenjit) bestrooid. De indoeek inang haalt een broeische hen, die bij de hand wordt gehouden en doet deze de rijstkorrels van het hoofd van bruid en bruidegom wegpikken, terwijl de aanwezige schare dorpelingen vreugdekreten aanheft.

Nadat de broeische hen zeven maal rond het bruidspaar is gedragen, wordt het dier aan de bruid overgereikt, die het weder de vrijheid geeft. Hierna mogen bruid en bruidegom de trap opgaan. Boven aangekomen, worden hunne oogen gebet met fijngewreven katoenbladeren, gemengd met water («dipera»), waarna zij het huis binnengaan om aan den feestdisch plaats te nemen.

Na afloop van het feestmaal keeren de gasten huiswaarts; het bruidspaar trekt zich in een van de daarvoor gereserveerde kamers terug.

In de binnenlanden hebben deze oude adatgebruiken nog veelvuldig plaats. Eerst daarna wordt het huwelijk op Mohammedaansche wijze voltrokken. Op de pasars en de dicht daaromheen gelegen dorpen, zijn deze formaliteiten in onbruik geraakt.

Echtscheiding volgens de oude adat.

Man en vrouw komen bij het dorpshoofd en geven hun wensch tot echtscheiding te kennen.

Alsdan wordt een stuk rotan op een rijststamper, en een driekleurig stuk garen weder boven op de rotan gelegd. Man en vrouw houden ieder een uiteinde van den rijststamper, rotan en draad vast, waarop de man, ten overstaan van het dorpshoofd, het garen en de rotan met een parang doorhakt.

Het dorpshoofd verklaart dat het huwelijk hierdoor ontbonden is.

De vrouw behoudt een stuk van het doorgesneden garen, als bewijs dat zij op wettige wijze van haar man is gescheiden.

Het scheren der haren.

Wanneer het kind tien à vijftien dagen oud is, worden de nestharen geschoren (tjoekoer).

Op een koperen schotel (talam) worden een gulden, een selendang, wat suiker, pisang mas, beras en een kelapa idjo gelegd, en deze voor het kind geplaatst. Een vrouwelijke doekoen scheert de nestharen weg, voor welke werkzaamheden zij als loon, de op den schotel liggende zaken de z.g. «isi doelang» ontvangt. Hierna wordt het kind door de doekoen gebaad en weder thuis gebracht.

Teneinde het kind tegen de kwellingen der geesten en ziekten te beschermen, krijgt het een snoer om het hoofd, «gandit» genaamd. Aan dit snoer zijn bevestigd stukjes laken, zwart en rood katoen, tijgertanden, tanden en nagels van beren, djarangau- en boetaibladeren, stukjes boomschors etc.

Bij meisjes worden na de z.g. tjoekoer gaatjes in de ooren geprikt, waardoor een zwart garen wordt gestoken om het dichtgroeien te beletten. Aan de uiteinden van dit draadje worden djarangauvruchten gehangen.

Deze plechtigheden hebben in den regel tegen 8 uur in den morgen plaats; er worden niet veel gasten genoodigd.

Na afloop van het scheren wordt een gebed gehouden door een daartoe geschikt persoon; deze brandt wierook en roept de geesten der voorouders op, om het kind te beschermen.

Daarna wordt het maal genuttigd, waarbij gewoonlijk kippen-vleesch wordt opgediend.

Ten slotte gaan de gasten naar huis, de medegebrachte geschenken, bestaande uit beras, klappers etc., achterlatend.

Besnijdenis.

Deze plechtigheid komt vrij zelden voor. Ongeveer 90 pCt. der mannelijke bevolking is niet besneden. Besnijdenis bij vrouwen is totaal onbekend.

De jongens worden op hun 12^{de} jaar besneden. Het feest duurt drie dagen. Naarmate van de gegoedheid der ouders worden kippen, een geit of wel een karbouw geslacht. De eerste dag is eigenlijk geen feestdag. Alsdan worden toebeereidselen tot het feest gemaakt. 's Avonds komen de boedjang en gadis beurtzangen (menjambai) houden.

Op den 2^{den} dag, den eigenlijken feestdag, komen de gasten bijeen. Tegen den middag verschijnt de knaap in zijn beste plunje voor de gasten. Na zich zoo eenigen tijd te hebben ver-toond, wordt hij weggeleid. Kemenjan wordt gebrand en de geesten dervoorouders worden opgeroepen, om den knaap in hunne bescherming te nemen. Hierna wordt het feestmaal genuttigd; men dient rijst met verschillende toespizzen op. Als drank wordt koffie of thee gebruikt. Na den maaltijd ontvangt iedere gast een weinig «lemang» en wat «glamai,» dewelke hij mede naar huis neemt. 's Avonds komen de jongelingen en meisjes weder beurtzangen houden.

Op den 3^{den} dag, tegen 5 uur 's ochtends, wordt de knaap door een mannelijken doekoen met zijn helpers, naar de rivier gebracht en aldaar gedurende ruim een uur gebed. Met het kriecken van den dag neemt hij aan den rivieroever op een van boven en onder afgeplatten klapper plaats, waarna de eigenlijke besnijdenis (soenat rasoel) plaats heeft.

Een bamboestokje wordt aan den bovenkant, tusschen den eikel en de voorhuid gebracht. Is dit ver genoeg geschied, dan neemt de doekoen twee andere bamboestokjes, waarvan het eene uiteinde aan dat van het andere verbonden is. De voorhuid wordt tusschen deze stokjes gebracht en daarin goed vastgeknepen, waarna het eerstgenoemde stokje zoo hoog mogelijk moet worden opgericht, om de voorhuid sterk te spannen. De doekoen krijgt nu een vlijmscherp mes, zet dit achter het uiteinde van het stokje en snijdt de voorhuid door, daarbij langs de aan elkaar gebonden stokjes snijdende. De

jongeling blijft daarna eenigen tijd onder behandeling van den doekoen, totdat de wond genezen is. Dezen eersten tijd wordt een gebogen stuk rotan om zijne heupen gebonden; om te voorkomen dat de saroeng tegen het gewonde geslachtsdeel schuurt. Met hetzelfde doel worden, alvorens de jongeling zich ter ruste begeeft, zijne beenen, middels een daartusschen gebonden rotanstk, van elkaar gehouden.

Voor zijn werk krijgt de doekoen twee gulden en den klapper, waarop de jongeling tijdens de bewerking heeft gezeten.

Het afknippen der haren, de z.g. temetah koetjit, heeft alleen bij jongens plaats en wel wanneer zij den leeftijd van 12 jaar hebben bereikt.

's Namiddags om vier uur wordt de knaap in zijn beste plunje gedost, naar de gasten geleid en voor hen geplaatst.

Elke gast knipt, na te voren daartoe te zijn uitgenoodigd, met een schaar een stukje van het haar van den jongeling af en legt op een koperen schotel wat geld, varieerende tusschen f 0.25 en f 5. Daarna wordt een gezamenlijke maaltijd gehouden. Behalve «lemang» en «glamai» krijgen de gasten bij hun vertrek een geschenk, bestaande uit een kip, een geit, al naar gelang van de hoegrootheid van het door hen op den koperen schotel gelegde bedrag.

Tanden veilen, de z.g. «daboeng», heeft plaats zoowel bij jongens als meisjes, wanneer zij huwbaar zijn.

Om 7 uur 's ochtends komen de gasten samen. De jongeling of het meisje wordt in zijn (haar) beste kleeren voorgeleid en neemt te midden van hen plaats.

De bewerking geschiedt in liggende houding; het hoofd wordt op een kussen gelegd en in den mond een boeah minjai (hard soort vrucht) gebracht, opdat de patiënt zijn (haar) mond niet zal sluiten. Daarna veilt de doekoen de tanden met een kleinen slijpsteen (batoe daboeng) af; ten slotte wordt tusschen de tanden een stukje hout geklemd, opdat deze gelijkelijk zullen worden afgeveild.

Na afloop der bewerking wordt een maaltijd gehouden en gaan de gasten naar huis. De doekoen krijgt de isi doelang, welke voor deze plechtigheid moet bestaan uit pisang, beras, klappers, suiker en een spiegel.

i. Voedsel.

Het voedsel bestaat in hoofdzaak uit rijst. Deze wordt niet als op Java gaar gestoomd, doch gaar gekookt. Dit geschiedt op de volgende wijze:

In een aarden pot (prioek) — tegenwoordig wordt veelal gebruik gemaakt van een ijzeren rijstpot — wordt een pisangblad gelegd, en nadat de «bras» goed is schoongewasschen, deze daarin gedaan. Hierop wordt water gegoten, tot dit 1 vinger boven de «bras» staat, daarna de pot op het vuur gezet en het water aan de kook gebracht. Vuil en schuim worden afgeschept en het water zoolang gekookt, totdat het geheel verdampt. De pot wordt nu bedekt met een pisangblad en de deksel er op gezet; vervolgens het vuur verminderd, zoodat het niet meer vlamt en alleen de gloeiende kolen overblijven. Zijn deze uitgegloeid, dan is ook de rijst gaar. De reden dat pisangbladeren in de pot worden gedaan, is om te voorkomen dat de onderste rijstlaag aan de pot blijft kleven. Deze onderste laag, kerak genaamd, is bij de inlanders zeer geliefd.

Naast de rijst bekleedt de mais (djagoeng) een voorname plaats als voedingsmiddel en verder aardvruchten, als aardappelen, oebi kajoe, oebi djalar, en kladi, verschillende katjangsoorten etc. etc.

De toespizzen bij de rijst zijn de «goelai» (sajoer), enkele «sambalans», vleesch en visch.

Het dagelijksch voedsel bestaat als regel uit rijst, zout, wat sambal en goelai. Gaarne nuttigt de Redjanger daarbij een half gaar gepoft vischje.

Dranken.

Als drank gebruikt de inlander: water, thee, koffie, en nirah niar d.i. het ongegist sap uit den bloesemstengel van den arenpalm.

De koffie is de z.g. koppi daoën, een zeer bitter aftreksel van koffiebladeren en takjes. Deze worden tusschen bamboelatten vastgeknepen en boven een roosterend vuur gehouden, totdat zij een roodbruine kleur hebben verkregen. Daarna wordt alles fijngewreven en in een groote, met water gevulde bamboekoker gekookt. De koker wordt van boven gesloten met een idjoek prop, die bij het schenken als filter dienst doet. Het

op deze wijze verkregen aftreksel wordt verkozen boven koffie, getrokken uit de gebrande en fijngemalen boon.

Tot de opwekkende middelen behooren verder nog het sirih-kauwen, de tabak (strootjes) en opium. Een groot gedeelte van de bevolking is aan opium verslaafd. Per maand bedraagt het opiumdebiet voor de drie verkoopplaatsen Kepahiang, Tjoeroep en Padang Oelak Tanding, gezamenlijk $\pm$ f 8000.

j. Spelen.

De meest voorkomende spelen zijn:

koentouw:	een spiegelgevecht zonder wapens
mentjak of tari pedang:	» » met zwaarden
» » » selendang:	» » » selendangs
silèk:	» soort jui-jitsu.
tari sewar:	het balanceeren van de sewar op den duim; heeft bij huwelijksplechtigheden en binnenshuis plaats.

Voorts onderscheidt men de navolgende dansen.

tari ketjil

- » oli (tari mabok)
- » piring
- » lagoe doea
- » gadis oeloean Redjang
- » lemas.

Bij het dansen is het streven er op gericht, zooveel mogelijk sierlijke houdingen aan te nemen en harmonische lijnen en vormen te beschrijven.

Als kinderspelen zijn bekend:

permainan gasing (tollen)
en » lajang (vliegeren).

De meest voorkomende hasard spelen zijn saboeng ajam (hanenkloppen) en verschillende spelen met dobbelstenen als:

dadoe koentjang (3 dobbelstenen)

- » doea
- » lenong.

Voorts zijn dobbelspelen met gebruikmaking van muntstukken bekend, als krapek (doo sen pakai bila), idoep mati,

belamboeng, badjaë (bating di batoe), welke namen gebezigd worden voor het kruis- of muntspel.

Ook van Chineesche kaartjes wordt een gretig gebruik gemaakt.

Te pasar Kepahiang wordt de laatste jaren het voetbalspel druk beoefend, terwijl ook het fietsen, bij wijze van uitspanning, veelvuldig plaats vindt.

Overall bekend, doch slechts zeer weinig beoefend, is het kaats of tjepak raga spel. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een kunstig van rotan gevlochten bal, die de, in een kring geschaarde, spelers elkander met de binnenzijde van den voet toewerpen. Aan het rechterbeen is, aan de binnenzijde ter hoogte van den enkel, een stuk oepik (leerachtig schutblad van de bloesem van den pinangboom), of ook wel een soepel stuk boomschors bevestigd en dient om den bal met kracht te kunnen terugkaatsen.

k. Middelen van bestaan.

LANDBOUW.

Eenjarige gewassen.

RIJSTBOUW.

I. Op droge velden.

De teelt van rijst, het voornaamste voedingsmiddel der bevolking, wordt in hoofdzaak gedreven op droge velden, de z.g. ladangs. De dorpschouften zijn verplicht er voor te waken, dat ieder ingezetene elk jaar den hem toegewezen akker bebouwt en verzorgt. Deze adat raakt echter meer en meer in onbruik.

Al naar gelang van den opslag, onderscheidt men bij den ladangbouw vier verschillende soorten van gronden. Deze zijn:

1. rimboe toea gronden d. z. terreinen, begroeid met zwaar bosch.
2. rimboe moeda gronden d. z. terreinen, begroeid met licht bosch.
3. beloekar toea gronden d. z. terreinen, begroeid met zwaar kreupelhout.
4. beloekar moeda gronden d. z. gronden, begroeid met licht kreupelhout.

Aan de kuststreken komt een vijfde soort gronden voor n.l. de tanah koemetir d. z. gronden, bedekt met api-api of koemetir.

Het tijdstip waarop een aanvang wordt gemaakt met het schoonkappen der verschillende gronden, hangt ten nauwste samen met den regenval. In de Redjang en Sindang is ook rekening te houden met de, als tweede gewas na den oogst op de rijstvelden, uit te planten Moesi tabak. In enkele streken wordt dit tijdstip afgeleid uit den stand van het sterrebeeld Orion, b.v. in de onderafdeeling Lais, terwijl in de margas der afdeeling Benkoelen, de kenidai struik dienst doet.

De tijd, waarop een begin gemaakt wordt met het schoonmaken der gronden, is op zijn vroegst:

Voor rimboe toea gronden medio Maart

»	»	moeda	»	»	Mei
»		beloekar toea	»	»	»
»	»	moeda	»	»	Jun.

Gronden begroeid met api² of koemetir, zijn in eenige dagen tijds schoon, en behoeven daarna slechts een weekje te drogen om in brand gestoken te worden. Houdt de planter met deze kaptijden rekening, dan valt de rijstoogst in de maand Februari.

Naarmate de familie meer of minder leden telt, wordt op een terrein tot eene uitgestrektheid van een, twee of drie bouw, het hout geveld. In den regel wordt het kleine hout het eerst omgehakt («tebas»); dit geschiedt met de parang of het kapmes. Vervolgens komen de zware boomen aan de beurt («tebang»). Hiervoor gebruiken de Inlanders de belioeng (hakbijl), een soort kleine bijl, die men zoodanig in het heft kan plaatsen, dat daarmede naar willekeur recht en dwars gekapt kan worden. De boomen moeten zoodanig vallen, dat zij in hun val de kleinere naastbijstaande medesleepen; deze behoeven dan niet meer gekapt te worden. Alsnu is de ladang «tempo rebo». Het hout blijft in dezen toestand een tijdlang drogen. Daarna wordt het in brand gestoken (bakar); liefst kiest men hiervoor een winderigen dag uit; het vuur wordt boyenwinds aangelegd en de geheele ladang staat spoedig in lichte laaie. De groote stammen zullen in den regel niet geheel verteren; hetgeen aan hout is overgebleven, wordt in kleine stukken gehakt, op hoopjes verzameld (mandoeh) en opnieuw verbrand. Met uitzondering van enkele zeer zware stammen, die kris en kras over het veld blijven liggen, is het veld schoon en bedekt met een vruchtbare aschlaag.

Wanneer de regens invallen, moet onmiddellijk een aanvang worden gemaakt met het zaaien (toegal). Dit heeft meestal in medio Augustus, of wat later plaats.

Het zaaien moet gelijktijdig plaats hebben. De padi zal daardoor op alle velden gelijkelijk rijpen, waardoor het gewas minder heeft te lijden van schadelijk gedierte als veldmuizen, vogels, apen, varkens etc.

Van het hoogste belang is, dat alleen wordt gebruik gemaakt van goed zaad. Alleen het beste zaad, verkregen van de mooiste ladangs, mag hiervoor in aanmerking komen. Streken waar de padioogst minder goed is gelukt, moeten de zaadpadi betrekken uit margas, die een bevredigend beschot hebben verkregen. Bovendien behoort te worden zorg gedragen, dat het zaad niet te jong of te oud is. Alleen zaadgoed van $6\frac{1}{2}$ of 7 maanden de z.g. «padi toeroen ketoedjoe» levert een goed product op. De Redjanger is gewoon alleen de beste padi voor zaad te reserveren.

De meest voorkomende padi variëteiten zijn:

- padi opat (padi aloes),
 - » tjindane,
 - » poak (padi koekoe balam of pau),
 - » koening,
 - » renas,
 - » djamboeraij of bringin,
 - » kiling of poteak,
 - » boenga meloer,
 - » medoe of djebeng,
 - » pisang,
 - » toemoeaij (padi toemo).

Bij de emigranten zijn de navolgende variëteiten bekend; deze worden op sawahs geplant:

- pare sri koening,
- radja menoer,
- mataram,
- boeloe koewang,
- rogol (kewar),
- boeloe hitam,
- gebang,
- radja wesi,
- tjere mera,
- » hitam.

Door een klein gedeelte der bevolking wordt de padi djambie geplant. De overgroote meerderheid plant de gewone Redjang padi soorten en volgt de daarbij gebruikelijke plantwijze, n.l. de zaailingen 1 voet van elkander in de rij en ook de rijen onderling 1 voet van elkaar, terwijl als bibit gebruikt wordt, uitgezochte padi van den vorigen oogst. De padi djambie heeft grooter korrel en grooter aar dan de gewone Redjang padi-variëteiten, heeft een sterker stengel, waardoor zij niet zoo spoedig neerslaat bij wind of zware regens, heeft stekels aan de aartjes, waardoor minder last van vogels wordt ondervonden. De verkregen rijst is blanker en grooter van korrel dan de andere soorten. Het uittreden der korrel is echter veel lastiger en dit schijnt de reden te zijn, waarom de bevolking niet op grooter schaal deze rijstsoort verbouwt. Het gebruik van «kin-tjirs» (rijstpelmolens, gedreven door waterkracht), schijnt dit bezwaar te kunnen ondervangen.

Het wieden heeft bij rimboe toea of rimboe moeda gronden in den regel éénmaal, bij beloekar toea of moeda gronden gewoonlijk tweemaal plaats. Dit geschiedt met de sengkoeit, een krom mes, bevestigd aan een houten steel.

Het oogsten duurt in den regel twee à drie weken. De heele familie begeeft zich naar het rijstveld. De rijpe aren worden met een klein rijstmesje (toewai), even onder het laagste aartje afgesneden en in manden verzameld. De nog niet gerijpte aren worden later geoogst. De oogsters dragen de padi in manden naar huis, waar ze in schuren («rengkiang padi») wordt opgeborgen. Soms, wanneer de ladang ver weg ligt van de doesoen, wordt de padi voorloopig in een ter plaatse opgerichte tijdelijke padischuur verzameld, om later successievelijk naar de doesoen te worden getransporteerd.

In de Redjang wordt de ladang, na afloop van den rijstoogst, veelal met Moesi-tabak beplant. Wanneer het rimboe moeda of rimboe toea gronden zijn, kan het volgende jaar een tweede maal padi geplant worden. Is de grond niet meer voor bebouwing met padi geschikt, zoo plant de bevolking daar karet en doerian, dikwerf ook goede houtsoorten als «meramboeng ogan en seri».

Daar de gronden zeer vruchtbaar zijn, bedraagt het verkregen beschot in den regel het dertig- tot honderdvoudige van de hoeveelheid uitgeplante zaadpadi.

II. Op natte velden.

De bezwaren tegen den ladangbouw geopperd, zijn zeer talrijk en verscheiden.

Ieder jaar moeten voor den ladangbouw groote complexen boschgrond worden gedevesteerd. Het maagdelijk woud wijkt jaarlijks meer en meer terug voor den fakkel en de bijl van den ladangbouwer. Groote hoeveelheden goede houtsoorten, alsmede waardevolle boschproducten gaan daarmede te loor. De ladangbouwer ziet zich verplicht, telkens verder van huis te gaan, tot het in ontginning nemen van behoorlijk bebosschte gronden. Het terugkeeren naar de doesoens wordt bezwaarlijk. Een pondok wordt gebouwd, waarin hij zich eenige maanden installeert. Het uitoefenen van politietoezicht en het uitvoeren van bestuursmaatregelen wordt daardoor zeer bezwaarlijk. Bovendien herstellen zich de afgeladange terreinen niet altijd. In den regel verloopen 5 à 7 jaren voor deze weer bebosscht zijn. Soms is de grond te uitgeput, om zich langs natuurlijke weg te reboiseeren en schiet de alang alang welig op. De nadeelen hieraan verbonden, uit een klimatologisch en vooral hydrologisch oogpunt beschouwd, zijn niet gering.

Van bestuurszijde wordt getracht aan deze boschvernieling paal en perk te stellen, middels reboisatie van de ontbosschte streken en vooral door den ladangbouw op te heffen, middels bevordering van den sawahbouw.

Ook om economische redenen is het wenschelijk, den sawahbouw bij de inheemsche bevolking ingang te doen vinden. De ladangbouw is niet voldoende productief en eischt eene zware ontginning voor een naar evenredigheid betrekkelijk geringe productie. Het verkregen product dient om in eigen behoefte te voorzien, een belangrijk overschot komt zelden voor. Van uitvoer van rijst is bij deze cultuurwijze weinig sprake.

Het bevorderen van den sawahbouw is geen gemakkelijk werk. De bevolking is gehecht aan den van ouds gedreven ladangbouw. Het breken met diep ingewortelde gewoonten en denkbeelden, is voor haar eene revolutie van geen geringe beteekenis.

De teelt van rijst op natte velden, heeft op verschillende wijze plaats, te weten:

1. de teelt op velden, bevoeid met levend water («sawah air hidoep»).

2. de teelt op van regen afhankelijke velden («sawah bandar langit»).
3. de teelt op moerasachtige gronden («sawah rawah»).

De aanleg van irrigatiewerken en sawahs, dateert van recenten datum. Sedert 1908 en vooral in de allerlaatste jaren, is het irrigatievraagstuk meer en meer op den voorgrond getreden.

Met het doel de inheemsche bevolking bij den aanleg van sawahs de noodige technische leiding te verschaffen, werden cultuur mantri's — meest practisch goed ontwikkelde landbouwers uit de Soendalanden — in deze residentie te werk gesteld.

Teneinde ook bij den aanleg der irrigatiewerken van de noodige technische hulp verzekerd te zijn, werd op aandringen van bestuurszijde, in dit gewest een ingenieur met het noodige personeel geplaatst. Bij dezen dienst wordt thans ook gebruik gemaakt van z.g. hulpopnemers, d. z. personen, die in staat zijn met een meetinstrument eenvoudige opnamen zelfstandig uit te voeren en in kaart te brengen. Deze hulpopnemers hebben te Benkoelen een cursus, onder leiding van den E. A. Waterstaatsambtenaar gevolgd.

De thans bestaande leidingen zijn bijna zonder uitzondering onder niet deskundige leiding van Europeesche en Inlandsche bestuursambtenaren door de direct belanghebbende doesoens of margas in gemeentedienst tot stand gebracht. Sedert de inwerkingtreding van de nieuwe heerendienstordonnantie (Stbl. 1913 N^o 129), kunnen deze werken in heerendienst worden uitgevoerd.

Ook komen hier en daar oude leidingen voor, welke door enkele personen zijn aangelegd. Deze besteden gewoonlijk het werk uit aan Kerintjiërs of Javanen, die als vergoeding voor hun arbeid vrije huisvesting, voeding en na voltooiing van het werk een zekere, van te voren vastgestelde, premie ontvangen. Blijkt het werk niet uitvoerbaar te zijn, dan is ook geen premie verschuldigd. Deze leidingen blijven het eigendom van degenen, die de kosten van het werk hebben gedragen.

Ultimo 1912 bedroeg het totale sawahoppervlak in deze onderafdeeling 387 bouw van 7096,50 M² w. o. 75 bouw aangelegd door Soendaneesche emigranten.

Aan irrigeerbare gronden is direct nog beschikbaar 2473 bouw, verdeeld over 54 complexen, zoodat eene gestadige uitbreiding van den sawahbouw zeer wel mogelijk is.

Uitvoer van rijst heeft hoofdzakelijk plaats naar Lebong, voor de mijnbouw-onderneming Redjang Lebong, de koffie-onderneming Soeban Ajam, de Algemeene Tabak maatschappij, en voorts naar de pasars, de drukke handelscentra dezer onderafdeeling.

In het jaar 1912 bedroeg de invoer 1950 picoel en de uitvoer 2590 picoel. Ingevoerd werd in hoofdzaak Java- en Rangoonrijst.

TABAK.

Tabak wordt in de Redjangstreek door de bevolking algemeen als tweede gewas na den rijstooft, op het afgeladange terrein geplant.

Eerst worden de bedden aangelegd, waarop dan het beste tabakszaad, verkregen van de krachtigste planten, wordt uitgezaaid. De bibitplanten waarvan het zaad geogst wordt, zijn speciaal voor dit doel uitgekozen en aangehouden. Zij worden niet getopt en de bladeren worden niet geplukt.

De bibit wordt overgeplant als ze 2, 3, 4 of 5 blaadjes heeft. Het beste is, met het in den vollen grond overbrengen te wachten, tot er zich 5 blaadjes hebben gevormd; voor het overplanten zoekt de bevolking een regenachtigen dag uit. De jonge plantjes moeten den eersten tijd tegen de zonnehitte worden beschermd; dit geschiedt middels gehalveerde bamboes of wat nog beter is, door den bast van wilde pisangboomen (pisang hoetan) boven over de kleine plantjes te plaatsen, zonder deze te drukken.

Het plantverband bedraagt ± 1.30 meter d. i. de afstand verkregen, door beide armen in rechte lijn horizontaal uit te strekken en dan gerekend van het uiterste eind der vingers, tot aan den elleboog van den anderen arm.

Zoodra de tabaksplanten op manshoogte komen, worden zij getopt. De bladeren zijn tusschen 20 en 40 c.m. lang en bijzonder dik en grof. De plant is zeer krachtig.

De pluk neemt een aanvang, zoodra er zich roodbruine stippen op de bladeren vormen. De geplukte bladeren worden in manden verzameld en naar een beschaduwde plekje in het bosch getransporteerd, alwaar zij pyramidaal tot een hoogte van 1 «hasta» (eene lengte van den elleboog tot den top van den middelsten vinger) worden opgestapeld, in kleine van

pisang hoetanbast gemaakte koelpondoks. Van boven wordt de tabak weder met bladeren van pisang hoetan toegedekt. In deze koelpondoks moet ze 5 à 6 dagen blijven liggen, totdat de bladeren soepel zijn geworden; daarna wordt ze des namiddags naar de doesoen gebracht en denzelfden avond de hoofdnerf uit de bladeren verwijderd («boeang oerat»). In sommige margas wordt de hoofdnerf niet verwijderd en gezamenlijk met het blad gekorven. Deze bereiding is echter minder goed; het op deze wijze verkregen produkt wordt als minderwaardig beschouwd. Den volgenden ochtend reeds om 3 of 4 uur, wordt de tabak aan smalle reepjes gesneden. Hiertoe worden 10 tabaksbladeren op elkaar gelegd, gerold en met een speciaal daarvoor vervaardigd plat en breed mes, de z.g. pisau pelading, in reepjes gesneden (diiris), na eerst van te voren in een bamboe keg te zijn gekneld, om het kerven te vergemakkelijken. Gedurende deze nachtelijke bezigheden is de Redjanger gewend een ruim gebruik van opium te maken; in dezen tijd ziet men dan ook het opium debiet beduidend vermeerderen. Daarna wordt om 8 uur in den ochtend de gekorven groene tabak op rekjes van gevlochten bamboe (bidai) uitgespreid en te drogen gelegd. De bamboerekjes worden niet op den grond, doch op bamboestaken (z. g. balai²) geplaatst. Het uitspreiden van de gesneden tabak heet «mengampar». Het drogen duurt 2 dagen; alsdan heeft de tabak een bruingele kleur verkregen.

Daarna moet zij 2 uren in den mist worden gefermenteerd (diemboen), hetgeen eveneens op bamboerekjes geschiedt; echter wordt de tabak te voren, dus in drogen toestand, op de bidai² in zes vakken verdeeld. Elk vak is voldoende om 1 tèbèk d. i. 1 plakje tabak, op te leveren.

Ten slotte worden deze plakjes in kisten of kasten opgestapeld en daarin bewaard tot er schimmel opkomt (circa 1 maand). De tabak heeft dan een roode kleur gekregen en is geschikt voor den verkoop. De prijs bedraagt 4 à 5 cent de tèbèk.

Heeft men de tabak niet direct noodig, zoo wordt ze bewaard in groote taboengs van bamboe majan (tepang) of nog beter in martavanen (goetji), die van boven met een stop van damar luchtdicht worden afgesloten. In dezen toestand kan de tabak zes jaar worden bewaard.

De topbladeren worden van de andere bladeren zorgvuldig afgescheiden gehouden. Deze zijn zeer gezocht van wege het

groot nicotine gehalte. Om dezen reden is het randblad weinig gezocht.

Een goed onderhouden tatakstuin levert, bij behoorlijke bewerking van het product, eene verdienste van 100 rijksdaalders.

In 1912 werd 1148 picoel uitgevoerd. Het product ging hoofdzakelijk naar Palembang ter verdere uitvoer naar de Straits, Lampongsche districten en Java. De prijs bedroeg in genoemd jaar $\pm$ f 25 de picoel eerste soort.

De Algemeene Tabak Maatschappij Kepahiang.

Deze onderneming is gelegen in de marga Merigi op $1\frac{1}{2}$ paal afstand van de pasar Kepahiang. In 1911 hield deze onderneming zich meer speciaal bezig met den opkoop van Deli-tabak van de inheemsche bevolking, en het sorteeren en verder verwerken van het opgekochte product voor de Europeesche markt. Hiertoe werden aan degenen die geneigd waren tabak te planten een voorschot en bibit, verkregen van Deli-tabakszaad, verstrekt.

In 1912 werd aangevangen met het drijven eener eigen tabakscultuur.

De onderneming is gelegen op $\pm$ 2000 voet boven zee, en heeft een onverhard afvoerweg, die uitkomt op den grooten heerendienstweg van Kepahiang naar Tebing Tinggi.

Het perceel beslaat een oppervlak van 500 bouw. De canon bedraagt f 0.25.

Eind 1912 bedroeg de geheele aanplant 300 bouw. De oogst werd toen getaxeerd op 300 of 400 duizend pond.

De onderneming, die in de eerste jaren met den opkoop van tabak verlies heeft geleden, kon ook met het zelf verbouwen van dit cultuurgewas weinig succes behalen.

Thans heeft de onderneming opgehouden met tabak planten. In stede van tabak wordt koffie geteeld (robusta).

KATOEN.

De katoen (kapas) is een 4—5 maands gewas, dat tegen overmatige regens niet bestand is. Zij wordt in zeer geringe mate geplant in de Sindang streken en de marga Bermari Ilir, nabij de grenzen der residentie Palembang.

De katoensoort is de z.g. kapas Komering en wordt als tweede gewas op afgeladangde terreinen geplant. De rijen staan $\pm$ 60

c.M. van elkaar en de plantjes onderling ± 50 c.M. Twee of drie plantjes worden in een stoel voortgekteekt. Het zaaien geschiedt evenals bij het rijstplanten met een plantstok.

Het wieden heeft één- soms tweemaal plaats.

Drie of vier maanden na het zaaien rijpen de eerste vruchten. Zoodra de zaden tot rijpheid zijn gekomen, springt de vrucht open en treedt de witte stapel naar buiten. De vruchtkapsels en stelen worden bruin en droog, en met den oogst kan een aanvang worden gemaakt. De inlanders plukken de vrucht met de kapsels; het product wordt later gesorteerd. Onmiddellijk na den oogst wordt de stapel in de zon gedroogd. In 1912 werd aan katoen geoogst en naar Palembang uitgevoerd 431 picoel. De prijs bedroeg circa f 6 tot f 8 de picoel.

Meerjarige gewassen.

KOFFIE.

Java-koffie wordt in hoofdzaak verbouwd in de Sindang streken; in de Redjang is deze cultuur minder algemeen verspreid.

De plantwijze en bereiding van de Java-koffie is als volgt:

Het zaad, verkregen van de sterkste, speciaal daartoe uitgezochte boomen, wordt op goed beschaduwde bedden uitgelegd en daar 5 à 7 maanden gelaten (didjambak).

Heeft de koffie 5 stel blaadjes, dan wordt ze in den vollen grond overgeplant; plantwijdte 1 depa ($\pm 1\frac{1}{2}$ meter) in en op de rij.

De koffieboom begint op driejarigen leeftijd vrucht te dragen; deze eerste koffie heet «kopi pakal;» op 4-jarigen leeftijd draagt de boom volop (kopi agoeng); op 5-jarigen leeftijd vermindert de vruchtdracht aanmerkelijk (kopi oedjoeng). Daarna draagt de boom niet meer.

De pluk heeft op zeer ruwe wijze plaats. De bessen worden van de takken afgerukt, waardoor niet alleen de takken van den hoofdstam afscheuren, doch ook groene, nog onrijpe bessen worden mede geplukt.

Bereiding:

Na den pluk wordt de roode bes onder een grooten boom of wel onder de koffieboomen zelve uitgelegd; meestal wordt

deze plaats circa eenige meters in het vierkant te voren met bamboe ompangerd. De koffieboontjes worden daar opgestapeld tot een hoogte van 30 c.M. (sedjengkal) en ondergaan in dien toestand een rottingsproces van een maand (diperan). Daarna is de roode bes zoo week geworden, dat het vrucht vleesch met de voet of de hand kan worden verwijderd (diremas). De boonen worden ten slotte gedroogd. Wanneer water bij de hand is, wordt de boon ook wel van te voren schoongewassen.

Het drogen duurt een week. De koffieboon is alsdan goed droog en wordt ter verwijdering van de hoornschil, in het rijstblok (lesoeng) gestampt. Om de ontbolsterde boon (beras) van de hoornschil te scheiden, moet alles goed worden gewand, hetgeen geschiedt op van bamboe gevlochten platte manden, die puntvormig toelopen en gesloten zijn (niroe). Daarna is de koffie voor den verkoop gereed.

Heeft de koffieplanter dadelijk geld noodig, is er haast bij de bereiding, zoo wordt de koffie in plaats van in de zon, wel boven een smeulend vuurtje gedroogd. De boonen worden op bamboerakken gelegd en ter voorkoming van aanbranden, voortdurend omgekeerd. Deze bewerking is in één nacht afge-loopen, doch minder aanbevelenswaardig. De koffieboon krijgt daardoor een roode kleur.

De betrekkelijk geringe en inferieure productie, verkregen van de koffieplantsoenen, is hoofdzakelijk toe te schrijven aan het slechte onderhoud van tuinen en boomen, het planten met te gering plantverband, de slordige pluk, waardoor onrijpe bessen worden medegeplukt en jonge takken afgerukt en last not least, de algemeene degeneratie van de Java-koffieboom.

De koffieprijs bedroeg in 1912 plaatselijk circa f 40 tot f 45. De voornaamste stapelplaats voor koffie is Padang Oelak Tanding, alwaar de geheele koffieproductie van de Sindang wordt verhandeld en over Moeara Bliti en Klingi naar Palembang vervoerd.

De koffieuitvoer van de bevolking in 1912 bedroeg 3229 picoel ($\pm$ f 129.160).

De koffieopkoopers zijn Chineesche en Palembangsche hande-laren. Veelvuldig komt het voor, dat deze met valsche gewichten werken, doch dit is moeielijk te constateeren.

Te Kepahiang en Tjoeroeb werden van bestuurswege kweek-bedden aangelegd van robusta-, quillon-, abeacuta- en ugandae-

koffie. Het zaad, verkregen door tusschenkomst van het Departement van Landbouw, kwam prachtig op. De jonge plantjes werden verstrekt aan de Soendaneesche en Javaansche emigranten te Kepahiang en Tjoeroeb.

Ook onder de inheemsche bevolking werd het planten van robusta-koffie zeer aangemoedigd.

Koffieonderneming Sindang-Redjang Cultuur Maatschappij.

De onderneming is gelegen te Soeban Ajam, in de marga Seloepoe Redjang en heeft ten doel, den aanplant van robusta-koffie, terwijl ook nog eenige andere cultuurgewassen op zeer geringe schaal als nevencultures worden geteeld.

Oorspronkelijk plantte deze onderneming speciaal Java-koffie. Thans echter zijn alle Java-koffieplantsoenen gerooid en vervangen door robusta-koffie.

Het erfpachtsperceel is 3448 bouw groot; de canon bedraagt f20.

De onderneming is gelegen op de zeer vruchtbare hellingen van den vulkanischen berg «Kaba» op een hoogte van 3300 voet boven zee en heeft het voordeel, dat de groote weg Tjoeroep-Padang Oselak Tanding er dwars door heen loopt.

De aanplant bedroeg op medio 1913 een oppervlak van:

Robusta	1000 bouw
Ficus elastica	40 »
Hevea brasiliensis . .	86 »
Thee	7 »
Totaal.	1133 bouw.

De productie bedroeg in 1912 1200 picoel. In 1913 wordt een oogst verwacht van ruim 4000 picoel, terwijl eerst in 1914 en volgende jaren, de onderneming op volle productie zal komen.

THEE.

Deze cultuur wordt speciaal gedreven door kolonisten der emigrantenkolonie Sempiang, terwijl de cultuuronderneming Nicotania een oppervlak van 6 à 10 bouw met thee heeft beplant en ook de koffionderneming Soeban Ajam een kleinen jongen theeaanplant bezit.

Het gewas blijkt hier zeer goed te willen groeien. De emigranten zijn thans in het bezit van 19945 theeplanten, terwijl nog een 13676 plantjes Assamthee op de bedden staan.

De thee wordt aan een Chineeschen opkooper verkocht voor f 0.05 de kati groen, of wel zelf bereid en op de wekelijksche markt te Kepahiang verkocht voor f 0.60 de kati. De door den Chineeschen opkooper bereide thee brengt f 0.80 de kati op.

De cultuur, zooals deze door de emigranten wordt gedreven, heeft als volgt plaats.

Op geheel schoon gemaakte en goed losgewerkte, fijn gehakte bedden van een meter breed, worden de zaadpitten in rijen, die een onderlingen afstand hebben van vier Engelsche duim, een voor een, op twee Engelsche duim van elkaar verwijderd, 5 c.M. diep geplant. Alleen die zaadpitten worden gebruikt, welke gedurende 12 uur in water zinkende blijven. Zoodra de theeplantjes $\pm$ twee c.M. boven den grond staan, worden de bedden gedurende vijf maanden vluchtig met alang² of kadjang ingedekt, ter hoogte van vier voet aan de eene en van drie voet aan de andere langszijde, zoodat het regenwater grootendeels kan afvloeien en voor een klein deel op de bedden doorsijpelen.

Daarna worden de theeplantjes aan zon en regen blootgesteld en op den leeftijd van 7 à 8 maanden op de velden overgeplant, in rijen en op $1\frac{1}{2}$ meter afstand in het vierkant.

De plantjes worden met wortelkluit, en ontdaan van den top en een stukje van den hoofdwortel, in kuilen van 2 voet diepte en een voet diameter, overgeplant.

Om de 30 rijen wordt een pad gemaakt, waarlangs soerèn, kapok of mindi als schaduwboomen worden geplant. De plantsoenen moeten twee maal 's maands van onkruid gezuiverd en dan tevens de grond een voet diep losgewerkt worden. Zoo noodig wordt gedraineerd. Op hellend terrein is dit niet noodig.

Eens per jaar worden de boomtoppen afgesneden, om den theeboom breed te doen uitgroeien, terwijl na elke snoeiing veertig dagen gewacht wordt, alvorens tot den pluk kan worden overgegaan.

Na vier maanden begint de eerste pluk. De jonge blaadjes worden des morgens voorzichtig afgeplukt en zonder ze te kneuzen of te laten broeien, luchtig op matten of platte manden gedurende twee uren in den wind doch buiten de zon, te drogen gelegd, om ze te doen verflensen.

Van een takje van 5 bladeren worden alleen de jongste drie blaadjes geplukt (pecco, souchon en olong).

Na het verflensen worden de theeblaadjes met de hand gekneusd en daarna tot platte ballen gerold en gedurende 12 uren in huis, op een droge plaats, in een mand bewaard. Daarna worden de ballen losgewerkt en de thee uitgespreid op matten of platte manden; vervolgens gedurende een paar uur eerst ongedekt, daarna een even langen tijd gedekt en ten slotte weer ongedekt in de zon gedroogd, zoo lang tot de theeblaadjes goed droog zijn.

Na deze bewerking worden ze in een wadjan boven een zacht houtskoolvuur gedroogd, totdat de theegeur merkbaar wordt; alsdan is de thee voor de consumptie gereed.

KLAPPERCULTUUR.

Voor geregelde bijplanting wordt door het bestuur zorg gedragen. Onder de bevolking werden ook Ceylon klappernoten verdeeld.

De klappercultuur is alleen van eenig belang in de Sindangstroken en Benkoelen margas. In de Redjang is de vruchtdracht zeer gering, hetgeen is te wijten aan het koele klimaat.

Boschproducten.

Het zoeken van boschproducten heeft als regel op de navolgende wijze plaats.

Wil een Inlander in de bosschen producten verzamelen, dan behoort hij daarmee zijn margahoofd in kennis te stellen. Deze geeft daartoe eene vergunning, meest geldig voor 15 dagen of 1 maand. Het hiervoor dienende schriftelijk bewijs, kost den aanvrager f 0.25, welk geld ten voordeele van den pasirah komt. Personen, niet behoorende tot de marga, waar de producten worden gezocht, moeten bovendien $\frac{1}{10}$ van de verkregen boschproducten afdragen. Hiervan komt een gedeelte ten voordeele van de margakas en het andere gedeelte aan den pasirah.

Een bepaalde tijd, gedurende welke boschproducten kunnen worden verzameld, bestaat niet. Dit kan het geheele jaar door geschieden. Het meest heeft zulks plaats na afloop van den padisnit in de maanden April en Mei, en tegen den tijd dat de belastingen moeten worden betaald.

De inzameling van de producten geschiedt door twee of meer personen. Deze gaan, na zich voor circa 15 dagen of 1 maand van leeftocht te hebben voorzien, gezamenlijk naar dat gedeelte van het bosch, waar zij verwachten de gezochte boschproducten aan te treffen. Daar aangekomen wordt een geschikte plaats, zooveel mogelijk nabij een groote rivier, uitgezocht om aldaar tijdelijk te verblijven. Hier wordt een afdak van bladeren gemaakt, waaronder 's nachts en bij regen beschutting wordt gezocht.

Van dit punt uit worden straalsgewijs onderzoekingstochten gemaakt. De winning en behandeling hangt af van het soort van het product.

Is de vergunningstijd verstreken, dan worden de boschproducten op bamboevlotten geladen en laat men deze stroomafwaarts drijven, tot zoo dicht mogelijk bij de doesoen der zoekers. Is dit niet mogelijk, dan worden de producten naar huis gedragen.

De meeste boschproducten komen voor in de Sindangstreken; deze worden te Padang Oelak Tanding verhandeld en van hier, via Moeara Bliti en Moeara Klingi naar Palembang vervoerd. De opkoopers zijn Chineezen en Palembangsche handelaren.

De winning van boschproducten kan in geen enkel deel der onderafdeeling als uitsluitend middel van bestaan worden aangemerkt. Het meeste profijt hiervan trekken de margas Sindang Bliti, Sindang Klingi en Soeka Tengah Kepoengoet.

Zeër te betreuren is het, dat door roekelooze winning van boschproducten, deze in de laatste jaren zeer verminderd zijn. Door het bestuur zijn hoofden en bevolking in vergaderingen en besprekingen op dezen achteruitgang gewezen en daartegen maatregelen genomen. De contrôle der goede uitvoering en opvolging der genomen maatregelen laat uit den aard der zaak zeer veel te wenschen over. De beste regeling schijnt te zijn, het marga-gewijze voor eenigen tijd sluiten en daarna weder openstellen van boschterreinen. In den sluitingstijd zijn de voorraden in de gelegenheid zich weder te herstellen. De contrôle op de goede uitvoering van een dergelijke bepaling zal nochtans door de wel eens twijfelachtige integriteit en overbekende transigeermanie der inlandsche volkshoofden, wel eens moeielijkheden opleveren.

R o t a n.

De aanplant heeft niet plaats in speciaal daarvoor aangelegde tuinen, waarin de palmen op bedden met geregelde tusschenruimten worden uitgezet, zooals wel in enkele afdeelingen dezer residentie voorkomt (Kroë), doch de jonge stekken van ± 1 à 3 d.M. hoogte, worden eenvoudig in het bosch op een geschikte plaats, in de onmiddellijke nabijheid van reeds gevonden en geëxploiteerde rotanpalmen, in den vollen grond overgebracht. Het daarvoor benoodigd plantmateriaal wordt mede uit het bosch gewonnen. Aanleg van zaad- of kweekbedden heeft daarbij niet plaats. Voor het uitzetten der stekken wordt de grond een weinig schoongemaakt, waarna het geheele onderhoud dezer aanplantingen zich verder bepaalt tot nu en dan bezoeken dezer, door de Inlanders met «kebon rotan» aangeduide, plaatsen, teneinde neergevallen takken op te ruimen en zich te vergevissen of geen diefstal heeft plaats gehad. De geheele arbeid wordt zonder werkvolk door de aanleggers zelve gedaan.

Het verzoek tot den aanleg van een dergelijk rotanplantsoen wordt door den belanghebbende voorgebracht bij het marga-hoofd, die daarvoor een geschenk, bestaande in eetwaren, dan wel een bedrag in geld, variërende tusschen f 1.50 tot f 2.50 naar gelang van de gegoedheid van den aanvrager, ontvangt.

Het winnen van het product heeft als volgt plaats.

De ranken worden 2 à 4 d.M. van den grond afgekap en naar beneden getrokken, waar zij van bladeren ontdaan, gereinigd, vervolgens in stukken gekapt ter lengte van 5 à 6 Meter en op houten schraagjes van circa 40 cM. hoogte, in de zon gedroogd worden. Bij regenachtig weer blijft de rotan toch buiten, daar dit naar de meening der Inlanders geen overwegenden invloed op het drogingsproces uitoefent. Bij zonnig weer zijn de ranken na 7 à 8 dagen voldoende droog; bij vochtig weer echter eerst na 8 à 10 dagen.

Zijn de rotanstukken droog, waarbij zij een mooie lichtgele kleur moeten hebben, zonder witte of zwarte deelen of vlekken, dan worden zij in bossen van 100 stuks gebonden en aan den handelaar afgeleverd. De prijs varieert tusschen 9 tot 13 gulden de picoel, afgenomen op de meest nabij zijnde doesoen.

De uit de bosschen gewonnen rotansoorten zijn:

a. de rotan sego; deze mag als handelsartikel een middellijn bereiken van $\frac{1}{2}$ —2 cM., wordt bij droging lichtgeel en glanzend,

schilfert bij doorbuiging af, en wordt door de imheemsche bevolking gebezigd voor de vervaardiging der bekende rotanmatten. Deze industrie komt in dit ressort weinig voor.

b. de rotan samboet, is geel wit en dof, wordt evenals rotan sego in hoofdzaak uitgevoerd. Deze soort levert een goed bindmateriaal bij de vervaardiging van atapdaken, paggers etc.; middellijn 1 à 2 cM.

c. de rotan serimit ook wel semimit, met een middellijn van 3 à 4 mM., is evenals de rotan saboet geel of vuilwit en dof en wordt hier gebezigd tot het vervaardigen van krands, neusringen voor sapi's, karbouwen, rotankoord en dergelijke.

d. rotan manau (mano).

e. rotan batoe wordt een enkele maal uitgevoerd tot denzelfden prijs als rotan saboet; komt niet veel voor.

f. rotan pahit.

g. rotan lelat.

h. rotan kikir.

i. rotan kertas.

j. rotan nanga.

k. rotan kisoek.

l. rotan pampang.

m. rotan selima.

n. rotan pantis komt niet veel voor, prijs $\pm$ 40 cent de 100 ranken van 2—3 depa.

Van deze rotanpalmen worden de onder *a. b. c.* genoemde soorten uitsluitend als handelsartikel gewonnen en uitgevoerd. De rotan serimit echter zeer weinig met het oog op den geringen prijs, die er voor betaald kan worden.

Alle andere hiervoren genoemde soorten worden door de inlandsche bevolking uitsluitend gebruikt als bindmateriaal en hebben geen handelswaarde.

Alhoewel de kwaliteit dezer soorten in de geheele onderafdeeling Redjang goed is, en alle nagenoeg in iedere marga voorkomen, vindt men de beste soorten en de grootste hoeveelheden in de margas Soeka Tengah Kepoengoet, Sindang Bliti en Sindang Klingi.

De kwaliteit van de rotan wordt in den handel beoordeeld naar de kleur der rotanranken. De rotan sego moet een mooie gele kleur hebben, zonder witte of zwarte stukken of vlekken en brengt dan van f 9 tot f 13 per picoel op. Witte ranken

zijn minderwaardig en worden gerangschikt onder de 2^{de} kwaliteit, die f 8 tot f 10 per picoel opbrengt. Komen veel zwarte stengels voor, dan wijst dit er op, dat het product te jong geoogst is, in welk geval de ranken bij het drogen deze kleur aannemen. De waarde is dan zeer gering.

De kwaliteit van de rotan saboet en semimit wordt naar dezelfde grondslagen, als bij de rotan sago vermeld, beoordeeld. De prijs van rotan saboet is voor eerste soort f 5 tot f 7 en voor tweede soort f 4 tot f 6, die van rotan semimit f 3 per picoel.

Karet.

De rubberboom (*ficus elastica*) wordt allerwege op zeer uitgebreide schaal aangeplant. De plant vereischt een niet al te warm klimaat en vochtigen grond. Het binnenland ingaande, ontmoet men dikwerf zeer uitgebreide aanplantingen. Het meeste komt de *ficus* in de Sindang voor. De bevolking onderscheidt twee soorten van karet n.l. de karet batang en de karet akar. De karet batang wordt verkregen door den boom te kerven en het daaruit vloeiend vocht af te tappen. De karet akar, een liaan, die zich om andere boomen heen slingert, wordt geveld, in stukken gesneden van een meter lengte, en het daaruit loopende melksap opgevangen.

Karet batang.

De aanplant geschiedt middels markotten, dan wel door jonge plantjes, die in het bosch worden gezocht en zoowel op den grond als op oude vermolmde boomstammen voorkomen. Dikwijls worden deze ook gekweekt van zaad, uitgelegd in met teelaarde gevulde «taboengs» (bamboe kokers). Wanneer de karetboom vruchten draagt, komt de neushoornvogel (*boeroeng gading*) de vruchten wegpikken en opeten. De pit, later uitgeworpen op den grond of op vermolmde boomstammen, groeit weldra tot een plantje op. Deze plantjes vooral zijn door de bevolking zeer gezocht, wijl zij sterk zijn en later vlugger en krachtiger groeien dan markotten (*tjangkokan*).

Zoodra de boom den leeftijd van 12 jaren heeft bereikt, gaat men over tot het aftappen van het sap. De eerste maal wordt een vrij inferieure kwaliteit rubber, bekend onder den naam «karet moeda» verkregen. Eerst na het vijftiende jaar leveren de boomen een behoorlijk produkt op.

Het aftappen geschiedt twee malen, een zeer enkele keer drie malen 's jaars. Daarbij is geen sprake van aftapping in een bepaalden moesson. Zoodra men veronderstelt dat de boom weer aftapbaar is, wordt het sap gewonnen. Wenschelijk is het, dat de winning van het product gedurende het droge jaar-
getijde plaats heeft. Zijn de insnijdingen gemaakt en begint het te regenen vóór het sap verzameld kan worden, zoo gaat hiervan een groot gedeelte verloren.

Het tappen houdt dikwerf nauw verband met de prijzen. Zijn deze laag, dan wordt slechts weinig karet getapt.

Voor het aftappen van den karetboom maakt de tapper op afstanden van ongeveer drie handspannen afstands, insnijdingen in den stam. Deze insnijdingen worden gemaakt over de geheele lengte van den boom, zijn ongeveer drie duim breed, een halven duim diep en hebben een lengte van ongeveer $\frac{1}{3}$ omtrek van den stam op de plaats van insnijding. Ook aan de dikkere takken worden dergelijke insnijdingen gemaakt. Hierna wordt de boom drie dagen met rust gelaten, waardoor het sap gelegenheid heeft de insnijdingen te vullen, langzaam over den rand heen te vloeien en eenigszins te verharden. Na den derden dag heeft de sapvloeïing opgehouden en wordt het gestolde vocht uit de insnijdingen en van de bast, met de handen verwijderd.

Voor het maken der insnijdingen worden gewone kapmessen (parang) aangewend; andere instrumenten worden bij het aftappen niet gebezigd.

Om insnijdingen te maken, hooger dan de tapper met de hand kan bereiken, gebruikt hij een soort ladder. Daartoe worden scherp gepunte stukken bamboe op bepaalde afstanden in den boom geslagen, daarnaast een lange bamboestaak zoodanig aangebracht, dat de andere uiteinden der dwarse bamboestokjes daaraan verbonden kunnen worden, zoodat alzoo een soort bamboeladder wordt verkregen. Zijn eenmaal de takken bereikt, dan dienen deze tot steun van de voeten van den tapper.

De verkregen latex wordt in een rotanmandje geperst, waardoor ronde koeken van meerdere of mindere dikte worden verkregen. Deze koeken worden aan den opkooper verkocht.

Karet akar.

Deze soort rubber wordt verkregen van een slingerplant, die niet wordt aangeplant, doch zich zelf in het maagdelijk woud

voortplant. In den regel wordt de karet akar omgehakt en in stukken gesneden van een meter. Geschiedt de winning middels inkervingen, dan sterft de plant toch, daar de insnijdingen rondom de plant worden aangebracht, zoodat deze als het ware op verschillende plaatsen over haar geheele lengte ettelijke malen wordt geringd. De inkervingen worden op drie handspannen van elkaar aangebracht. Drie dagen na het maken der insnijdingen wordt het sap met de hand verzameld en precies als bij de gewone karet batang in een mandje geperst, waarna het voor den verkoop gereed is. De opbrengst der tapping bedraagt ± 4 kati per plant.

Hebben de karet batangboomen bepaalde eigenaars, de karet akar behoort dengene die ze in het bosch aantreft, met dien verstande dat daarbij de adatbepalingen, ten aanzien van de sewa boemi, sewa hoetan of boengai kajoe, behoorlijk moeten worden nageleefd.

Getah pertja.

De getah pertja- of balamboom komt zeer schaars voor. Men onderscheidt de balam poetih en de balam pertja.

Hevea.

Hier en daar treft men kleine, nog jonge aanplantingen aan.

Aan diverse rubbersoorten werd in 1912 uitgevoerd 245 picoel, ad f 175 de picoel.

Voorts komen in zeer geringe mate voor en worden verzameld: Damar, biga, gardemon, bamboe, rumbio, aren, en kapok.

Op teelt van groenten en vruchten legt de bevolking zich den laatsten tijd meer en meer toe.

Veeteelt.

Het vee in de onderafdeeling Redjang bestaat grootendeels uit runderen, meest ten dienste van 't karrentransport. Het aantal paarden is gering, terwijl de karbouwenstapel nog niet veel te beteekenen heeft.

Runderen.

Het runderras ofschoon niet groot, toont uitstekende eigenschappen voor trekvee te bezitten en munt, in het zeer geac-

cidenteerd terrein, uit door «ausdauer». Het is naar alle waarschijnlijkheid een product, verkregen door kruising van het Sumatraansch rund met Siameesch en Bengaalsch ras; het Siameesche type treedt hierbij het meest op den voorgrond. Door de goede eigenschappen, welke dit rund als trekvee bezit, is 't zeer gewild en worden prijzen van f 40 tot f 120 per dier betaald.

Niettegenstaande deze goede prijzen, laat de Inlander zich nog maar weinig gelegen liggen aan zijn vee. Een goede voeding en verpleging krijgt het dier niet. Het maken van z.g. Kandang sapi's dateert eerst van den laatsten tijd. Vroeger bleven de dieren altijd buiten; vooral bij regenachtig weer kreeg de huid een ruig en ziekelijk voorkomen. Na het werk worden de dieren losgelaten en zoeken deze zelf het voedsel in de omliggende terreinen. Slechts zeer enkele grobakvoerders zag ik hunne dieren met boeboer en zoutwater voeren. Bij zieke dieren heeft dit wel meer plaats.

Van de eerste beginselen der fokkerij is de Inlander onkundig. De beste beesten worden door hem op ruwe wijze gecastreerd en het is te verwonderen, dat het ras niet meer is achteruitgegaan. Gelukkig dat de vrouwelijke dieren niet voor den arbeid, althans niet voor den zwaren arbeid worden gebruikt, zoodat het kalf gedurende de eerste levensperiode voldoende voedsel bij het moederdier kan vinden.

Men laat het vee eenvoudig losloopen, ziet niet toe wat voor stier meeloopt en de koeien dekt. Dikwerf zelfs vindt men bij de kudde alleen castraten en is er totaal geen stier aanwezig.

Vroeger werden de dieren 's nachts in kralen opgesloten uit vrees voor tijgers, die een ware plaag in de streek vormen. Niet alle doesoens hadden veekralen, zoodat het aantal door schadelijk gedierte afgemaakt vee vrij groot was.

Dat op deze wijze van veeteelt weinig voordeel werd getrokken spreekt van zelf.

Weidegronden komen in deze onderafdeeling niet voor. De onbebouwde terreinen doen als weideveld dienst en leveren het voedsel der dieren. In het gunstigste geval wordt een met alang alang begroeid terrein in brand gestoken. De jonge spruitsels van de opnieuw opschietende allang alang, zijn een geliefkoosd voedsel. Goed doorvoed zien de dieren er in den regel niet uit. Enkele beesten lijden bovendien aan pyroplasmose.

Aan de voeding van het kalf laat de eigenaar zich zeer weinig gelegen liggen. Het dier loopt los met de kudde mede, tot op den leeftijd van 8 maanden. Daarna wordt het opgevangen en den neusring door het neustusschenschot gehaald, terwijl het daarna aan een boom wordt vastgebonden, zonder enig voedsel om, volgens zeggen van de inlanders, getemd te worden.

Na verloop van eenige dagen wordt het dier z.g. gedresseerd. De dressuur bestaat in het aanspannen van het jonge dier voor een hoogwielige grobak die, vooral in het geaccidenteerd terrein, voor het beest veel te zwaar is. Een man trekt het door middel van een touw, bevestigd aan den neusring, vooruit terwijl een ander de zweep niet spaart. Heel dikwijls gebeurt het, dat drie en meer personen in het karretje plaats nemen; hoe zwaarder het dier te trekken heeft, hoe eerder het aan zware lasten zal gewennen, denkt de eigenaar. Van een behoorlijke «training» is geen sprake; de dieren worden door deze behandeling afgebeuld.

Wordt aan de verpleging in het algemeen weinig of niets gedaan, zulks kan van de hoefverpleging niet gezegd worden.

Door den steenachtigen bodem slijten de klauwen sterk af. Niettegenstaande deze zeer sterk zijn, komen dikwijls zoolkneuzingen voor, welke de dieren een pijnlijken gang bezorgen en waardoor zij sterk in voedingstoestand achteruitgaan.

Tegen te sterke afslijting waakt elke karrevoerder door het gebruik maken van rotansandalen.

Paarden.

De paarden dezer afdeeling worden ingevoerd, zoodat men verschillende rassen onder deze dieren aantreft; naar het voorkomen zijn de meeste waarschijnlijk uit de Padangsche Bovenlanden afkomstig.

Hoewel klein van massa, met een hoogte van minder dan 4 voet R.L., zijn de dieren over het algemeen goed gebouwd en bezitten een groot uithoudingsvermogen, hetwelk hen in geaccidenteerd terrein zeer te stade komt. Zonder van groote vermoeidheid blijk te geven, leggen zij, dagen lang voor een vrij zwaren kar gespannen, afstanden van ± 15 paal af, hetgeen in het zware bergterrein, met zijn zeer steile hoogten en diepe dalingen heel wat zeggen wil.

Bij de paarden wordt meerdere zorg aan voeding en ver-

pleging besteed. Behalve gras krijgen de dieren bijvoer, bestaande uit gekookte rijst en padi, of fijn gehakt gras met padi. Het voeden met dedak komt ook veelvuldig voor.

Van paardenfokkerij is hier in het geheel geen sprake. Slechts een zeer enkele merrie, die voor de voortteling te gebruiken is, wordt aangetroffen. Alleen van de hengsten wordt arbeid gevorderd; de merries loopen in den regel vrij rond.

Buffels.

Aan de buffelteelt wordt heel weinig gedaan. Het aantal sawahgronden is te gering om het gebrek van deze voor den sawahbouw onmisbare dieren te gevoelen. Bovendien is er bij den hier uitgeoefenden sawahbouw nog volstrekt geen sprake van een diepe grondbewerking. De sawahs zijn nog te jong en de gronden te vruchtbaar, dan dat aan een diepe grondbewerking behoefte zou worden gevoeld.

Vroeger hield de bevolking wilde karbouwen, die in het bosch vrij rond liepen en van tijd tot tijd werden opgevangen. Het temmen dezer wilde buffels had als volgt plaats:

De wilde buffels werden met zware rotantouwen om pooten en horens vastgebonden, een doek (kain) voor de oogen gedaan, en ooren en neusgaten met klei gevuld. In dezen toestand liet men de dieren eenigen tijd in moerassigen grond tot de knieën staan. Van bewegen was alzoo geen of weinig sprake. Voedsel werd niet toegediend, teneinde de krachtige dieren te verzwakken en beter in den macht te krijgen. Hadden ze zoo eenigen tijd gestaan, dan werden zij naar de doesoen geleid en daar met den nek onder een van bamboe of wildhout vervaardigd juk gebracht. Hier kwam de eigenaar ze dagelijks zelf voeden en diende ze nu en dan wat zout water toe, waarop de dieren zeer verzot zijn. De klei was intusschen uit neusgaten en ooren en de blinddoek voor de oogen weggenomen. Daarop werd de neus in het middentusschenschot doorboord en daardoor een rotanring van rotan semimit gestoken, waaraan een stevig touw bevestigd was.

In het belang van den veestapel werden sedert zeer korten tijd in dit ressort te werk gesteld een veearts en eenige vee-mantris. Het aantal vee-mantris is nog te gering om van hunne werkzaamheden belangrijke resultaten te kunnen verwachten.

Een verordening tot tegengaan van den achteruitgang van

den runder- of buffelstapel in de residentie Benkoelen is reeds geruimen tijd in werking.

De geheele veestapel bestond medio 1913 uit: 72 hengsten, 11 merries, 606 runderstieren, 1594 runderkoeien, 964 rundercastraten, 542 buffelstieren, 630 buffelkoeien.

Klein vee.

Schapen komen bijna niet voor. Geiten en bokken zijn algemeen. Hieromtrent valt niet veel mede te deelen. De beesten worden geheel aan hun lot overgelaten, zoeken zelf hun voedsel, vermenigvuldigen zich makkelijk en snel, altegaar eigenschappen die deze beesten onder de bevolking zeer populair hebben gemaakt. Ter verbetering van het ras werden 8 Bengaalsche bokken en 8 Bengaalsche geiten aangevraagd. Onder de hier aanwezige geiten vindt men verschillende exemplaren die wijzen op kruising met het Bengaalsche ras.

Handel.

Ofschoon de Redjanger zuinig, zelfs zeer zuinig van aard is, kan toch niet worden gezegd dat hij als handelaar op den voorgrond treedt. Hoofdzakelijk dient dit te worden toegeschreven aan te geringe ontwikkeling en onvoldoende energie.

Bijna zonder uitzondering zijn de Redjangers landbouwers.

Op het terrein van den handel zien we hen optreden hoofdzakelijk in den z.g. kleinhandel en in zeer geringe mate ook in den tweedehandshandel.

De kleinhandel berust bijna geheel in handen van de vrouwen. Van het verkoopen van groenten, vruchten, rijst en etenswaren in de stalletjes op de wekelijksche markten, de z.g. pekans, hebben zij het monopolie.

In totaal treft men in deze onderafdeeling 5 wekelijksche markten (pekan) aan n.l. te Kepahiang, Taba Penandjoeng, Soeban Ajam, Padang Oelak Tanding, Poendjoeng en Tjoeroeb.

Marskramershandel heeft hoofdzakelijk plaats door Padangers, die speciaal sarongs, sitsjes en zilveren en gouden sieraden in de doesoens aan den man brengen.

De tusschenhandel en tweedehandshandel is hoofdzakelijk in handen van Palembangers en Chineezers. Slechts weinig goeode,

ontwikkelde inboorlingen nemen hieraan deel. Deze handel bepaalt zich in hoofdzaak tot opkoop van de producten des lands, als boschproducten, koffie, tabak, en verkoop van tokogoederen, als kramerijen en levensmiddelen.

Het aantal grootere en kleinere toko's in deze onderafdeeling bedraagt 170.

De handel op de drie groote pasars Kepahiang, Tjoeroeb en Padang Oelak Tanding, is zeer levendig.

Voor al Tjoeroeb, een zeer welvarende plaats, gelegen aan den driesprong der wegen naar Benkoelen, Lebong en Palembang neemt gestadig in welvaart toe.

Onderhouden de handelaren te Padang Oelak Tanding hunne handelsrelatie's met Palembang, die te Kepahiang staan speciaal met Benkoelen in connectie; Tjoeroeb daarentegen doet zoowel met Benkoelen als met Palembang zaken.

In 1912 bedroeg de invoer f 162.685, terwijl uitgevoerd werd voor een bedrag van f 1.169.282.

Maten, gewichten en betaalmiddelen.

Over het algemeen hebben de gebruikelijke specifiek Inlandsche maten geen vaste waarden.

Men onderscheidt de navolgende maten.

Lengte maten:

Depa, deze komt overeen met den afstand tusschen de vingertoppen van de zijdelings uitgestrekte armen, gemeten over de borst, d. i. ongeveer de lengte van een mensch.

Djoendjang is de afstand tusschen de teenen van den linkervoet, het been gestrekt naar achteren en het uiteinde van een kapmes (parang), gehouden in de schuin naar boven gestrekte rechterhand. Linkervoet en rechterhand worden daarbij in eenzelfde rechte lijn uitgestrekt.

Sabelah dada d. i. de afstand gerekend van af de top der vingers der uitgestrekte arm tot aan het midden van de borst.

Hasta d. i. een onderarmslengte.

Djengkal tengah d. i. de afstand tusschen top van midden-

vinger en duim, zoo men deze twee vingers op een plat vlak in een rechte lijn neerdrukt.

Tempak d.i. de grootste breedte van de hand, zoo men dit lichaamsdeel op een plat vlak neerdrukt.

Djari: is de wijsvingerlengte.

Vlakte maten.

De vlaktemaat is de bidang, somtijds opgegeven in depas of djoendjangs, elders weer in de hoeveelheid zaadpadi, die noodig is om dit oppervlak vol te planten. De bidang wisselt af tusschen $\frac{3}{4}$ en $1\frac{1}{2}$ bouw. De grootte der bidang is in den regel afhankelijk van de talrijkheid der familie. Een groot huisgezin heeft meer rijst noodig en bezit dienovereenkomstig een uitgestrekter rijstveld dan een kleine familie.

Inhoudsmaten.

De koelak, inhoudsmaat voor droge producten, als rijst, koffie, biga, poear lako etc. is een maat die vroeger 7, thans 10 of 5 katti gepelde rijst (beras) inhoudt.

De tjoepak, inhoudsmaat voor droge waren als boven, hield vroeger $1\frac{3}{4}$ kati beras in, doch wordt thans gesteld op $2\frac{1}{2}$, soms 1 kati gepelde rijst.

De gantang is hier niet bekend.

De bakoel, eveneens een inhoudsmaat voor droge producten, wordt onderscheiden in:

1. bakoel ketjil	=	$\frac{1}{2}$ tjoepak
2. » tengah	=	$1\frac{1}{2}$ »
3. » besar	=	$2\frac{1}{2}$ »

De kidang, een inhoudsmaat speciaal voor padi, kan een hoeveelheid ongepelde rijst tot een gewicht van $\frac{1}{3}$ picoel bevatten.

De beronang is een maat terzelfder grootte als de koelak, doch wordt alleen gebezigd voor het afmeten van padi.

Voorts zijn onder de bevolking in gebruik de meter, de el, de duim (Engelsche), de Java-paal, de picoel, de kati, het kilo, het pond etc. etc.

Ruilmiddel.

Als ruilmiddel wordt gebruik gemaakt van de verschillende gouvernementismunten.

Oude thans niet meer in gebruik zijnde munten, worden veelal als sieraden gebezigd.

De bevolking kent nog de navolgende zilveren, vermoedelijk Spaansche en Portugeesche, muntstukken:

1. ringgit boeroeng perak of ringgit mata hari.
2. » madat.
3. » meriam.

Voorts komen voor:

4. de oeang djagoeng perak, die den vorm van een maïskorrel heeft en in het midden doorboord is.

Als oude koperen muntstukken kunnen genoemd worden:

1. oeang djagoeng tembaga.
2. » ajam tembaga, ter waarde van lima of doea poeloeh soeang (doea poeloeh soeang = $\frac{1}{2}$ duit).
3. de doea soeang (d. i. een 5 duitstuk).
4. » ampat soeang (d. i. een $2\frac{1}{2}$ duitstuk).
5. » sepoeloeh soeang (d. i. de duit).
6. » lima soeang (d. i. een 2 duit stuk).

Jacht en visscherij.

Zijn van geenerlei beteekenis.

De goudvischcultuur in deze onderafdeeling werd in de jaren 1907 en 1908 door den Controleur D. G. Hooyer ingevoerd en heeft zich dank zij de met deze cultuur zeer bedreven Soendaneesche emigranten spoedig ingeburgerd en zelfs verspreid tot Lebong, Pager Alam, Moesi Oeloe, Tebing Tinggi, Moeara Enim, en Talang Ampat. Op de Zondagsche markt te Kepahiang worden goudvisschen verhandeld. De prijs varieert tusschen f 2.50 en f 5 naar gelang van de grootte der visschen.

Industrie.

Over het algemeen is de huis-industrie zeer onbeteekenend.

Weven.

Komt hier en daar voor ten behoeve van eigen gebruik. Het

Inlandsch fabrikaat is zeer sterk doch ruw en wordt thans meer en meer door het Europeesche lijnwaad verdrongen.

De gebruikelijke kleuren zijn rood en blauw. Als roode kleurstof wordt gebruik gemaakt van den wortel van den mangkoedoeboom of het aftreksel van de boeah kesoembo, en de blauwe kleurstof wordt verkregen door een aftreksel van de bladeren van de tam-tam (een soort indigo). Geweven worden nog slendangs ad f 3 en kains ad f 2 het stuk. De voor het weven benoodigde garens worden gekocht.

Vlechtwerk.

Vlechten van ligmatjes en mandjes komt algemeen voor en geschiedt voor eigen gebruik. Als materiaal dient bamboe. In de Sindang margas worden nog wel rotanmatten vervaardigd. De prijs is f 2 tot f 5 de mat.

Ijzersmeden.

Bestaat hoofdzakelijk uit het smeden van parangs voor eigen gebruik, zoowel als voor den verkoop.

De prijs bedraagt f 0.50 per stuk. Het fabrikaat is degelijk en onder de bevolking zeer gewild. Voorts worden overal wielbanden voor grobaks vervaardigd.

In de Emigrantenkolonie Sempiang verstaat een smid ook de kunst om patjols e. d. te vervaardigen.

Bereiden van suiker.

Arensuiker wordt hier en daar voor eigen gebruik vervaardigd. De prijs bedraagt f 5 de 100 stuks.

1. Credietinstellingen.

In de jaren 1912 en 1913 werden in deze onderafdeeling opgericht drie coöperatieve Districtscredietbanken t. w. te Kepahiang, Tjoeroeb en Padang Oelak Tanding. De twee eerstgenoemde banken werken ieder met een kapitaal van ruim 2000 gulden; de laatste met een kapitaal van ruim f 1000, hetwelk echter in verband met het groote aantal leeningsaanvragen spoedig tot f 2000 zal moeten worden verhoogd. Behalve als leeningsbanken fungeeren deze instellingen tevens als spaarinrichting. Het bedrag der door inleggers gespaarde gelden is

echter nog vrij gering. Leeningen kunnen worden gesloten voor bedragen varieerende tusschen f 5 en f 25. De administratie en het verder beheer der banken worden geregeld geïnspecteerd door den betrokken Bestuursambtenaar en den Administrateur der Volksbank Benkoelen.

Laatstgenoemde credietbank, die gelden uitleent tot f 500 en voor hare zaken een agent te Kepahiang heeft aangesteld, beschikt over een kapitaal van f 100.000.

Op het einde van het jaar 1913 beliep het bedrag der door deze credietinstelling uitgegeven leeningsgelden $\pm$ f 80.000, waarvan ruim f 30.000 in de onderafdeeling Redjang was belegd.

Voorts werd met het doel een eind te maken aan den financiëleen steun van Gouvernementswege aan emigranten, die in behoeftige omstandigheden verkeerden, in 1912 in de kolonie Sempiang een desacredietbankje opgericht. De bank, die met ingelegde gelden werkt, bezit thans een kapitaal van ruim f 600. De administratie en het beheer worden gevoerd door den penhoeloe en het dorpshef.

m. Gezondheidstoestand.

In aansluiting met wat te dezen aanzien reeds onder «Bevolking» is gereleveerd, kan hieromtrent nog het navolgende worden medegedeeld.

Zeer sporadis komt in de onderafdeeling voor buikloop, waarvan enkele gevallen met doodelijken afloop. Zij bleven plaatselijk, vertoonden geen specifieke verschijnselen van cholera asiatica; koorts toch deed zich daarbij geregeld voor.

Ook bloeddiarree (amoebiaire dysenterie) kwam in zeer geringe mate voor.

Malaria doet zich veelvuldig voor; bij $\pm$ 50 pCt. der lijders wijzen de symptomen op malaria tropica.

Bij een onderzoek der schoolkinderen ($\pm$ 200 in getal) door den Inlandschen Arts, werd bij 40 pCt. een voelbare milt aangetroffen varieerend van even palpabel tot reikend aan den navel.

Onder de zieken in het hospitaal der Algemeene Tabaks Maatschappij kwamen zweren en schurft veelvuldig voor. Van de koortsige ziekten namen longontsteking en malaria een voorname plaats in. Dysenterie kwam af en toe voor. Gering

is het aantal patienten lijdende aan venerische ziekten. Deze kwamen daarentegen veel voor op de onderneming Soeban Ajam waar gonorrhoe, syphilis en sjanker endemisch zijn. Op deze onderneming komt ook veel voor een huidziekte, bekend onder den naam van «rang», welke zich uit in de vorming van grootere en kleinere blaasjes aan de voetzolen.

Typhus en pneumonie (longontsteking) kwamen op deze onderneming niet voor.

Behalve dysenterie, acute buikloop en malaria komen de navolgende ziekten onder de inheemsche bevolking veelvuldig voor.

Kropgezwollen (struma) zijn algemeen. Behalve de ontsiering aan den hals, schijnen de lijders er weinig of geen last van te hebben, uitgezonderd die zeldzame gevallen, waar inwendige kropvergroeiing achter het borstbeen ontstaat (retrosternale vergroeiing). In deze onderafdeeling kwamen in 1912 596 lijders aan kropgezwollen voor, waarvan 305 mannen, 285 vrouwen en 6 kinderen.

Albinos komen in deze onderafdeeling niet voor.

Lepra doet zich in geringe mate hier en daar voor. De bevolking isoleert de lijders uit zich zelve. Deze bouwen op een eenzame plaats in het bosch een hutje en ontvangen van tijd tot tijd eenige levensbehoeften van de familieleden. Het aantal lepra lijders in 1912 bedroeg 27, waarvan 17 mannen, 9 vrouwen en 1 kind.

Keelontstekingen en bronchitis komen dikwerf voor. Ook tuberculose is hier en daar in de doesoens geconstateerd.

Mijnwormziekte is onder de inheemsche bevolking nog niet aangetroffen.

Frambosia tigrica (een soort syphilis), zoowel in het stadium der bobbels (papels) als dat der beenvliesontsteking, komt verspreid over de heele onderafdeeling voor. De veelvuldige geuite klacht over pijnen in de beenen, duidt vrij zeker op een vroeger doorgestane frambosia.

Onder de huidziekten neemt de Dajaksche schurft (tinea imbricata) een voorname plaats in.

Voorts werd een geval van pokken (variola) geconstateerd.

Behalve op de Algemeene Tabak Maatschappij en de koffië-onderneming Soeban Ajam, komen venerische ziekten (hoofdzakelijk gonorrhoe) voor op de pasars Kepahiang en Tjoeroeb; de ziekte wordt v.n.l. verbreid door emigranten, contractanten,

rondzwervende Inlandsche tooneelvereeningen en de vele vreemdelingen, die zich op deze pasars bevinden.

Het aantal krankzinnigen in het jaar 1912 in dit ressort bedroeg 15; zij worden zonder uitzondering door de familieleden onderhouden en zijn bijna allen goedaardig krankzinnig.

Voor den geneeskundigen dienst in de onderafdeeling Redjang en hoofdzakelijk ten behoeve der kolonisten in dit ressort, is te Kepahiang een inlandsch Arts geplaatst. Aldaar bevindt zich voorts een hospitaal voor behoeftige Inlanders. Het gebouw is verdeeld in twee afdeelingen voor mannen en vrouwen. Verder bevinden zich daarin twee kleine kamers, geschikt voor het opnemen van ernstige patienten en het isoleeren van lijders aan tuberculose, dysenterie, typhus e. d. Een primitieve operatiekamer, apotheek, privaat en keuken zijn eveneens aanwezig.

Met het beheer over het hospitaal is belast een Inlandsch geneeskundige, bijgestaan door twee mandoers. Bovendien houdt de inlandsche Arts op gezette tijden polikliniek te Keban Agoeng, Tjoeroeb, Padang Oelak Tanding en Taba Penandjoeng, voornamelijk bevolkingscentra gelegen op 12, 16, 44 en 15 Java-paal afstand van Kepahiang.

Ook den geneeskundigen dienst op de ondernemingen Soeban Ajam en Algemeene Tabak Maatschappij, neemt hij waar en krijgt hiervoor een vaste maandelijksche toelage van deze maatschappijen.

Omtrent de voeding der Inlandsche bevolking wordt verwezen naar de rubriek «bevolking.»

n. Onderwijs.

a. Gouvernements onderwijs.

In deze onderafdeeling bevinden zich drie gouvernements-scholen der 2^{de} klasse n.l.

Een school te Kepahiang

» » » Tjoeroeb

» » » Padang Oelak Tanding.

Het aantal leerlingen dat deze scholen bezoekt bedraagt respectievelijk 190, 160 en 50.

Het onderwijzend personeel bestaat uit: te Kepahiang een hoofdonderwijzer, een onderwijzer, twee wd. h lponderwijzers

en een candidaat onderwijzer en te Tjoeroeb en Padang Oelak Tanding uit een hoofd- en een hulponderwijzer.

De beide laatstgenoemde scholen bestaan eerst sedert zeer korten tijd (1912); het personeel werkzaam aan de school te Tjoeroeb is onvoldoende en moet worden uitgebreid.

b. Volksscholen.

Het aantal margascholen, opgericht in 1911, bedraagt 9 met 608 leerlingen.

Aan elk der scholen is een onderwijzer verbonden.

Aan die scholen waar het aantal leerlingen zeer groot is, komen de kinderen in twee gedeelten binnen en wel het eerste gedeelte van 7½ uur tot 10½ uur v.m. en het 2^{de} gedeelte van 11 tot 1 uur v.m.

De betaling der onderwijzers is zoodanig geregeld, dat deze in het genot zijn gesteld der schoolgelden, terwijl zij van het gouvernement eene tegemoetkoming van f 12.50 per maand ontvangen.

Het onderhoud der school en het meubilair geschiedt door de bevolking. De leermiddelen als leerboeken, krijt, schoolbordenverf, leien etc., worden gratis door het gouvernement verstrekt.

De margascholen worden op ongeregelde tijden door een opziener voor het volksonderwijs geïnspecteerd.

c. Bijzonder onderwijs.

Te Kepahiang en Tjoeroeb zijn in 1912 twee namiddag cursussen voor inlandsche meisjes opgericht. Het aantal leerlingen bedraagt respectievelijk 40 en 30. Het onderwijzend personeel bestaat uit den hoofdonderwijzer der gouvernementsschool, die les geeft in lezen, schrijven en rekenen (1½ uur) en een inlandsche vrouw, die les geeft in handwerken (1½ uur). De cursus die van 2 tot 5 uur des namiddags duurt, wordt in het gebouw der gouvernementsschool gegeven.

De aanschaf der leermiddelen en betaling van het onderwijzend personeel komt ten laste der margakas.

Tot de openstelling van den meisjescursus heeft geleid de overweging, dat coëductie, vooral ten aanzien van niet zoo heel jonge meisjes, moeilijker is overeen te brengen met de begrippen van de Inlandsche bevolking. Het aantal meisjes dat de gouvernementsschool der 2^{de} klasse bezoekt is dan ook zeer gering.

In de onderafdeeling Redjang wordt alzoo aan 1078 kinderen onderwijs gegeven. Het aantal zielen bedraagt 32.160, zoodat thans op 30 zielen 1 kind onderwijs geniet. Deze verhouding mag als zeer gunstig worden beschouwd.

III. BESTUUR.

a. Algemeene inrichting.

De laagste bestuurseenheid is de gemeente, de doesoen. Eenige doesoens bij elkaar vormen weder aparte bonden, de z.g. margas. De doesoens en margas zijn bevoegd hunne huishoudelijke zaken zelf te regelen.

De bestuursoefening in de doesoens en margas geschiedt door adathoofden.

Aan het hoofd van de doesoen staat het dorpshoofd. In de Redjangmargas heet hij proatin en in de Benkoelenmargas depati. Hier en daar vooral in de Sindang en de marga Bermani Ilir, welke gebieden aan Palembang grenzen, hoort men ook wel den titel ginde (baginde). Het dorpshoofd wordt naar gelang van het aantal ingezetenen, geassisteerd door een of meerdere onderdorpshoofden, welke den titel van penggawa dragen. Sommige dorpshoofden beschikken bovendien over een z.g. alingan d.i. een dorpeling, die het dorpshoofd tijdens reizen vergezelt, en hem in de uitoefening van zijn ambt bijstaat. Als tegenprestatie wordt hij van heerdienst vrijgesteld (niet echter van de hoofdelijke belasting).

Aan het hoofd der marga staat de pasirah, die belast is met de algeheele bestuursvoering der marga. Hij wordt bijgestaan door eenige lagere hoofden en een schrijver.

Het ondermargahoofd heet in de Redjangstreken pambarap, in de Benkoelen margas depati mangkoe. Hij is na den pasirah het hoogste adathoofd en voert bij verhindering of ontstentenis van den pasirah, namens dezen het bestuur. Bovendien oefent hij in de pasirah doesoen de functiën van dorpshoofd uit, alwaar hij behoort gevestigd te zijn. In sommige zeer groote margas treft men wel eens twee pambaraps (depati mangkoe) aan.

Een veel lager margahoofd is de penggawa marga; deze is meer speciaal belast met het overbrengen van bevelen van den pasirah naar de doesoenhoofden.

Voorts komt in elke doesoen een z.g. geestelijke, de imam-marga en in elke doesoen waar een bedehuis (laggar) aanwezig is, een z.g. dorpsgeestelijke, de imam-doesoen voor. Daar, waar de doesoens zeer groot zijn en masdjids bestaan, heeft men behalve de imam nog een bilal en chetib.

Titels en Onderscheidingsteekens.

De margahoofden en ook sommige dorpschoufden voeren persoonlijke titels, welke hun bij de bevestiging in hun ambt worden toegekend. Deze in den regel zeer hoogdravende titels (gelar) als b.v. Radja Singa Tiang Alam etc., moeten niet worden verward met den titel van pangeran, welke door den resident bij wijze van persoonlijke onderscheiding aan de margahoofden kan worden verleend, als belooning voor betoonde goede diensten, ijver en trouw. Andere onderscheidingen zijn de bronzen en zilveren ster.

Het geval van buitengewone verdiensten uitgezonderd, is voor de medaille van burgerlijke verdiensten een minimum diensttijd van 30 jaren vereischt.

De zilveren ster mag aan dorpschoufden slechts worden verleend na een diensttijd van 50 jaren en na minstens 10 jaren in het bezit te zijn geweest van de bronzen ster.

Wat betreft titels en kostuum der inlandsche schoufden en de aan hen toe te kennen onderscheidingen, wordt verwezen naar de circulaire van den Resident van Benkoelen dd. 9 Januari 1896 N° 160/6.

In den regel zijn de pasirahs gekleed in witte pantalon en zwart lakensche Atjehjas met gouden W-knoopen, zwarte schoenen en een van gouddraad geweven muts (songko). In de hand dragen zij een rotanstok met zilveren knop — de pangerans hebben een gouden knop —, waarop het Nederlandsche wapen is afgebeeld.

Deze stokken worden als teeken hunner waardigheid door het Indische Gouvernement aan hen in bruikleen gegeven.

De lagere adathoufden zijn onmiddellijk aan hun muts te kennen.

Men onderscheidt de navolgende songkos (mutsen):

- margahoofd — gouden songko.
- ondermargahoofd — idem met uitzondering van de bovenste helft van den bol.
- doesoenhoofd — een songko waarvan alleen de opstaande rand (dus de bol niet) met gouddraad is doorweven.
- onderdorpshoofd — als dorpshoofd doch alleen de onderste helft van den opstaanden rand is van gouddraad.

Verkiezingen.

De verkiezingen der Inlandsche hoofden zijn als volgt geregeld:

Kiesgerechtigd zijn alle volwassen mannelijke ingezetenen zonder onderscheid.

De verkiezingen moeten worden gehouden wanneer de meeste bewoners in de doesoens zijn, dus niet op tijdstippen samenvallende met drukke werkzaamheden op de rijstvelden, aan wegen enz.

De dag en plaats der verkiezing moeten tijdig worden bekend gemaakt. Voor eene pasirahverkiezing heeft zij plaats in de z.g. pasirahdoesoen, dan wel ander meer in het centrum der marga gelegen dorp.

Nadat is nagegaan of de kandidaten voldoen aan de voor het ambt gestelde eischen, wordt tot de stemming overgegaan.

Ieder ingezetene der betrokken marga of doesoen is kiesbaar, mits hij voldoet aan de navolgende eischen:

De candidaat moet zijn te goeder naam en faam bekend. Zoo hij een lijfstraf heeft ondergaan, moet nauwkeurig worden nagegaan in hoeverre de feiten, die daartoe aanleiding gaven, hun oorzaak hebben gevonden in karaktertrekken, welke het niet raadzaam maken den betrokkene tot pasirah te verheffen. Iemand die veroordeeld is geworden wegens eenige bedriegelijke of onzedelijke handelingen, dan wel hij, die een hartstochtelijke dobbelaar, hanenklopper of verslaafde opiumschuiver is, kan niet worden geacht te goeder naam en faam bekend te staan; daarentegen mogen hieronder niet worden gerekend veroordeelingen wegens het toebrengen van slagen in een vechtpartij van opgeschoten knapen, waarbij minnenijd of veeten tusschen margas en doesoens in 't spel zijn, dan wel lijfstraffen opgelegd wegens overtredingen van heerendiensten, niet anders toch dan

nalatigheid in het betalen eener belasting in arbeid, eene overtreding, die in beginsel met boete behoort te worden gestraft.

Verplichtend is voorts het kunnen lezen, schrijven en rekenen, terwijl candidaten, die in het bezit zijn van een getuigschrift, dat zij de openbare lagere school der 2^{de} klasse met vrucht hebben doorloopen, de voorkeur genieten. Deze eisch is voor doesoenhoofden niet gesteld.

Het is voor de margahoofden dus zaak, willen zij door hunne zonen of naaste bloedverwanten worden opgevolgd, deze tijdig behoorlijk onderwijs te doen geven.

Een andere eisch is de leeftijd van minstens 20 jaren en den gehuwden staat. Een maximum leeftijd is (ten onrechte) niet gesteld.

De candidaat moet voorts welgesteld zijn en minstens een behoorlijk huis bezitten, alwaar hij de lagere hoofden en ondergeschikten behoorlijk kan ontvangen.

Het is wenschelijk dat tot pasirah wordt gekozen de zoon of naaste bloedverwant van het afgetreden margahoofd, zoodat zich hierdoor een pasirah geslacht vormt waarvan de voor die betrekking in aanmerking komende lieden, uit den aard der zaak eenigen welstand genieten en met de eischen der betrekking en de actueele bestuursvoering bekend zijn.

De stemopneming moet niet zijn openlijk doch geheim, daar menig kiezer anders hetzij door vrees, hetzij door verlegenheid ervan wordt teruggehouden zijn stem uit te brengen op den door hem gewenschten candidaat.

Nadat de kiezers zijn verzameld worden zij in groepen onder hun eigen hoofden afgedeeld; nauwkeurig moet daarbij worden nagegaan of zich mogelijk niet-bevoegden bij de kiezers hebben aangesloten, hetgeen vooral bij pasirah verkiezingen menigmaal voorkomt.

De kiezers verschijnen een voor een bij den besturenden ambtenaar, om in bijzijn van het marga (pasar) hoofd of van zijn wettigen vervanger en van het districtshoofd, hunne stem uit te brengen; daarvan wordt aantekening gehouden, door achter de namen der candidaten, de op hen uitgebrachte stemmen met een streepje aan te duiden. Teneinde reclames te voorkomen, is het zaak de stemopname steeds te doen controleeren door evengenoemd hoofd en inlandschen ambtenaar.

Schriftelijke stemming bij volmacht mag niet worden toegelaten.

Voor eene verkiezing tot hoofd is noodig, dat de candidaat de volstreckte meerderheid, d. i. meer dan $\frac{1}{2}$ der uitgebrachte stemmen op zich vereenige. Komen meer dan twee kandidaten in stemming, dan vallen degenen, die het minste aantal stemmen op zich vereenigen af b.v.

candidaten	A.	B.	C.
aantal stemmen	30.	27.	10.
Candidaat C valt dus af.			

Van den uitslag der verkiezingen van marga (pasar) hoofden worden verkiezingstaten opgemaakt en deze aan den resident opgezonden.

De pasirahs (datoeks) krijgen van den resident een benoemingsbesluit, de lagere hoofden van den betrokken afdeelingchef eene acte van aanstelling.

De pasirahs (datoeks) worden in een groote bestuurs-rapat bevestigd en zweren een ambtseed van trouw en geheimhouding.

^ Straffen, vervolgingen en ontslag.

Aan de inlandsche hoofden kunnen wegens plichtsverzuim administratieve straffen in den vorm van aanhouding op het gewestelijk- of afdeelingskantoor (overeenkomende met de paséban straffen op Java en Madoera), worden opgelegd.

De marga (pasar) hoofden kunnen alleen door den resident worden gestraft. De ondermargahoofden (pembarap of depati mangkoe) worden door den assistent resident van Lebong, terwijl alle andere lagere hoofden en geestelijken wegens tekortkomingen en dienstvergrepen door de betrokken controleurs worden aangehouden.

Tot het ontslag dezer laatste categorie van hoofden is de controleur bevoegd, met dien verstande, dat zulks ten aanzien van dorpschouwen alleen mag geschieden, indien de ontslag-aanvraag door hen zelve wordt verzocht.

Bij het defungeeren van marga (pasar) hoofden moet onmiddellijk aan den resident worden bekend gesteld, wie tijdelijk met het bestuur over de betrekkelijke marga (pasar) zal worden belast. In de eerste plaats komt daarvoor in aanmerking de pembarap (depati-mangkoe), dan wel het meest geschikte dorpschouf.

Voor de terechtstelling van hoofden van en met den rang van doesoenhoofd wordt de machtiging van het hoofd van

gewestelijk bestuur vereischt indien het ten laste gelegde feit van dien aard is, dat de betrokkenen na hunne veroordeeling niet in hun ambt kunnen gehandhaafd blijven. Urgente gevallen uitgezonderd, mogen vervolgingen van marga- en zelfstandige pasarhoofden alleen plaats hebben met machtiging van het hoofd van gewestelijk bestuur.

Voorts verbeuren de marga (pasar) hoofden hun aandeel in de «oeang lemer» gedurende den tijd dat zij wegens tekortkomingen aangehouden worden.

Inkomsten.

De inkomsten van de inlandsche hoofden bestaan uit:

1. de oeang lemer d. i. een hoofdgeld, opgebracht door elken heerdienstplichtige ten bedrage van f 1.50 per hoofd. De oeang lemer is uitsluitend voor de margahoofden en in de plaats gekomen van een verplichte belasting in arbeid, bestaande in het verrichten van verschillende veld- en huiselijke diensten ten behoeve der marga (pasar) hoofden, gedurende 3 dagen 's jaars (z.g. koelie boedjang of pantjen dienst op Java). De oeang lemer wordt onmiddellijk na afloop van den rijst-oogst geïnd en aan den Afdeelings-chef afgedragen, die deze gelden administreert en den rechthebbenden elk kwartaal hun aandeel uitkeert. Met aanhouding gestrafte margahoofden verbeuren hun aandeel gedurende den tijd, dat zij gestraft zijn. Dit wordt dan uitgekeerd aan den rechtmatigen plaatsvervanger.

2. het collecteloon, toegekend voor de inning van de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten.

3. de «oeang walesan», «oeang medja» of «tanda serah» d. z. de gelden welke de eischende partij in civiele zaken betaalt opdat zijn zaak berecht worde voor de rapat van inlandsche hoofden (inlandsche rechtbank). De oeang walesan bedraagt 10 pCt. van de vordering en wordt gelijkelijk verdeeld onder de zitting nemende hoofden; de tanda serah bedraagt f 2.50 en wordt voldaan bij civiele zaken betreffende sawahs, ladangs, tuinen en onbewoonde gronden.

4. Oeang denda d. z. de gelden die door de rapat als boete worden opgelegd.

Ook deze worden onder de zitting nemende leden verdeeld.

5. De adatinkomsten uit de «sewah boemi», «sewah hoetan», «boenga kajoe» of «pantjang alas» welke gelden ten goede

komen aan de margahoofden, terwijl een gedeelte in de margakas moet worden gestort.

6. Oeang «pelajan» of «oepah toewai» d. z. gelden betaald door personen die in het huwelijk treden.

7. «Antaran», «pengiring» of «perpat»diensten d. z. dezulke door de bevolking gepresteerd voor het transport van de goederen der inlandsche hoofden tijdens door hen ondernomen dienst-reizen. Een pasirah heeft recht op 2 tot 4 antarans. Een doesoen-hoofd op 2 antarans.

8. «Menjerajo» d. i. het recht van het marga- of doesoenhoofd om zijn velden (sawahs) of woning te doen bewerken of vernieuwen of zelfs tot het bouwen van een geheel nieuwe woning ter vervanging van de oude. Zulks geschiedt alleen met goedvinden van de betrokken ingezetenen (anak boeah), die tijdens deze werkzaamheden van het betrokken hoofd vrije kost genieten, doch ook verplicht zijn het onderhanden zijnde werk af te maken.

9. Vrijstelling van belasting en heerendienst (met oudste zoons).

10. «Oeang djoeal — beli chewan» d. i. een bedrag van f 1.50 voor een bewijs van koop en verkoop van groot vee met signalement van het verkochte dier (soerat katerangan).

Zelfstandige pasar.

In sommige margas komen groote doesoens voor, die niet tot de marga behooren. Zij worden pasar genoemd en staan onder het rechtstreeksche bestuur van een datoek of pasarhoofd. De datoek wordt evenals bij de andere landshoofden het geval is, door de betrokken ingezetenen der pasar uit hun midden gekozen en door den resident aangesteld. In het bestuur over de pasar wordt hij bijgestaan door een penangkoe en penghoeloe moeda of andere mindere hoofden, eveneens door de betrokkenen gekozen. De datoek, hoewel in aanzien de mindere van het margahoofd, is in rang gelijk aan den pasirah. Wat hiervoren ten aanzien van de marga- en dorpschouwen is gereleveerd, heeft ook betrekking op het zelfstandig pasar- en onderpasarhoofd.

Plichten.

De doesoenchouwen hebben inzonderheid te zorgen voor het behoorlijk opkomen der heerendienstplichtigen; het onderhouden

der wegen; het innen der hoofdelijke belasting en de oeng lemer; het verstrekken van gegevens aangaande het zielental, de grootte van den veestapel en den landbouw; het opsporen van misdrijven, overtredingen en misdadigers; de oproepingen door het bestuur aan nalatige anak boeah (ingezetenen) gegeven, en zijn belast met het toezicht op den landbouw en het be-rechten van kleine geschillen door de rapat doesoen. In werkelijkheid worden geen geschillen meer door de rapat doesoen berecht. Daar waar het dorps hoofd veel invloed heeft, brengen partijen hunne zaken dikwijls bij hem voor en leggen zich met onderling goedvinden bij zijne minnelijke schikkingen neer.

De pasirahs en datoeks oefenen voortdurend controle uit op de verrichtingen van de dorps- en onderpasarhoofden en zorgen dat de bevelen van het europeesch bestuur behoorlijk worden nagekomen. Zij zijn bevoegd in eerste instantie zaken te doen en behandelen voor de z.g. rapat marga en in hooger beroep, die zaken welke door de rapat doesoen zijn berecht. De hoogste rechtbank is de «rapat besar» welke door den europeeschen besturenden ambtenaar wordt geleid.

Over het algemeen laat de plichtsbetrachting van de inlandsche hoofden niet te wenschen over, hetgeen, in aanmerking genomen het milieu waarin zij verkeerden en de omstandigheid dat zij niet de minste bezoldiging genieten, zeer op prijs dient te worden gesteld.

Samenvoeging en splitsing van margas en doesoens.

Ingevolge de circulaire van den 1^{sten} gouvernements secretaris van 16 December 1912 N^o 2825, zijn ten aanzien van de samenvoeging en splitsing van op de adat gegronde inlandsche rechtsgemeenschappen van toepassing verklaard, de beginselen neergelegd in de bijbladen N^o 5083 en 7507, waarbij zijn vast-gesteld voorschriften ten aanzien van de splitsing en samen-voeging van desa's op Java en Madoera met uitzondering van de Vorstenlanden, welke ten doel hebben een waarborg te geven, dat door dergelijke wijzigingen de rechten der Inlandsche bevolking niet of zoo min mogelijk worden geschaad.

Tot samenvoeging of splitsing kan thans alleen worden over-gegaan, wanneer uit eene bespreking van den voorgenomen maatregel met de betrokken bevolking blijke, dat de meerderheid dier bevolking daarmede instemt en de overtuiging besta, dat

zich in redelijkheid na de samenvoeging of splitsing eene nieuwe eenheid laat verwachten.

Mocht ingeval de voorgenomen maatregel kan worden tot stand gebracht buiten bemoeienis van de Regeering, de meerderheid der bevolking daarmede geen genoegen nemen, zoo kan in bijzondere gevallen door het hoofd van gewestelijk bestuur daartoe een gemotiveerd voorstel worden gedaan aan den directeur van binnenlandsch bestuur, die alsdan beslist.

De onderafdeeling Redjang aan het hoofd waarvan een controleur staat, is onderverdeeld in drie districten, alwaar het bestuur door van gouvernementswege bezoldigde districtshoofden wordt uitgeoefend. De drie districten zijn het district Padang Oelak Tanding, omvattende de geheele Sindangstreek; het district Tjoeroeb, waaronder behoort de Redjangstreek; en het district Taba Penandjoeng, omvattende de Benkoelen margas.

De werkzaamheden en bevoegdheden der districtshoofden zijn gelijksoortig aan die van districtshoofden op Java en Madoera. In de bestuursvoering zijn zij gehouden aan eene instructie, die bijna geheel gelijkkluidend is als die derzelfde categorie van ambtenaren op Java en Madoera.

b. Belastingen.

I. Directe belastingen.

Belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten.

Ter vervanging van de, in de residentie Benkoelen ingetrokken z.g. hoofdelijke belasting, is aldaar met ingang van 1 Januari 1914 ingevoerd de bij Staatsblad van datzelfde jaar N^o. 130 afgekondigde «Algemeene belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten in de gewesten buiten Java en Madoera».

Over het algemeen drukt de belasting niet te zwaar en wordt behoorlijk op tijd opgebracht. Zij bedroeg in de jaren:

1909		f	41.165.50
1910		»	41.901.50
1911		»	48.402.—
1912		»	61.619.25
1913		»	62.700.50

De cijfers wijzen op eene geregelde toename. Gedurende de laatste jaren is de belasting met meer dan 50 pCt. toegenomen.

In 1913 bedroeg het totaal aantal belastingbetalers 8779. Aan belasting werd in dat jaar ontvangen f 62.700.50, zoodat gemiddeld per belastingplichtige werd opgebracht een bedrag van ruim f 7.

II. Indirecte belastingen.

De indirecte belastingen waaraan de bevolking dezer onderafdeeling in hoofdzaak mede bijdraagt zijn de invoerrechten, uitvoerrechten en accijnzen.

Zij worden gemakkelijk opgebracht wijl de bevolking tot deze heffingen onbewust bijdraagt.

De invoerrechten zijn hoog, bedragen 6, 8, 10 en 12 pCt. van de waarde der goederen, terwijl in enkele gevallen een vaste som per hoeveelheid wordt opgebracht. Zij drukken op bijna alle goederen. Die welke meer speciaal de inlanders treffen zijn v.n.l. de rechten op aardewerk, garens, kramerijen, manufacturen, visch en tabak.

Uitvoerrechten worden slechts van enkele artikelen geheven. Die welke meer speciaal door de inlandsche bevolking dezer streken worden opgebracht zijn de rechten op huiden, boschproducten en tabak (bij uitvoer van Redjangtabak via Palembang naar Singapore).

De accijnzen drukken op petroleum en lucifers.

Hoeveel door de bevolking dezer streken aan in- en uitvoerrechten en accijnzen jaarlijks wordt bijgedragen, is bij benadering niet te bepalen.

Slachtbelasting:

Het slachten van runderen, buffels en tamme varkens is alleen veroorloofd na voorafgegane betaling der slachtbelasting.

III. Verpachte middelen.

Voor deze onderafdeeling moeten worden vermeld de pacht der pandhuizen en de pacht van het gedistilleerd. De laatste is voor de inlandsche bevolking van geen belang.

In deze onderafdeeling bevinden zich 2 pandhuizen n.l. een te Kepahiang en een te Tjoeroeb. Voor beide pandhuizen wordt een maandelijksche pacht van f 201 of jaarlijksch f 2412 betaald. Door de op beide bovengenoemde plaatsen opgerichte districts-credietbanken wordt aan de pandhuizen een zware concurrentie aangedaan. De pandhuispachter werkt naar zijn zeggen met

verlies en heeft een request ingediend om ontbinding van zijn pachtcontract.

IV. Gouvernements monopolien:

De Opium.

In de residentie Benkoelen bestaat het z.g. licentiestelsel, waarbij opium alleen wordt verstrekt op schriftelijke vergunningen op naam en tot een zekere hoeveelheid, af te geven door het hoofd van plaatselijk bestuur.

Wordt als regel het licentiestelsel ingevoerd in streken waar zich weinig opium gebruikers bevinden, in deze onderafdeeling heeft de invoering van dit stelsel plaats gehad onder een vrij sterk schuivende bevolking.

De bedragen aan het heulsap geofferd bedroegen in:

1910	f 90.160.19
1911	» 88.813.04
1912	» 95.082.56

De stijging van het debiet in 1912 is hoofdzakelijk toe te schrijven aan zeer mooie koffieoogsten in de Sindang, en het toenemend aantal contractanten bij de koffieonderneming Soeban Ajam, Algemeene Tabak Maatschappij en de in 1911 met een groot aantal Chineesche koelies aangevangen wegsomleggingen tusschen Tabah Renah en Air Dingin.

De geheel geïsoleerde koffieonderneming Soeban Ajam is van het licentiestelsel uitgesloten.

De vraag mag wel ernstig onder het oog worden gezien of de wijze waarop hier gestreefd wordt naar min of meer plotselinge uitroeiing van den opiumduivel, geen aanleiding zal geven tot moeilijk te beteugelen smokkelhandel en het nog verderfelijker alcoholgebruik.

Opium aanhalingen of andere overtredingen betreffende het opiummiddel kwamen in de jaren 1908 t/m 1912 niet voor.

Het Zout.

Zoutverkooppakhuizen komen in deze onderafdeeling niet voor. Het zout wordt van Benkoelen ingevoerd en uit de 2^{de} of 3^{de} hand aan de bevolking verkocht.

Op de wekelijksche markt te Kepahiang wordt zout ten verkoop aangeboden voor f 0.10 per kopje (mangkok). Een picoel bevat 110 mangkok, zoodat de prijs per picoel zout kan

gesteld worden op $\pm$ f 11. In de binnenlanden is de prijs naar evenredigheid hooger. Het zout in het pakhuis te Benkoelen wordt verkocht voor f 6.72 de picoel, zoodat de prijs te Kepahiang bij verkoop in het klein bijna het dubbele bedraagt.

Hoeveel de zoutconsumptie in deze onderafdeeling jaarlijks bedraagt is niet op te geven.

Clandestien wordt geen zout aangemaakt.

V. Belastingen in arbeid.

Heerendiensten.

In afwijking van vroegere jaren, toen op het stuk der heerendiensten het Palembang reglement voor de Redjang- en Sindangstreken toepasselijk was, is bij Stbl. 1913 N° 129 voor de geheele residentie eene uniforme regeling afgekondigd.

Over het algemeen kan gezegd worden, dat de heerdienst door de bevolking wordt beschouwd als te zijn inhaerent aan de rechten der ingezetenen op den grond. Elke vreemdeling die zich metterwoon in eene marga vestigt, verkrijgt daardoor gelijke rechten, maar tevens een gelijk aandeel in de diensten, welke aan de marga van bestuurswege zijn opgelegd. De heerdienstplicht rust op den grond.

Bij missive van den 1^{sten} gouvernements secretaris van 16 Januari 1913 N° 159, bestaat gelegenheid tot voorloopige onderhandsche facultatieve afkoopbaarstelling van heerendiensten, en zulks in afwachting van eene definitieve regeling van gouvernementswege.

In 1912 werd door 8 personen de heerdienst afgekocht, de afkoopsom bedraagt f 25 's jaars per man.

Over het algemeen kan gezegd worden, dat in de laatste jaren eene aanmerkelijke verzwaring in de heerendiensten valt waar te nemen.

De algemeene stijging van den heerdienstdruk behoort te worden toegeschreven aan beter, meer intensief onderhoud van de groote wegen, gepaard aan een in ruime mate toenemend vertier.

Gemeente diensten.

Uit het in de jaren 1909 en 1910 op last van den resident van Benkoelen gehouden onderzoek naar de heeren- en gemeentediensten blijkt, dat onder doesoendiensten moeten worden gerekend:

1. diensten waarop de volkshoofden volgens de landsinstellingen aanspraak maken; hieronder zijn te rekenen de z.g. antaran, pengiring of perpat diensten voor het geleide van hoofden tijdens diensttrekken; de oeng lemer ad f 1.50 's jaars per heerendienstplichtige, die in de plaats is getreden van 3 dagen uitkomen tot het verrichten van veld- en huiselijke diensten ten behoeve der margahoofden.

2. aanleg, herstelling en onderhoud van marga en doesoenwegen, bruggen en duikers.

3. het bedienen van overvaarten in de groote postwegen. Sedert de afkondiging van Stbl. 1913 N^o 120 worden deze diensten onder heerendiensten gerekend.

4. het bedienen van overvaarten in de marga en doesoenwegen.

5. het oprichten, herstellen en onderhouden van balais en gemeentelijke pasangrahans.

6. het oprichten, herstellen en onderhouden van rapat gebouwen.

7. het oprichten, herstellen en onderhouden van wachthuizen.

8. het oprichten, onderhouden en herstellen van masdjids en langgars.

9. het bezetten van wachthuizen.

10. het bewaken van gouvernements- en gemeentelijke pasangrahans.

11. het bewaken van zoutverkoopakhuisen.

12. het overbrengen van dienstbrieven van de besturende ambtenaren naar de margahoofden en omgekeerd (z.g. kemit).

13. het overbrengen van brieven en boodschappen binnen de marga van de pasirahs naar de doesoenhoofden en omgekeerd.

14. aanleg, herstelling en onderhoud van dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen. (Deze worden sedert de inwerkingtreding van Stbl. 1913 N^o 129, onder de heerendiensten gerekend).

15. het snijden van gras voor rij- en trekdieren van gouvernementsreizigers. (Sedert Stbl. 1913 N^o 129 geschiedt dit in heeren dienst).

16. het afmaken van klapperratten, varkens, apen (bentjai) en ander schadelijk gedierte.

Sedert de invoering van het volksonderwijs in deze residentie in 1911 kan men aan deze reeks nog toevoegen:

17. het oprichten, herstellen en onderhouden van marga-

schoolgebouwen en den aanmaak, de herstelling en het onderhoud van het schoolmeubilair.

Een groot geluk is het dat de inlander in den regel over zeer veel tijd beschikt en daarom de belasting in arbeid lichter opneemt dan zij den europeaan toeschijnt.

Andere belastingen.

Behalve de boven besproken belastingen komen in deze onderafdeeling nog voor:

de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten op de bezittingen buiten Java en Madoera voor vreemde oosterlingen.

Gemiddeld werd per belastingplichtige betaald : f 6.90.

Voorts komen voor, de personeele belasting ten behoeve van europeanen en vreemde oosterlingen; de inkomstenbelasting waaraan europeanen bijdragen; de verponding; de belasting op registratie van koelie contracten etc.

c. Rechtspraak.

Bij artikel 1 van het reglement tot regeling van het rechtswezen in dit gewest (Staatsblad 1880 N^o 32.) is bepaald, dat de rechtspraak over de leden der inheemsche bevolking buiten de hoofdplaats, voorloopig op den bestaanden voet blijft gehandhaafd. Hierdoor is die inheemsche bevolking gelaten in het genot harer eigen rechtspleging. Deze bepaling lijdt nochtans uitzondering ten aanzien van:

I. misdrijven of overtredingen gepleegd binnen het gebied der hoofdplaats of te zamen met andere inlanders of met dezen gelijkgestelden;

II. overtredingen der bepalingen opzettelijk 's Lands middelen en verpachtingen;

III. misdrijven tegen het Gouvernement, als opstand, wederspanningheid, het vermoorden of mishandelen van 's Gouvernements-ambtenaren en militairen of berooven van deszelfs eigendommen of wel tegen europeanen en hunne afstammelingen, tegen oostersche vreemdelingen of hunne goederen gepleegd (art. 25 van bedoeld reglement).

Onder de uitdrukking «de inheemsche bevolking buiten de hoofdplaats Benkoelen» heeft men volgens de gangbare meening te verstaan de bevolking geboren in het gewest Benkoelen en

voorts de personen, die, hoewel daar niet geboren, door huwelijk of uit anderen hoofde geheel in de bevolking zijn opgegaan.

De Adatrechtspraak.

De rechtsbedeeling van de inheemsche bevolking buiten de hoofdplaats van de residentie Benkoelen berust bij:

1. de rapat doesoen
2. de rapat marga (pasar)
3. de kleine rapat
4. de groote rapat.

In elke doesoen is een rapat doesoen, wier rechtsgebied zich uitstrekt over de doesoen waarin zij is gevestigd.

Zij bestaat uit het doesoenhoofd als voorzitter en de onderdoesoenhoofden en oudsten der doesoen als leden. Tot het wettiglijk houden van de rapat doesoen wordt vereischt de tegenwoordigheid van den voorzitter en ten minste drie leden.

De rapat doesoen neemt behoudens hooger beroep op de rapat marga, kennis van:

1. alle burgerlijke geschillen tusschen leden der inheemsche bevolking buiten de hoofdplaats van de residentie, wanneer de waarde in geschil niet meer dan f 10 beloopt en partijen in dezelfde doesoen woonachtig zijn.

2. alle overtredingen begaan uitsluitend door onder 1 genoemde personen en bij de van ouds bestaande volksinstellingen en gebruiken strafbaar gesteld met eene geldboete van ten hoogste f 20.

Het houden van rapat doesoen komt thans bijna niet meer voor.

In elke marga is een rapat marga (rapat pasar), wier rechtsgebied zich uitstrekt over de marga (pasar) waar zij gevestigd is.

Zij bestaat uit het marga (zelfstandig pasar) hoofd als voorzitter, de doesoen (onder pasar) hoofden als leden en den schrijver van het margahoofd als griffier.

Tot het wettiglijk houden van de rapat marga (pasar) wordt vereischt de tegenwoordigheid van den voorzitter, van tenminste drie leden en van den marga (pasar) schrijver.

De rapat marga (pasar) neemt:

1. in eersten aanleg, behoudens hooger beroep op de kleine rapat kennis van:

- a.* alle burgerlijke geschillen tusschen leden der inheemsche bevolking buiten de hoofdplaats van de residentie, wanneer de waarde in geschil niet meer beloopt dan f 50.
 - b.* alle overtredingen begaan uitsluitend door de onder *a* genoemde personen en bij de van ouds bestaande volksinstellingen en gebruiken strafbaar gesteld met eene geldboete van niet meer dan f 40.
2. in hooger beroep kennis van de uitspraken van de rapat doesoen.

In elke onderafdeeling is een kleine rapat welker rechtsgebied zich uitstrekt over de onderafdeeling.

De kleine rapat bestaat uit den onderafdeelings-chef als leider en uit marga (pasar) hoofden en doesoenhoofden als leden, bijgestaan door den aan dien besturenden ambtenaar toegevoegden inlandschen schrijver als griffier.

Tot het wettiglijk houden van de kleine rapat wordt vereischt de tegenwoordigheid van den leider, van den griffier en van tenminste drie leden.

De kleine rapat neemt:

1. in eersten aanleg voor zoover haar ressort zich uitstrekt, behoudens de gevallen waarin de berechting krachtens de voorschriften van deze regeling aan andere rechtbanken of rechters is opgedragen, kennis van:

- a.* alle burgerlijke geschillen tusschen of tegen leden der inheemsche bevolking buiten de hoofdplaats van de residentie Benkoelen, waarvan de waarde in geschil niet meer beloopt dan f 100.
- b.* alle klachten uitsluitend tegen onder *a* genoemde personen ter zake van overtredingen, waarop geene zwaardere straf is gesteld dan eene geldboete van f 100 of ten arbeidstelling aan de publieke werken voor den kost zonder loon van 3 maanden, dan wel gevangenisstraf van 8 dagen met of zonder verbeurdverklaring.

2. in hooger beroep kennis van de uitspraken van de rapat marga (pasar).

De uitspraken van de kleine rapat ten aanzien van overtredingen, zijn aan geenerlei voorziening onderworpen; overigens behoeven zij de bekrachtiging van den resident.

De groote rapat is gevestigd in elke onderafdeeling der residentie.

Het rechtsgebied dezer rechtbank strekt zich uit over de onderafdeeling.

De groote rapat houdt zitting op de standplaats van haren leider en voorts op andere plaatsen in 't belang der justiciabelen door den resident te bepalen. In dit ressort wordt groote rapat gehouden te Kepahiang, Tjoeroeb, Padang Oelak Tanding en Taba Penandjoeng.

Dit rechtscollege bestaat uit de marga (pasar) hoofden als leden en wordt geleid door den onderafdeelings-chef en bijgestaan door den inlandschen schrijver als griffier.

Tot het wettiglijk houden van de groote rapat wordt vereischt de tegenwoordigheid van den leider en ten minste 3 leden, zoomede van den griffier.

De groote rapat neemt voor zoover haar ressort betreft kennis van alle burgerlijke en strafzaken, waarin personen behorende tot de inheemsche bevolking buiten de hoofdplaats van de residentie Benkoelen als gedaagden of beklaagden zijn betrokken, uitgezonderd de gevallen, waarin hunne berechting krachtens de voorschriften van deze regeling aan andere rechtbanken of gerechten is opgedragen.

De door de groote rapat gewezen vonnissen zijn, alvorens in kracht van gewijsde te gaan, onderworpen aan de goedkeuring en de bekrachtiging van den resident, die, wanneer hij geen genoegen neemt met de uitspraak, eene nieuwe behandeling der zaak kan gelasten, zoo noodig door een rechtbank met andere of meer leden dan de rapat, die het eerste vonnis heeft gewezen en die, wanneer hij zich ook met de tweede uitspraak niet verenigt, terzake de beslissing van den gouverneur generaal inroept.

Alle geldboeten door de rapat opgelegd komen, voor zoover daaromtrent niet anders is bepaald, ten bate van hen, die zitting genomen hebben; hetzelfde geldt ten aanzien van de geheven gerechtskosten (walesan, tanda serah enz).

Jurisdic tie geschillen tusschen de rapats worden door den resident in hoogste ressort beslist.

Waar noodig kan de rapat zich laten voorlichten door een Mohamedaanschen wetsgeleerde.

De rapats, welker terechtzittingen openbaar zijn, doen voor zoover niet bij algemeene verordeningen of gewestelijke regelingen anders is bepaald, uitspraak overeenkomstig de van ouds be-

staande volksinstellingen en gebruiken, doch nemen, wat den vorm der rechtspleging aangaat, in acht, hetgeen in dit opzicht door het Hoofd van gewestelijk bestuur is voorgeschreven.

Voor zoover de rechter die instellingen en gebruiken in strijd acht met algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid, doet hij uitspraak als goed man naar billijkheid.

Onder geen voorwendsel mag iemand gestraft worden wegens een feit, dat noch naar de volksinstellingen en gebruiken, noch naar de bovengenoemde algemeene verordeningen en gewestelijke regelingen strafbaar is.

Het opleggen van mutileerende straffen, gelijk mede het inroepen van godsoordeelen is verboden, terwijl zooveel mogelijk bij de toepassing van straffen, de door het gouvernement van Nederlandsch-Indië vastgestelde strafbepalingen zullen worden gevolgd.

Voor de formeele rechtspraak bestaat eene regeling van, en voorschriften in acht te nemen bij de rechtsbedeeling van de in het genot harer eigene rechtspleging gelaten inheemsche bevolking, buiten de hoofdplaats van de residentie Benkoelen, welke ter erlanging van meerdere uniformiteit en stabiliteit bij de adatrechtspraak bij residents-circulaire vastgesteld zijn.

Deze regeling en voorschriften zijn zooveel mogelijk gebaseerd op het alhier geldende volkenrecht en passen zich volkomen aan het rechtsbewustzijn der bevolking aan.

Omtrent de werking van het adatrecht kan over het algemeen worden verklaard, dat deze alleszins bevredigend is en moet worden geacht ten volle te beantwoorden aan de daaraan te stellen eischen. Trouwens, het zou ook moeielijk anders kunnen, immers indien er van eenig recht kan worden getuigd, dat dit is in overeenstemming met de bij het volk levende rechtsovertuiging, dan toch zeker wel van het adatrecht, een levend organisme, dat zich geleidelijk aan ontwikkelt en hand aan hand gaat met het karakter, de denkbeelden en moraal van de inheemsche bevolking.

INHOUD.

Blz.

I. INLEIDING.

Aardrijkskundige beschrijving	460
---	-----

II. BEVOLKING.

<i>a.</i> Afkomst, stam- en klassenindeeling	461
<i>b.</i> Sterkte, toename, emigratie	470
<i>c.</i> Godsdienst.	474
<i>d.</i> Doesoens, ligging, vorm, kamponglevens	480
<i>e.</i> Woningen	483
<i>f.</i> Kleederdracht en sieraden	484
<i>g.</i> Wapenen	486
<i>h.</i> Volksgebruiken, huwelijks- en erfrecht, oude adat, enz.	486
<i>i.</i> Voedsel	501
<i>j.</i> Spelen	502
<i>k.</i> Middelen van bestaan	503
Landbouw	
1 ^e . Eenjarige gewassen	503
Rijstbouw	503
I. op droge velden	503
II. op natte velden, irrigatie.	507
Tabak	509
Katoen	511
2 ^e . Meerjarige gewassen.	512
Koffie	512
Thee	514
Klappercultuur	516
Boschproducten, rottan, rubber, damar, enz.	518
Veeteelt, runderen, paarden, buffels, klein vee	522
Handel, maten, gewichten, betaalmiddelen, marktprijzen	527
Jacht en visscherij	529
Industrie, weven, vlechtwerk, ijzersmeden, overzicht der ambachts- en koelieloonen	529

	Blz.
<i>l.</i> Credietwezen	530
<i>n.</i> Gezondheidstoestand	531
<i>m.</i> Onderwijs, gouvernementsonderwijs, volksscholen, bij- zonder onderwijs.	533

III. BESTUUR.

<i>a.</i> Algemeene inrichting, titels en onderscheidingen, ver- kiezingen, straffen, vervolgingen, ontslag, inkomsten, zelfstandige pasar, plichten, samenvoeging en splitsing van margas en doesoens	535
<i>b.</i> Belastingen.	
I. Directe belastingen	543
II. Indirecte belastingen	544
III. Verpachte middelen	544
IV. Gouvernements monopolien	545
V. Belastingen in arbeid	546
Gemeente diensten	546
<i>c.</i> Rechtspraak, overzicht, adatrechtspraak	548